

Finnish Journal of Ethnicity and Migration

Vol. 2, No. 1 / 2007

www.etmu.fi

etmu 

Publisher

- The Society for the Study of Ethnic Relations and International Migration (ETMU)
- This journal is available online at <http://www.etmu.fi/fjem/>
- ISSN 1796-6582

Editorial Staff

- Editor-in-Chief: *Matti Similä* (CEREN)
- Assistant Editor: *Maarit Forde* (University of Helsinki)
- Desktop Publishing: *Jouni Korkiasaari* (Institute of Migration)

Editorial Board

- *Elli Heikkilä* (Institute of Migration), *Mikko Lagerspetz* (Åbo Akademi), *Yngve Lithman* (University of Bergen), *Tuomas Martikainen* (Åbo Akademi), *Sari Pietikäinen* (University of Jyväskylä), *Vesa Puuronen* (University of Kuopio), *Teppo Sintonen* (University of Jyväskylä), *Ismo Söderling* (Population Research Institute/Väestöliitto), *Marja Tiilikainen* (University of Helsinki) and *Charles Westin* (CEIFO/University of Stockholm)

Partner Institutions

- CEREN, Institute of Migration, Population Research Institute/Väestöliitto

Contact

- All correspondence to the Editor-in-Chief

Guidelines for Contributors

- Internet: www.etmu.fi/fjem/

Contents

Articles

- 2 *Katja Uusihakala*: Crisis in Zimbabwe. Introduction to the first biannual Marja-Liisa Swantz lecture by Terence Ranger
- 5 *Terence Ranger*: Going to Extremes in Zimbabwe and Britain: Reflections on the Scholar Activist. The first biannual Marja-Liisa Swantz Lecture
- 11 *Judit Strömpl*: 'We Are Here to Restore the Destroyed Harmony between Genders': Narratives about the Mission of Migrant Prostitutes in Finland
- 20 *Elli Heikkilä* ja *Maria Pikkarainen*: Maahanmuuttajat rajamaista ja heidän työllistymisensä Suomessa

Research Reports and Essays

- 34 *Camilla Nordberg*: Det mångbottnade medborgarskapet
- 36 *Charles Westin*: Lysande doktorsavhandling om medborgarskapets gränser

Book Reviews

- 38 *Heli Hyvönen*: Oksanen, Annika (2006): As a Transferred Woman in Singapore – Women Who Have Followed Their Husbands Abroad on Expatriate Assignments Tell about Their Experiences

About the Journal

The Finnish Journal of Ethnicity and Migration (FJEM) is a scholarly and professional journal, published by the Society for the Study of Ethnic Relations and International Migration (ETMU). It aims to promote and advance the circulation of the multidisciplinary study of ethnic relations and international migration that is conducted in Finland and its neighbourhood, especially the other Nordic countries. The Journal is trilingual (English, Finnish, Swedish) and published twice a year.

All articles published in the FJEM are refereed in external peer-review. The opinions expressed in FJEM articles are those of the authors and do not necessarily reflect the views of ETMU.

ISSN 1796-6582

Finnish Journal of Ethnicity and Migration

Vol. 2, No. 1 / 2007
www.etmu.fi

etmu 

Katja Uusihakala

Crisis in Zimbabwe

Introduction to the first biannual Marja-Liisa Swantz lecture by Terence Ranger

The contemporary political unrest in Zimbabwe – the government's intimidation and harassment of the political opposition, the judiciary and the press, and especially the compulsory acquisition of commercial, mainly white-owned farms – has put Zimbabwe in an unprecedented spotlight in the international media. President Robert Mugabe, celebrated 27 years ago as the country's liberator, is now widely viewed as an oppressor and his politics of torture, brutality and violence are likened to those of Ian Smith's regime during the colonial era. The deterioration of human rights in Zimbabwe in the past seven years has led to vast waves of migration. It is assumed that three million Zimbabweans (out of a population of 12 million) live outside the country, mostly in South Africa. Many seek refugee status abroad. Professor Terence Ranger's lecture deals with his work as an asylum expert in the United Kingdom, where his expertise and knowledge are used by the Home Office to assess whether Zimbabwean appellants qualify for refugee status.¹ As background to the recent political and economic crisis in Zimbabwe, I present a brief overview of the country's recent history.

Zimbabwe gained independence from Britain in 1980 after more than a decade of guerilla war between a white minority government and nationalist parties ZANU and ZAPU. Robert Mugabe became the country's first black Prime Minister.² At Independence, Mugabe's government set out to redress the past iniquities and to resettle some 162,000 families on nine millions hectares of land.³ The resettlement of land was to be executed on a "willing-buyer, willing-seller" principle as declared in the Lancaster House Agreement, the independence agreement for Rhodesia, which restrained the government from compulsory land acquisition. However, by the latter part of the 1980s the resettlement virtually ceased, and by the late 1990s only 70,000 African families had been resettled on

some 3, 5 million hectares of land. Despite their small number, the white minority who stayed on in independent Zimbabwe had maintained a considerable control of the economy, particularly in the sector of commercial farming, which has formed the basis of Zimbabwe's economy. According to Moyo & Yeros (2005, 171) the white minority, comprising less than three per cent of the population at independence, has commanded almost two-thirds of the national income, and until the year 2000, commercial agriculture accounted for more than 40 % of Zimbabwe's national exports (Foreign and Commonwealth Office 2006).

The expiring of the Lancaster House Agreement in 1990 was followed by an Amendment to the constitution in 1992 and the Land Acquisition Act in 1993, which aimed at speeding up the resettlement of land. The socialist rhetoric – and objective – of Mugabe's government was at that stage beginning to erode. It was replaced with a neoliberal one expressing the dogma of the Economic Structural Adjustment Program formulated by the World Bank and the IMF which Zimbabwe had accepted in the beginning of the 1990s. Land reform was not integrated into this program. By 1997, Zimbabwe was in a crisis: the economic decline and the government's failure to deliver began to rupture national unity.⁴ Soaring fuel and food prices motivated a series of political protests and strikes, which radicalized the trade union movement (Human Rights Watch 2002, 8). Mugabe's credibility and ability to govern was increasingly questioned even in his own circles. In November 1997 President Mugabe announced that 1,503 commercial large-scale farms would be compulsorily, and without compensation, acquired for resettlement. Mugabe's land reform program was widely criticized internationally. The British government was especially concerned that instead of the landless poor, the land would be allocated to the elite, and indeed, much

of the acquired land seems to have passed into hands of politicians, senior officials and army officers. Bill Kinsey (1999, 174) writes: “Even though many of the farms designated in 1997 have subsequently been de-listed, it is evident that a significant proportion of the land that would have been acquired would have been redistributed not to small-scale farmers, or those aspiring to become such, but rather would have been used as patronage to cement corroding political loyalty.”⁵

A severe political crisis began in February 2000, when the government lost a referendum over a new constitution. The constitution would have amplified Mugabe’s already colossal power granting him two additional terms and eased the uncompensated seizure of commercial farms. Instead, the majority of the electorate backed the newly formed opposition party, Movement for Democratic Change (MDC) led by a former trade union leader Morgan Tsvangirai. After Mugabe’s defeat – and in anticipation of the forthcoming parliamentary elections in June 2000 – forced occupations of white-owned farms, led by war veterans⁶, began, initially as retribution to the white farmers who had supported the MDC in the referendum. According to McGregor, the war veterans played a crucial role in the invasions; they gave the occupations a populist flavor and portrayed them “as part of a continuing struggle of liberation against the forces of imperialism, and in hiding the role of the army and intelligence services” (2002, 10). Thus, the government-backed farm occupations became known as the *Third Chimurenga*, inspired by the struggles in the 1890’s and 1970’s.⁷

Although the country’s courts quickly declared these invasions illegal and ordered that the squatters should be evicted from the occupied farms, the seizures continued under presidential patronage. By the end of 2002, 90 to 95 % of the white commercial farmland had been acquired in the Fast Track Land Reform. According to Lloyd Sachikonye (2003), this land was redistributed to an estimated 300,000 small farmers and about 30,000 black commercial farmers. And, although the reallocation of land in the program was scheduled to be completed by the end of the year 2002, the land acquisitions continue. The land invasions have resulted in the stagnation of agricultural production. The situation was made worse by a severe drought in the Southern African region. By 2002, Zimbabwe, formerly a major exporter of food, was facing an acute famine which threatened more than half of the population. The government initially banned aid agencies from distributing food claiming that they were campaigning for the opposition (BBC News 30 April 2002), but eventually in 2005, an agreement was signed with the World Food Programme and other donor groups to provide food aid. According to the WFP, three million Zimbabweans depend on immediate food aid (Zim Online 30 January 2006; 7 February 2006).

Concurrently, the political conditions have remained agitated. The government’s intimidation and harassment of the political opposition, the judiciary, the press and ordinary civilians have continued. The 2002 presidential elections, which Mugabe won with 56 % of the vote, were shadowed by political violations and accusations of vote-rigging and fraud. In the March 2005 Parliamentary elections, ZANU-PF secured

a two-thirds majority, which granted it the ability to amend the constitution unilaterally. In May–June 2005 the government began to demolish urban shantytowns, in “Operation *Murambatsvina* (Shona for “Clean the Filth”), also referred to as “Operation Restore Order”. The official agenda was to get rid of illegal settlements and the black market, but it also seems that the government aimed at dispersing the urban poor, strong supporters of the opposition party (Human Rights Watch 2005). In September 2005 Mugabe signed constitutional amendments which nationalized all agricultural land and converted ownerships to leases.

In the face of the 2008 presidential and parliamentary elections, the intimidation of the opposition is mounting again. In February 2007, political protests were banned and the leader of the opposition party, Morgan Tsvangirai, was severely assaulted. It is assumed that the 83-year-old President Mugabe is seeking another five-year term in the forthcoming elections. Internationally, the atrocities in Zimbabwe have been condemned. Since 2002, international economic sanctions have been imposed on Zimbabwe. That same year, President Mugabe withdrew the country from the Commonwealth. It is widely assumed that South Africa could have more influence on the political developments of Zimbabwe, but thus far President Thabo Mbeki’s “quiet diplomacy” has had meager results. Mbeki has recently been appointed as a regional mediator in the crisis, but it remains to be seen whether he is able to initiate any serious dialogue.

Professor Ranger has engaged himself with African history and Zimbabwean social and political struggles since the late 1950s, and today continues to make a difference as an asylum expert. His long career is an example of an enduring commitment of a scholar activist to make the voices of ordinary Zimbabweans heard.

Bibliography

- Alexander, Jocelyn, JoAnn McGregor & Terence Ranger (2000) *Violence and Memory. One Hundred Years in the ‘Dark Forests’ of Matabeleland*, Oxford: James Currey, Portsmouth: Heinemann, Cape Town: David Philip, Harare: Weaver Press.
- BBC News 30 April 2002: Zimbabwe ‘Disaster’ as Famine Looms. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/1960158.stm>
- BBC News 14 October 2005: Zimbabwean wins asylum test case. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/4341226.stm>
- Catholic Commission for Justice and Peace in Zimbabwe (1999) *Breaking the Silence. Building True Peace. A report into the disturbances in Matabeleland and the Midlands 1980–1988. A Summary*, <http://www.zwnews.com/BTS/BTS.html>
- Foreign and Commonwealth Office Zimbabwe (2006) *UK Approach to Land Reform*, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Servlet?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1019745050212>

- Human Rights Watch (2002) *Fast Track Land Reform in Zimbabwe* 14 (1 A): 2–44, <http://www.rhw.org/reports/2002/zimbabwe/>
- Human Rights Watch (2005) “*Clear the Filth*”: *Mass Evictions and Demolitions in Zimbabwe*, <http://hrw.org/backgrounder/africa/zimbabwe0905/>
- Kinsey, Bill H. (1999) ‘Land Reform, Growth and Equity: Emerging Evidence from Zimbabwe’s Resettlement Programme’, *Journal of Southern African Studies* 25(2):173–196.
- McGregor, JoAnn (2002) ‘The Politics of Disruption: War Veterans and the Local State in Zimbabwe’, *African Affairs* 101:9–37.
- Moyo, Sam & Paris Yeros (2005) ‘Land Occupations and Land Reform in Zimbabwe: Towards the National Democratic Revolution’, in Sam Moyo and Paris Yeros (eds.) *Reclaiming the Land. The Resurgence of Rural Movements in Africa, Asia and Latin America*, London and New York: Zed Books; Cape Town: David Philip.
- Palmer, Robin (1998) ‘Mugabe’s ‘Land Grab’ in Regional Perspective’, paper presented at the Conference on Land Reform in Zimbabwe – the Way Forward, Centre of African Studies, University of London, SOAS, 11 March 1998. http://www.oxfam.org.uk/what_we_do/issues/livelihoods/landrights/downloads/zimgrab.rtf
- Sachikonye, Lloyd M. (2003) *The Situation of Commercial Farmworkers after Land Reform in Zimbabwe*, a report prepared for the Farm Community Trust of Zimbabwe. <http://www.sarpn.org.za/documents/d0000359/index.php>
- Werbner, Richard (1991) *Tears of the Dead: The Social Biography of an African Family*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Windrich, Elaine (2002) ‘Then and Now: Reflections on How Mugabe Rules Zimbabwe’, Feature Review, *Third World Quarterly* 23 (6):1181–1188.
- Zim Online (30 January 2006) ‘World Food Programme Mobilises More Food for Zimbabwe’, <http://www.zimbabwesituation.com>
- Zim Online (7 February 2006) ‘White Farmers Beg Mugabe to Halt Farm Disturbances’, <http://www.zimbabwesituation.com>

Author

FL Katja Uusihakala
Social and Cultural Anthropology, University of Helsinki
katja.uusihakala@helsinki.fi

The author is a PhD student at the department of Social and Cultural Anthropology at the University of Helsinki. Her forthcoming dissertation *Memory Meanders. Place, Home and Commemoration in an Ex-Rhodesian Diaspora Community* is a study of a postcolonial migrant community, white former Rhodesians, who have emigrated from Zimbabwe to South Africa after Zimbabwe’s independence.

Notes

- 1 It is estimated that between 2002 and 2004 some 12 000 Zimbabweans claimed asylum in the UK (BBC News 14 Oct 2005).
- 2 At Independence, Reverend Canaan Banana became the President of Zimbabwe. In 1987 the office of Prime Minister was abolished and replaced by an executive president, an office that Mugabe has since held.
- 3 At that stage, the 6,000 white commercial farmers, who stayed in the country after independence held 39 % of the land, amounting to 15 million hectares of prime farming land, compared to approximately one million black households on 41,4 % (16,4 million ha) of the land.
- 4 The “national unity” had already critically faltered in the mid-1980s in a campaign of brutal violence the government – by a special force of the national army, the Fifth Brigade – directed against the Ndebele in the pursuit of “ZAPU dissidents”. Thousands of civilians in Matabeleland were killed in the *Gukurahundi*. The atrocities finally ended in the 1987 Unity Agreement, in which ZAPU was incorporated into ZANU. (See Catholic Commission for Justice and Peace 1999; Alexander, McGregor and Ranger 2000; Werbner 1991; 1998b; Windrich 2002.)
- 5 Despite this stated concern, however, the lion’s share of publicity was given to the Zimbabwean whites’ predicament. According to Robin Palmer, in contrast to the normal, almost total lack of coverage of Zimbabwe in the British media, the “land grab” has been discussed in detail, which, Palmer writes, has more to do with race than anything else. In the media, the land seizure is commonly viewed as “a crude attempt to deflect attention away from growing opposition and mounting, often self-inflicted, economic problems by finding a convenient and easy scapegoat” (1998, 1).
- 6 The Zimbabwe National Liberation War Veterans’ Association (ZNLWVA) is a nationwide organization, which represents both former ZIPRA and ZANLA guerrillas. While some of the occupiers of the farms – or their leaders – are veterans from the liberation struggle, other “war vets” are far too young to have taken part in that war.
- 7 Zimbabwe had been colonized in 1890 by the British South Africa Company led by Cecil Rhodes. In 1896–97 the country’s two major ethnic groups, the Shona and the Ndebele, revolted against the occupiers, in an uprising that began to be known as the *First Chimurenga*, the first war for independence. The nationalist struggle for independence in the 1970’s is known as the *Second Chimurenga*.

Finnish Journal of Ethnicity and Migration

Vol. 2, No. 1 / 2007
www.etmu.fi

etmu 

Terence Ranger

Going to Extremes in Zimbabwe and Britain: Reflections on The Scholar Activist

The first biannual Marja-Liisa Swantz Lecture, University of Helsinki, February 14, 2007

It is a great honour to be asked to give the first of the Marja-Liisa Swantz Lectures. I have known Marja-Liisa Swantz since 1965, when I was Professor of History at the University College of Dar es Salaam and she was beginning her field research among the Zaramo. As she notes in her recent article (2007), I was then conducting research “on traditional religious movements as social movements of Africa, significant for moving African countries toward self understanding.” She notes that I “appreciated [her] reconstruction of cultural transformation, which meant change from one symbolic system to another, instead of solely replacing people’s capacity for self-reliant development with a materialist view of life. Ranger saw it as a counter argument to the view that African religious beliefs constitute a force opposing development.”

From that time on Marja-Liisa has continued to work on culture and symbol and I have continued to work on African religion and its contribution to African social and political change. She has worked with astonishing persistence and consistency in Tanzania. So soon as I was able to do so, however, I returned to Zimbabwe, from which I had been deported in 1963, and from 1980 I have returned there every year for research. So I might have used this opportunity to compare and contrast African religion in Tanzania and Zimbabwe from the 1960s to the present.

In fact I have chosen to do something different. Rather than comparing our work on culture and religion I want to contrast Marja-Liisa’s participatory action research (PAR), “walking shoulder to shoulder with people rather than one step ahead” with my own emergence since 2001 as an asylum expert. Marja-Liisa writes that in PAR “the researcher and the researched share their knowledge as equals.” She may sometimes have been a ‘mediator’ but never an ‘expert’. I would like to think that I have followed this example in my Zimbabwean field

research. Books like *Peasant Consciousness and Guerrilla War* (1985); *Voices From the Rocks* (1999); and *Violence and Memory* (with Jocelyn Alexander and JoAnn McGregor, 2000) are in many ways mediations. Every ‘informant’ was much more expert than I was.

But I have been unable to follow her example in my recent work with Zimbabwean asylum seekers in the United Kingdom. In that work I have had to define myself as pre-eminently the expert, brandishing my academic qualifications and the length of my acquaintance with Zimbabwe. I have been unable to walk “shoulder to shoulder with people” or to express my natural solidarity with asylum seekers. I am not effective in this work unless I can claim that I know more than anyone else – more than the Home Office (which is not difficult); more than the asylum claimants, even about their own situation. I have to proclaim objectivity; I cannot take sides; I must keep my distance from the Zimbabwean diaspora.

It would be intolerable, just as it is unnecessary, for Marja-Liisa to assert this kind of expertise about Tanzanians in Finland. But there is a real contrast between Tanzania and Zimbabwe. She writes that in Latin America PAR “related to the struggle against the oppressive governmental force.” But

in Tanzania the relation of the people to the state was different. Hardly any resistance groups emerged. People rallied around the President Julius Nyerere and his TANU party ... PAR accorded with President Nyerere’s self-reliant development policies in which peasants and workers would be the main actors. However, as in Latin American countries claiming to be socialist, so in Tanzania the ruling elite did not always live up to the stated policies. Bureaucracy and the self-interest of the officials brought about a separation between the Party elite and the people which often led to

oppressive treatment of ordinary people, especially in implementing villagisation, where it met people's passive resistance. In contrast, PAR built on the people's interests.

With the great and obscene exception of the repression of Matabeleland, one could have written about Zimbabwe like this in the 1980s. In that decade scholar activists like Kathy Bond-Stewart operated with a Zimbabwean version of PAR. She and her colleagues drew from people's interests to produce booklets for education and development: for a time they had access to Ministers just like Jipemoyo in Tanzania. As one of those involved, Talent Nyathi, wrote, they left "the people's voices within the books." An exhilarating sense of their work can be felt in Doris Lessing's *African Laughter* (1992), when by accompanying the animation teams into the Zimbabwean communal areas that veteran activist for the first time met African rural men and women. My own 1985 book, *Peasant Consciousness and Guerrilla War*, was written to rather than for (or against) the Zimbabwe government. Ironically, perhaps, in view of the denunciations of British scholars during the Third Chimurenga, it presented peasant voices demanding that the promise to restore their land should be carried out.

The case of Matabeleland

Yet there was the great exception of Matabeleland in western Zimbabwe where the Zimbabwean regime had already in the early and mid 1980s gone to extremes, deploying the infamous Fifth Brigade, unleashing the Central Intelligence Organisation, abducting, killing and torturing thousands of supporters of Joshua Nkomo's ZAPU, seeking to wipe out veterans of his guerrilla army, ZIPRA.¹

In October 2006 I took part in a conference at the University of Connecticut at which I explored the silence which had greeted the repression of the 1980s, when "hardly any narratives were heard from the victims and there were hardly any international responses, either from governments or from NGOs." I contrasted this to the human rights crisis in Zimbabwe since 2000 when "there have been an abundance of narratives and response from Britain, the EU, the United States and from every international human rights agency" (Ranger 2006).

In seeking to explain this contrast I resorted to an auto-biographical account of my own scholarly activism, which I will quote here:

I had been very much involved in the nationalist movements of the early 1960s; was deported from Southern Rhodesia in 1963; came to support the guerrilla war in the 1970s and to help provide medical aid. I rejoiced in the coming of independence in 1980. Among many other much more important things, it enabled me to return to Zimbabwe for the first time for seventeen years. I carried out field research in eastern Zimbabwe ... I also spoke with Robert Mugabe about the desirability of setting up in Britain a friendly so-

ciety which could defend Zimbabwe's interests against the libels of the right-wing. He approved of the idea, provided that I did not head the new organization but invited Guy Clutton-Brock – now the only white man buried at Heroes Acre – to do so.

So the Britain Zimbabwe Society, which still flourishes now, was born in 1981. But as I told the Connecticut conference:

The human rights crisis [in Matabeleland] which began in 1982, a bare year after the BZS had come into existence, posed a terrible challenge to the new Society. We existed to extol Zimbabwe, not to denounce it. We knew very little at first hand. The few reports in the British press, horrifying though they were, might be dismissed as inspired by Southern African propaganda ... So the Society did not issue a condemnatory statement. I wrote privately to my closest friend in government circles, Maurice Nyagumbo, remonstrating with him about what was going on in Matabeleland. I received a furious reply saying that he had expected that I of all people would have remained steadfast and true to the revolution.

As I noted, our silence paralleled that of almost all other agencies concerned with Zimbabwe.

Nevertheless, I became ashamed of it. I decided that the duty of a scholar activist was to discover the truth of what had happened in Matabeleland. In 1985 I began to work in the National Archives in Harare on the voluminous records for Matobo district. Then "at last, with the amnesty of May 1988, it became possible to work in the field. Less than two months after the surrender of the 'dissidents' I was traveling freely around Matobo and carrying out interviews. I was able to be there again in 1989, 1990, 1991 and more briefly in 1992, 1993, 1994 and 1995" (Ranger 1999). By this time the Zimbabwean regime had retreated from the extremes. There was a period of relative relaxation and openness. People in Matabeleland felt free to talk. Indigenous human rights organizations were established in Zimbabwe so that future abuses would never again be greeted with the same silence. I began to write up my Matobo material which appeared in 1999 as *Voices From the Rocks*. And I collaborated with Jocelyn Alexander and JoAnn McGregor in researching what had happened in northern Matabeleland, where we had letters from the Governor, Welshman Mabhena, authorizing us to see local government records. The result was our book, *Violence and Memory* (2000).²

These books were in their own way examples of Participatory Action Research. Jocelyn and JoAnn worked in the field with teams of local people. When asked by an old nationalist, who remembered my participation in the 1960s, what I was doing for them now, I was able to reply to his total satisfaction that we wanted to give voice to the memories of the people about their own history. Both books were launched to the acclaim of enthusiastic crowds in Bulawayo. The Czech ambassador, accustomed to a regime which had been very

alert to the danger of books, asked me every time I met him: “Have there been any repercussions?” In fact there were none. The Zimbabwe regime was not worried by expensive academic monographs. We had to rest content with the knowledge that the books were in school and public libraries all over Matabeleland.

The human rights crisis of the 2000s

There was an irony in the timing of the publication of *Violence and Memory*. Research for it had been carried out during a period of relative relaxation and moderation. By the time it appeared the Zimbabwe regime was again going to extremes. In the June 2000 parliamentary elections the Movement for Democratic Change had won the seats in the Matabeleland rural districts where we had worked. As I told the Connecticut conference: “Field research soon became impossible. Silence descended again on western – and all other regions of – Zimbabwe.” Between 1998 and 2001 I was Visiting Professor at the University of Zimbabwe. “I watched with horror as violence spread and in astonishment as the British government played into Mugabe’s hands by publicly offering asylum to all whites while ignoring the much larger number of black victims.”

This time, though, there was not silence: “By the time I was back in Britain in 2001 things had completely changed for the Britain Zimbabwe Society. By contrast to our ignorance in 1983 we were now flooded with narratives of inflicted suffering ...” Many of these came from weekly, monthly and annual political violence reports by Zimbabwean human rights NGOs. But there was another surge of first hand narratives – those brought by Zimbabwean asylum seekers. As I told the Connecticut conference, which I now cite for the last time:

The Society has set up a panel from its members consisting of academics with enough knowledge of Zimbabwe to act as ‘experts’ in asylum appeals. Between us we have written hundreds of assessments. I myself ... have reported on some 160 individual cases. I have been immersed, almost reluctantly, in stories of assault and murder and rape, some implausible but most believable. Each appeal involves a long personal narrative. Between us we possess an extraordinary archive for future historians of the crisis of the 2000s ...

But as well as the asylum seeker’s narrative each case involves a counter-narrative by the Home Office, de-constructing, disbelieving, distancing Britain from any ex-colonial responsibility. The British government and the Foreign Office condemn the Mugabe regime in extreme terms: the Home Office claims that Zimbabwe is a perfectly safe place for a failed Zimbabwean asylum seeker to be deported back to.

It is the task of the ‘expert’ to offer context for the asylum narratives; to describe events in that particular township or village at that particular time; to comment on the apprehensions and misapprehensions of the Home Office refusal letters. It is

no use the expert saying that Zimbabwe is a frightening place – every adjudicator knows that. Expert opinions have to be very detailed and very specific. In place of the proper modesty of not walking one step ahead of the people, of knowing nothing until one has learnt it from them, one has to assert that one knows everything – every district, every village, every city, every township, every church and sect – or so I claim in my opinions. I can certify if someone is a Zimbabwean if he or she knows as much about an area as I do.

Asylum and extremity

In April 2004 the University of Kent organized an inter-disciplinary conference on ‘Connecting Cultures’. I delivered one of the plenary lectures, ‘The Narratives and Counter-Narratives of Zimbabwean Asylum: female voices’, subsequently published in *The Third World Quarterly*. In what I said there I was reflecting the state of the early stages of the asylum dialogue. Asylum-seekers were pressing in with evidence of a nation which had gone to extremes and in which people were being polarized between ‘patriots’ and ‘traitors’. The Home Office was seeking to rebut them by insisting on what one might call ‘normal’ definitions of human rights abuse. People were at risk if they had been attacked by agents of the state. They were not at risk, the Home Office held, if they had been attacked by non-state extremists like youth militia or war veterans. People were at risk if they had been leaders of the opposition party. They were not at risk if they were mere supporters or relatives.

I can repeat one example here. An eighteen year old girl in Bulawayo, Zimbabwe’s second city, stated in July 2002 that she “never participated in any of the activities of the MDC [but] it is not only MDC activists and members who are at risk of persecution ... The [war veterans and youth militia] brutalise anyone who they think is not with ZANU-PF or has links with the MDC and are not held accountable for their actions.”

This A-level schoolgirl lived with her uncle in a township. The uncle was an MDC activist. In December 2001

a group of four Zanu-PF men came to my home. They forced their way in. They took my uncle. They called him a traitor and a slave for the white people ... They beat him with barbed wire. He was bleeding profusely ... My uncle was taken away.

Deprived of her uncle’s protection the girl was an easy target – and to rape the junior relative of an MDC activist was to humiliate him and his party:

War veterans and youth militia would constantly come to my home ... They would stay in our house and would force my mother and I to chant Zanu-PF slogans and sing Zanu-PF songs. We would have to shout insults about the MDC. It was very frightening.

“A very senior war veteran” took her to a farmhouse and raped her.

I was in a great amount of pain. He was very rough and I was a virgin ... After 24 hours M came back to the room. He said he wanted a ‘last one’ and then proceeded to rape me again.

A few days later she was gang-raped by four veterans. Then M took her as his second wife and “raped me in front of my mother.” She was held at M’s house under guard; managed to escape after mass at the Catholic cathedral; arrived at Heathrow in mid July 2002 and immediately claimed asylum.

The truth of her story was never an issue in the subsequent asylum process. The Home Office accepted her credibility. But the letter of refusal issued by the Home Office Integrated Casework Directorate in September 2002 denied that she fell within the terms of the United Nations Convention relating to the status of refugees. While the Secretary of State was “aware that you were subject to various sexual attacks from agents of ZANU-PF [he] in general takes the view that such individuals cannot be regarded as ‘agents of persecution’ within the terms of the 1951 Convention.” Moreover, “the fact that you were not killed during this time ... causes the Secretary of State to believe that agents of ZANU-PF have no interest in killing you” (pp. 411–413).

What I did as an ‘expert’ in this case was to situate the girl in her particular township and to describe its history of political violence; cite abundant testimony from Zimbabwean NGOs that rape was being increasingly used as a punishment; argue that the war veterans and youth militia had been authorized by the state to carry out unofficial terror. The story had a happy ending. On 20 February 2003 the Immigration Appellate Authority found in her favour, the adjudicator noting that “I cannot see in the long refusal letter any acknowledgement of the particular vulnerability of the appellant.” The decision was one of a number which challenged a narrowly political definition of refugee status.

The case of the Bulawayo schoolgirl is an example of the positive deployment of expertise. Moreover it is possible to show that expert criticism has improved the Home Office country guidelines, on which all adjudicators depend when coming to their determinations. I have myself been involved in a constant process of criticism and commentary on these guidelines. At the end of 2001 I was asked to evaluate the Home Office Immigration and Nationality Directorate’s Zimbabwe Assessment, which had been issued in April of that year and to comment on a recent updating. The April 2001 Assessment was woefully inadequate. It focused on race – whites were in danger; and on ethnicity – Ndebeles were in danger. It barely mentioned political opposition. In fact whites as such were not and are not in danger in Zimbabwe and nor are Ndebele members of ZANU-PF. In Matabeleland, Ndebele opposition activists, and their schoolgirl wards, were being abducted, assaulted and raped by Ndebele war veterans. As for the up-dating, the *Independent* of 15 January 2002 quotes me to the effect that it is

“shamefully half-hearted” and little more than a compilation of press cuttings. Like subsequent Home Office Assessments no attention was paid to history even though the trajectory of events since 1980 was crucial to understanding Matabeleland.

In 2003 Natasha Carver of the Immigration Advisory Service edited Home Office Country Assessments: an Analysis, which examined information bulletins for 17 countries. In general the IAS found these “extremely selective in [their] use of information” and “full of inaccuracies and out of date material.” IAS expressed alarm that “such poor quality research is so influential in deciding asylum claims.” In my comment on Joseph Brookfield’s review of the Zimbabwe Assessment (pp. 235–236) I noted improvements since 2001 but concurred with his view that the report was basically “a repetition of old material ... rather than a thorough revision ... disjointed” and misleading on a number of issues.

Essentially what was happening was that the Home Office was always trailing behind the expert consensus. Starting off in 2001 with an emphasis on race and ethnicity, its assessments came to acknowledge politics. But they assumed that only highly visible MDC activists were at risk. For a time they did not acknowledge that relatives of such activists were in danger (like the Bulawayo schoolgirl) or that members of particular professions were being attacked – like the primary schoolteacher whose case I also described in my University of Kent lecture. (She had asked her class to make pictures by tracing around their fingers; she was accused of brainwashing them in favour of the MDC whose emblem is an open hand). Through direct critiques of the country Assessments; through material presented in the more than 160 individual asylum cases on which I have commented; and through my appearance three times in court as the expert witness in country guidance cases I have made some contribution to the production of much more detailed and realistic information on Zimbabwe for asylum adjudicators. (In *Britain Zimbabwe Society Newsletter*, November 2005, I discuss two of these three court appearances and the determinations on 11 May 2005 in the case of SM and of 14 October 2005 in the case of AA). I have attended discussions between adjudicators from many different European countries on how country guidelines can be improved. (International Association of Refugee Law Judges, ‘Country of Origin Information and Country Guidance Working Party’, 26 June 2006, London)

Of course I have not been alone in all this. My fellow members of the Britain Zimbabwe Society panel have also assessed dozens of cases. One of them, Dr JoAnn McGregor, was invited by the Advisory Panel on Country Information to write a critique of the October 2004 Zimbabwe Country Assessment. (In January 2005 she found that it did not present a balanced summary; was already in urgent need of updating; and left out some key issues). And in general hundreds, probably thousands, of British academics have become involved as asylum experts on countries all over the world. The doyen is Professor Anthony Good of Edinburgh University who is preparing a book on asylum assessment procedures; who has himself written hundreds of opinions on Sri Lankan asylum appeals; and whose views are accepted as authoritative by the Home Office

itself (see Good 2003; 2004a; 2004b). Other academics have made very effective criticisms of the Home Office procedures. In 2003 Louise Pirouet remarked that “You might expect that the country assessments would be written by people with some expert knowledge of the countries concerned and the literature available but you would be wrong. The Home Office employs no country or area experts, and resists suggestions that such experts should be employed.” Pirouet lists all the material available for a proper country assessment of Kenya which is missing from the Home Office document for that country. The 2003 IAS analysis called for an “independent documentation centre capable of providing information that is accurate, reliable and independent of Government asylum policy.”

The combined weight of all this expert criticism has had some admirable effects. There now is an independent body which produces country guidance reports and which is about to put these on line so that updating can be carried out continuously. The 2 August 2006 determination by the Asylum and Immigration Tribunal in the case of AA – the third of the court cases which I attended as expert – while it did not agree with my view that all failed asylum seekers deported back to Zimbabwe were in danger, nevertheless provides extraordinary detail on involuntary return. (UKAIT 00061, 2 August 2006). The Refugee Legal Centre appealed against this determination: the Appeal Court considered the evidence in early January 2007 paying particular attention to what I had said about the procedures of the Zimbabwean Central Intelligence Organisation. As of the end of February 2007 the Court’s determination is yet to be published

Experts and extremes

All in all, therefore, being an ‘expert’ has been worthwhile. Yet it has not been easy. I have found it hard to restrain myself from general critiques of British policy – to separate principle from assessment. On 18 November 2004, for example, I issued a statement on behalf of the Britain Zimbabwe Society and of Asylum Welcome strongly criticizing the resumption of deportations to Zimbabwe. When I appeared before the Immigration and Asylum Tribunal during its re-hearing of the AA case the Home Officer barrister claimed that this was a political statement, compromising my objectivity as an expert. I believed so strongly that there should be no deportations that I could not determine between individual cases – whether this Zimbabwean or that should be deported. And in my general country opinions I was led to play down evidence that might undermine my belief. I replied that my November 2004 statement was not political but moral. It was less critical, for example, that that of the archbishop of Canterbury.

In its determination of 2 August 2006 the Tribunal wrote:

The [Home Office] makes it clear that there is no suggestion at all that Professor Ranger’s reports are drawn otherwise than in good faith but does challenge his objectivity. Mr Kovats [barrister for the Home Office] sub-

mits that the function of a ‘country expert’ is not simply to present the Tribunal with his or her opinion as to country conditions with a selection of materials that support that opinion. It is to assist the court. That involves presenting an objectively fair selection of the material available. It should include any apparently reliable material that tends against the expert’s own view ... While the [Home Office] accepts much of the factual content of Professor Ranger’s reports, [it] submits that the Professor fails to present a balanced view. The Professor believes that it would be unsafe to return Zimbabweans to Zimbabwe. The very sincerity of Professor Ranger’s belief may have led him to present an unbalanced picture of the evidence available. [UKIAT 00061]

In this view I have myself lost my balance and gone to extremes. But perhaps naturally I am more worried by the extremism of some other commentators on Zimbabwe. What I have been seeking to argue – and indeed to demonstrate – is that Zimbabwe is currently a country of unpredictable violence. Some women are in danger of rape; some teachers are in danger of assault; violence has been contracted out to war veterans and youth militia; lists of ‘traitors’ have been compiled; hundreds of thousands of people are hungry and sick, or suffering from Aids, or in exile. But this is very different from maintaining that every Zimbabwean is in danger from an unrelenting autocracy. Robert Mugabe is not Idi Amin. Yet some commentators have made even more extreme comparisons.

Let me take just one recent example. On 7 January 2007 an article appeared in the Sunday Times. It was written by R.W.Johnson and entitled ‘Zimbabwe, the land of dying children’. In part it reads: “A vast human cull is under way in Zimbabwe and the great majority of deaths are a direct result of deliberately government policies. Ignored by the United Nations, it is a genocide perhaps 10 times greater than Darfur’s and more than twice as large as Rwanda’s.”

“Genocide is not a word one should use hastily,” writes Johnson, and immediately proceeds to use it. He instances the destruction of urban shacks in Operation Murambatsvina; the compulsory cultivation of maize in Operation Maguta, “with its echoes of Stalin’s campaign against the kulaks;” the inflation rate of 1,050%; “campaigns of terror in 2000 and 2002–03;” the collapse of the health system; the “programme for forced re-ruralisation” with its “reminders of Cambodia’s Khmer Rouge.”

And he concludes: “After Rwanda, the UN vowed ‘never again’ but Mugabe has already been responsible for far more deaths than Rwanda suffered and the number is fast heading into realms previously explored only by Stalin, Mao and Adolf Eichmann.” Johnson is a man who clearly does not think that Zimbabweans should be sent back to Zimbabwe. But even I think this article is extreme.³

You may ask what does it matter? Johnson is not testifying as an asylum expert. He can say what he likes. But I think it does matter. This kind of exaggeration spoils the case of critics of Zimbabwe. And in an odd way it plays into the hands of

adjudicators who want to deny asylum. Recently I have seen two letters of refusal based on the assertion that Zimbabwe is “a brigand state.” The refusal letters claim that Zimbabwe is even worse than the asylum seekers themselves say. One case concerns a senior civil servant who after a long career was shut out of his office and accused of supporting the MDC. He was told by the Home Office that in such a case it was routine for the Zimbabwe government to kill bureaucratic ‘traitors’. “You are discredited,” he was told, “because you are not dead.” Another case concerns yet another young woman in Bulawayo. She was under pressure from ZANU-PF youth to join the militia. They forced their way into her township bedroom to take her by force. They found her in a diabetic coma so they left. She was told in a refusal letter that since Zimbabwe had empowered brigands the party youth would have taken and raped her. Because they had not done so her claim was discredited. “In that state I would not have been much fun for them,” she replied.

It is disheartening that a couple of years ago the Home Office assessors denied young women asylum because they would not accept that war veterans and youth militia were government agents and today they deny young women asylum if they have not been abducted, raped or killed by ‘brigands’ empowered by the state.

Conclusion

I suppose that the conclusion to be drawn from all this is a very simple and basic one. Whether one is participating in action research or assuming the role of an ‘expert’ it is essential to be a scholar as well as an activist. Marja-Liisa writes of the “myth of objective science” and of “the false objectivism of positivist social science.” Her students “learned to question the role of the researcher.” She “rejects science as the dominating knowledge and bases the problems on everyday knowledge” in which “the researcher and the researched share their knowledge as equals.” Nevertheless, participant action research would be of no value if it was based on illusory hope. Being an asylum expert is of no value if it is based on illusory despair.

Bibliography

- Alexander, Jocelyn, JoAnn McGregor & Terence Ranger (2000) *Violence and Memory*, Oxford: James Currey.
- Catholic Commission for Justice and Peace in Zimbabwe (1997) *Breaking the Silence. Building True Peace. A report into the disturbances in Matabeleland and the Midlands 1980–1988*. Harare.
- Good, Anthony (2003) ‘Anthropologist as Expert Witness’, in R. Wilson and J. Mitchell (eds.) *Human Rights in Global Perspective*, London: Routledge.
- Good, Anthony (2004a) ‘Undoubtedly an Expert? Country Experts in the UK Asylum Courts’, *Journal of the Royal Anthropological Institute* 10 (1): 113–133.
- Good, Anthony (2004b) ‘Expert Evidence in Asylum and Human Rights Appeals: an Expert’s View’, *International Journal of Refugee Law*, 16 (3): 358–380.
- Johnson, R.W. (2007) ‘In Time of Famine’, *London Review of Books* 29 (4).
- Lessing, Doris (1992) *African Laughter*, London: Harper & Collins.
- Pirouet, Louise (2003) ‘Materials Used in Making Asylum Decisions in the UK’, *Africa Research and Documentation* 93.
- Ranger, Terence (1985) *Peasant Consciousness and Guerilla War*, London: James Currey.
- Ranger, Terence (1999) *Voices From the Rocks. Nature, Culture and History in the Matopos Hills of Zimbabwe*, Oxford: James Currey.
- Ranger, Terence (2005a) ‘The Narratives and Counter-Narratives of Zimbabwean Asylum: Female Voices’, *The Third World Quarterly* 26 (3): 405–421.
- Ranger, Terence (2005b) ‘Out of the Glass Cage: The Asylum and Immigration Tribunal’s Determination of Friday 14 October 2005’, *Britain Zimbabwe Society Newsletter*, November 2005.
- Ranger, Terence (2006) ‘Narratives and Responses: the Zimbabwe Case’, paper presented at the conference on ‘Responses to Narratives of Inflicted Suffering’, the University of Connecticut, 13 October 2006.
- Swantz, Marja-Liisa (2007) ‘Participatory Action Research as Practice’, in Peter Reason & Hilary Bradbury (eds.) *The SAGE handbook of Action Research: Participative Inquiry and Practice*, 2nd Edition, London: SAGE.

Author

Terence Ranger
Former Rhodes Professor of Race Relations,
University of Oxford
terence.ranger@st-antony.oxford.ac.uk

Notes

- 1 The first detailed account of these atrocities was given in the Catholic Commission for Justice and Peace in Zimbabwe and the Legal Resources Foundation (1997).
- 2 The Catholic Commission for Justice and Peace, which had been so active in exposing Rhodesian atrocities in the 1970s, published nothing about the Matabeleland atrocities in the 1980s. In 1997, however, it had published a village by village report on atrocities in Tsholotsho and Matobo districts.
- 3 On 22 February 2007 the *London Review of Books* published an article by Johnson which describes contemporary Zimbabwe. This does not make the Pol Pot, Stalin, Mao, or Eichmann comparisons and remarks that the case for calling what is happening in Zimbabwe genocide is “arguable both ways.” The article is all the stronger an indictment of Mugabe – and of Blair’s failure to respond effectively – because of this moderation.

Finnish Journal of Ethnicity and Migration

Vol. 2, No. 1 / 2007
www.etmu.fi

etmu 

Judit Strömpl

'We are Here to Restore the Destroyed Harmony between Genders': Narratives about the Mission of Migrant Prostitutes in Finland

Abstract

The article discusses migrant prostitution in Finland from the insiders' perspective. The data was produced during qualitative interviews in Pro-tukipiste Prostitute Counselling Centre in Helsinki with prostitutes from Russia. During secondary analysis of the interview data, a set of explanations for prostitution in Finland emerged. The interviewees presented themselves as bearers of traditional gender qualities in opposition to the excessive emancipation of Finnish women who give up pristine femininity and thus frustrate Finnish men. In their narratives, Russian female prostitutes reproduced traditional gender stereotypes and hierarchy-based gender relations. Talking about their activity in Finland they found justification for prostitution in different 'women's roles' and 'women's tasks'. The interviewees explained their role in Finland as a reply to a request by the Finnish society and as a "mission" to help restore the destroyed harmony between genders.

Introduction

The problem of migrant prostitution in Finland, as in other Western and Nordic-European countries, increased dramatically after the collapse of Soviet Union and the crash of the Soviet system. From the beginning of the 1990s, countless women from the former Soviet block have shown up in the sex bars and streets of Western cities offering sex for money. In Finland the number of prostitutes grew dramatically during the last decade of the 20th century and continues to increase. It has been estimated that in the 1980s, there were only about 100 prostitutes working in Helsinki. After the collapse of the Soviet Union the volume of prostitution grew substantially. Lehti and Aromaa (2002: 51) approximate that thousands of Russian and Estonian prostitutes operate in Finland on a regular or temporary basis. Anna Kontula (2005: 7) estimates the number of prostitutes as 8000; half of those are migrants from other countries, mostly from Estonia and Russia.

The literature that has followed the phenomenon of migrant prostitution focuses on a set of questions. One group of questions addresses the causes of prostitution and concentrates on the description of the socio-economic situation of women involved in the sex business (Long 2004; Nurmi 2002; Orlova 2004; Phoenix 2000; Vocks and Nijboer 2000). Other questions pertain to the organising of commercial sex, i.e. the criminal background of migrant prostitution and the problem of trafficking in women (Kullick 2003; Lemish 2000; Mameli 2002; Petersen 2001; Schloenhardt 2000; Stenvoll 2002; Taylor & Jamieson 2000; Turukanova & Erokhina 2002; Van Impe 2000; IOM report 2001; STOP I, STOP II reports).

The literature dealing with migrant prostitution approaches the phenomenon from different points of view. There are research reports and articles that try to give a so-called objective description of the problem by collecting statistical data and discussions on legislation (Eckberg 2004; Lehti and Aromaa 2002; Mameli 2002; Pettai & al. 2007; Raymond 2002;

Turukanova & Erokhina 2002; IOM reports 2001, 2002, 2003, 2004, 2005; STOP I 1999, STOP II 2000). Others focus on human rights and observe prostitutes as victims of violence (Chapkis 2003; Dalla 2002; Geiger 2006; Phoenix 2000; Schloenhardt 1999; Vocks & Nijboer 2000). Although rich and varied, this literature has missed the insiders' view, the perspective of voluntary sex workers. There are few works (Douglas 1984; Wahab 2003, 2004) that try to approach prostitution without middle class moralisation and evaluation, from the involved actors' point of view. This gap is the one the present article attempts to fill.

The research project and methodology

In spring 2002 I participated in a Finnish study that aimed to investigate marginal communities' visions on the Finnish health and social care systems, and to assess their own status in those systems (Clarke 2003). One of the target groups were Russian and Estonian prostitutes working in Helsinki and visiting Pro-tukipiste Prostitute Counselling Centre, where the data collection took place. As we were interested in target groups' own experiences, we applied phenomenological methodology. Phenomenological methodology means that data collection and analysis are focused on the informant's own living experiences concerning the phenomenon studied. The aim of a phenomenological study is to clarify how someone with personal experiences of the phenomenon in question explains its essence (see for instance Creswell 1998; Patton 2002).

My task was to produce data on Russian and Estonian prostitutes who visited Pro-tukipiste Prostitutes Counselling Centre in Helsinki on the basis of their personal experiences by using qualitative interviews.

I planned to carry out unstructured interviews (free conversations) on the topic without setting any limits for the interviewees. I was going to offer the topic of health to the interviewees and let them direct the conversation. My aim was also to carry out the study with a minimum risk of harming the participants in any way and without breaking the trust of visitors toward the counselling centre. To lower the stress of visitors and staff members I prepared some interview questions,¹ but I was not going to stick to them very strictly. From the questions the participants could get information about the interview topics and the aim of the research. The printed interview questions in Russian and Estonian were left on the table of the centre's waiting room and those who were invited for an interview had a chance to familiarise themselves with the questions beforehand.

Eight interviews with ten women were completed in April-May 2002. The interviews took place in a separate room where only the participants of each interview were present. The printed interview questions were again on the table, but I only used the first question. The respondents were free to talk about the topic as they wished. I asked only questions that helped to continue the narration. In general the women were willing to talk openly and only some of them expected questions. One

of them took the sheet with questions from the table, read the questions and answered them. The only Estonian respondent waited to be asked and answered briefly. The interviews were conducted in the Russian and Estonian languages.

Two interviews were carried out in pairs; the other six were individual. The length of interviews was between 50 minutes and two hours. All the interviews were tape recorded and transcribed. The data also includes an observation diary that I drafted during my visits at reception times. The results of the study were published (Strömpl 2003).

But, as it often happens with qualitative studies, the data was rich and offered an interesting basis for further analysis. Later I returned to it to find answers to questions that had begun to interest me during the analysis. I found that my interviewees did not fit the expected image of abused women who are suppressed and totally unhappy with their life (cf. Wahab 2004:146). I was so afraid not to harm my interviewees with direct questions about sex work that I focused only on health, but it seemed to me that the women were willing to talk about the reasons for working in Helsinki as prostitutes and most of them used the opportunity to explain the mission of Russian prostitutes in Finland. They seemed to be proud of their work and emphasised the important role of Russian women in Finland. Some of them even asked me to forward their explanation to the Finnish public. They talked about their own free choice to be in Helsinki and engage in prostitution. Hence I looked for answers to the questions: How do these women explain their activity? What is their justification for doing this 'dirty' work?

The place of data collection and the target group

First I gathered information from available sources such as the Internet web-site where Pro-tukipiste informs the inquirer as follows. Pro-tukipiste Prostitutes Counselling Centre was founded as a registered and independent non-governmental organisation in 1996 to continue the work with prostitutes started by the Helsinki Deaconess Institute in 1990. The Centre is mostly funded by the Finnish Slot Machine Association. It is also active in the international (TAMPEP network)² and national networks that concern commercial sex work, sexually transmitted infections, and intravenous drug use. Pro-tukipiste offers support services for sex workers, their relatives and friends and promotes sex workers' health, well-being and safety. It seeks to reduce and prevent problems that are caused by commercial sex activities. The main principles of the work with prostitutes are empowerment and harm reduction. Services are completely confidential, anonymous and free of charge. The centre has a help line and it offers individual counselling as well as physician's services. Today the web-site includes additional information, which states that Pro-tukipiste has operated successfully so far: it has expanded and developed new projects according to actual demands (see Pro-tukipiste 2007).

During my first visit to the centre, a staff member gave me general information about the visitors. The visitors of the cen-

tre were predominantly female. There were some male visitors, mostly prostitutes' customers or other involved persons. My informant also told me that the staff does not ask clients to give any background information when they come in, such as place of origin, name, or family relationships. However, she believed that most of the visitors were Russian-speaking women from Estonia. The other large group of clients were women from Russia. There were also Estonians and Russian-speaking people from Lithuania and Latvia. It seemed to her that the sex work business was well organised from above, and that there were women who received newcomers and initiated them into the work. The majority of the women only came to Finland to work for short periods of time, ranging from a few days to three months. The ordinary tourist visa allows visitors to stay in the country for three months at a time. Only a few women had permanent residence permits. The age of the centre's visitors varied between 20 and 60 years.

The lack of Finnish language skills was a common and significant problem for most of the centre's visitors, and particularly to those who were in Finland on a short-term basis. Consequently, the women had no access to sources of information about the structures and services of the society other than their closed, informal group of acquaintances and 'colleagues'. The main incentive to get the women to visit the centre was access to free condoms. The nurse told me that the women were very afraid of being recognised as prostitutes if they came to the centre, and that was why there was a lot of hesitation about making the first visit. Even regular visitors tried to come and go as discreetly as possible.

Every week, there were two reception times for two and four hours respectively. The average number of visitors was between 20 and 50 women a day. Most of them just dropped in to get free condoms.

The interviewees

The place where the data was collected pointed directly to the activity of the respondents. At the beginning of the interviews most participants were diffident and steered clear of the topic of prostitution, but quite soon, after a few minutes, they started to talk about sex work and related topics. The women in the two pair interviews discussed sex work particularly openly, probably because they felt more at ease in front of an unknown interviewer. It seemed to me that they considered it important to explain and justify why they do this work in Finland.

All of the interviewees were women; nine of them came from Russia and one from Estonia. (Women from Estonia refused to give an interview when they found out that I am from Estonia.) The youngest interviewee was 20 years old, and the oldest 48. Most of the respondents came from Russia with visas, or as "tourists", as they called themselves. Most of the Russian women had either completed a degree in higher education or had studied at a university for some time, but had dropped out for different reasons, such as having a child. They were attractive, intelligent and self-conscious adults.

The Estonian interviewee differed from the Russian interviewees. She was quite young and had only completed basic education. She spoke about not being able to continue her studies and not having any family to support her. However, this was an isolated case and cannot be seen as a general difference between Russian and Estonian sex workers. She was the only interviewee who really seemed to be abused and subordinated, and she did not even participate in the study of her own free will, but because the nurse asked her to do so. She made an impression of a depressed person who aroused pity. Her interview data is not included in the following analysis and that is why in this article I talk about Russian narratives.

On the basis of such a narrow sample it is not possible to make any generalisations. However, the centre's staff members noted differences between older Russian sex workers on the one hand, and young Estonian and Finnish sex workers on the other hand. The former are well-educated, cheerful women who talk about their happy childhood and warm family relations, while the latter have difficult family backgrounds, a hapless childhood and many problems in their present lives. The Russian women spoke about their free choice concerning prostitution and denied the practice of pimping.³ It should be taken into account that my findings are made on the basis of a study of just one type of prostitutes. The women participated in the study voluntarily, which implies an accepted identity and consciousness as prostitutes.

On the basis of the interviews, it was difficult to get an overall picture of the respondents' employment status, particularly in the case of the Russians who came to Finland only for a short period or time. Two of the women who had a residence permit in Finland were unemployed at the time of the interviews, but both planned to find a job in the near future. It was also difficult to get a comprehensive picture of the women's legal status in Finland. The two women who had a permanent residence permit in Finland were the only ones who were well aware of their own legal status and could explain it in a comprehensible way. The other respondents ignored this topic.

After the report was completed I returned to the data and analysed in more depth the women's explanations and justifications for prostitution as an activity. I continue by presenting the main narratives/explanations of prostitution as a needed and close-to-normal activity.

"We are here, because we are needed by Finns"

All respondents talked about the big demand for prostitution in Finland and explained it as a result of the emancipation of Finnish women. Due to emancipation, Finnish women lose their femininity, and this generates stress and frustration among men. The interviewees talked about their activity in Finland as a special mission, which should help people to deal with the stress caused by the imbalance between the two genders. The interviewees asked me to transmit this message to the Finnish society so people could think about it. My inter-

viewees knew about the negative attitude towards prostitution in the Finnish society and found it unpleasant. In their view, it followed from the fact that people do not think much about the positive inputs that sex work makes in the society. Lehti and Aromaa (2002: 50–51), describing the economic situation and the increase in unemployment in Finland after the collapse of the Soviet Union, also refer to the raised level of stress in the society. They see prostitution as a “good” way for unemployed people to occupy their leisure time and as a chance for them to compare themselves with individuals whose status is even worse than theirs. My interviewees did not, however, present such an analysis of the economic situation. They associated the demand purely with gender roles.

“The men should be men and the women – women.” A narrative on gender differences

The interviews include long and detailed explanations on gender roles and harmony between men and women. All this was seen to be threatened in the Finnish society. The respondents said repeatedly: “The men should be men and the women – women.” They emphasised differences between males and females as the basis for harmony.

Through narratives of gender the interviewees reproduced traditional gender stereotypes. These stereotypes form the basis of a good argument for commercial sex work. According to the interviewees, males and females are substantially different. They live in different worlds that are mutually unfathomable. A woman’s world is based on emotions, which causes her to depend on various things. First of all, she is dependent on her own emotions that are difficult to control. Emotions are stronger than her, which is why she needs somebody to control her. The element of a woman is love. Love always requires two persons. A woman needs to have the attention of men all the time. The attention of men is an important impulse for a woman’s life. “Without this attention she withers, becomes insensible. Without emotions a woman is not a woman.” A woman, then, needs to be permanently in the centre of attention of the opposite sex, and her emotions impel her to look for someone who makes her feel desirable.

Both genders need love, but there are different tasks in the realisation of love. A woman’s task is to initiate love, because she is sensitive. Men also need love, but love in a man’s world is expressed in erotic feelings. Because men by nature are unemotional, it is women’s task to bring about love in men. Women bring emotions to life. Without love people have no goals in life, they wish nothing. They become inferior. Love for a woman is expressed in the feeling that she is desirable. To be desirable for a man, a woman has to be pretty and attractive, to set the man’s hormones going. Being desirable follows from women’s instincts, and these instincts are in harmony with men’s instincts to notice women’s needs and reply to them. According to this logic love is always more important than the loved person. As Julia, one of the interviewees in her late forties explained,

Unfortunately, love is difficult to regulate. It comes, continues some time and disappears. And you notice that your lover is reading a newspaper, he doesn’t care what underwear you have on, what your dress is like. ... Maybe there is somebody else who cares?

A man is cold and unemotional: “A man who is too emotional is not in fact a real man, he is a homo.” A man should be “a rock.” If the woman’s element is love, then the man’s element is power. A man fights for his status in the world all his life. For a man, work is the most important sphere of life. It is an opportunity for self-realisation and money-making. For a woman, work could be a hobby that offers joy, but not the most important activity of her life. She should not work for money. It is the man’s task to provide material welfare for a woman. This is normal. Self-realisation for a woman occurs first of all in relations with the opposite gender: to be attractive to men, to be desired and loved. A woman decorates and dresses herself with the same aim. To be pleasurable and agreeable – this is the main goal of a woman’s activity. She has to create conditions in which a man can relax amidst his fighting. Health is very important to a woman, because her looks reflect her health. Nobody wants an ill and tired woman.

The differences between masculinity and femininity are the basis for harmony. Women have what is absent in men and vice versa. Men and women supplement each other and care about the existence of harmony. One of the most important differences between men and women is the level of dependency. A man is independent while a woman depends on the man. Because the woman is led by emotions that are not controlled, it is difficult to expect any responsibility from a woman. A man keeps events under control. Consequently, the woman has to submit to the man, to trust the responsibility for herself in the hands of the man.

According to this view an independent and emancipated businesswoman gives up the principles of femininity and disturbs the harmony between genders. The same goes for men who are too emotional.

Gender differences should be preserved, and they could be preserved through preserving traditional masculinity and femininity. In this preserving process, by emphasising their weakness and dependency women give a message to men that they have to be strong enough to take care of them. If a woman presents herself as a strong and independent human being, this generates frustration and identity doubts in a man. It is the woman’s task to provide the man with confidence in his power. So, men need women to feel their power. Financial power is also a very important attribute of masculinity. A man’s strength is expressed not only in his physical power, guts, but also in the fact that he is the one controlling money. A real man is able to ensure the woman’s financial well-being. It is again the task of the woman to give the man the opportunity to pay for her. One of my interviewees complained about her daughter who breaks the traditional rules:

But now, my daughter does the opposite: she wants to provide for herself independently. ... I tell her: you don't give an opportunity for the man to prove his masculinity. "No, no, I by myself, by myself..." [- she answers]. ... You have to give the man the opportunity to identify himself as a man... that he is able to do something for you. Why do you take your wallet and pay? This isn't nice. You have to wait a little bit, don't hurry. ... It's not about the money, the man wants to show you that he is capable... (Julia, in her late forties)

According to Julia, her daughter gives false information to the man that she does not need his support. If she is coping by herself the man can feel discouraged and frustrated. It leads into confusion about gender identities. That is why men who live in a society where women are too emancipated and independent are confused about their gender. To cope with the problems with their masculine identity they need Russian prostitutes who give them the opportunity to feel strong and powerful.

This narrative on gender differences is based on a notion of biological differences between sexes. However, in the quoted extract the mother reproaches her daughter for deviating from traditions, and this is a cultural problem. So, another narrative connects with cultural differences in different societies. The question of different generations seems not so important here. The daughter's attitude towards gender differs from her mother's not because she is younger, but because she studied and worked in Finland, i.e. she represents Finnish culture.

My interviewees repeated many times that Russian women know what men need and that they are able to make them feel like men. Real men also relate to them as every normal man relates to a woman. Men choose them from among others and by this give them a message that they are real women. A real woman knows how to arouse sexual feeling, which in fact is love in the case of men – those unemotional rational beings. According to this narrative there is no problem in Russia with such relations between men and women. But in Finland there is a different understanding of relations between the genders.

At home in Russia we become acquainted with men everywhere: in the streets, in the tram, wherever. And this is normal, but here [in Helsinki] I feel it is not normal, I feel it offends me when a man accosts me in the street. (Marina, 34.)

Marina gave an ambivalent explanation to this. On the one hand, she agreed that Finnish men also need the power of masculinity and that they are frustrated because Finnish women do not give any opportunity to feel it. But on the other hand, in Finnish culture it is considered unacceptable to accost a woman in the street. That is why for her it was extremely difficult to start sex work in Helsinki, she complained. However, even Marina's account echoes the belief that in Russian culture, natural gender relations are preserved and Russian women are bearers of real femininity: "We, Russian women, know what men need."

This belief gives Russian women a reason to offer sex services in Finland and by doing so, to help restore the harmony between genders. The prostitute creates circumstances in which a man can relax and confirms his identity:

Some Finnish men are bitter, because Finnish women do not appreciate them. Many of them feel undervalued. ... The mission of prostitutes in Finland is to preserve traditional gender roles. We know what men need. ... Many Finnish men talk about this, and I know that they could get sex without paying for it. Because there are Finnish women who are also looking for one-night stands and they don't expect any payment. But why then do the men come to us? I mean they could get sex for free. It means there is something absent in their women. It means they [men] cannot feel free and relaxed, they cannot get what they need. (Katia, 26.)

From this point of view, Russian prostitutes in Finland are altruistic helpers of the Finnish society. But Russian women have their own benefits from this activity. The benefits are both economic and related to gender identities. A woman who provides sex services can constantly confirm her own femininity. A prostitute who is chosen from among others receives a confirmation of her gender identity: she can feel that she is attractive and desirable and thus finds self-realisation as a woman. The issue of being a woman stands out as an important topic in every interview.

Other attributes were attached to femaleness in addition to those already mentioned. The interviewees pointed out that not only are women incapable of controlling their emotions; a general inability to regulate oneself because of female hormones is an important attribute of women. According to interviewees this particularity of women delegates responsibility from women to men. Smart women give the responsibility to men. A real man takes the responsibility, but if he refuses, it shows that he is not a real man, which is his problem and his shame. But even those men who abuse women (and prostitutes) behave in accordance to this logic of gender characteristics. Men have the right for such behaviour based on a "natural" hierarchy. My interviewees did not talk about pimping and they indicated that they had no pimps, but in this narrative we can hear some justification for pimping as a phenomenon, too. It seems to be in accordance with the gender stereotypes as expressed by the interviewees. When feminist activists demand criminalisation of buyers of sex services (for instance, Swedish law on prostitution), they in fact repeat the same discourse. They put the entire responsibility on men as the independent, powerful and responsible gender and represent women as weak, dependent, irresponsible human beings.

Other gender roles and female duties

In the foregoing narratives the interviewees made many connections between traditional gender stereotypes and the role

of prostitution in reproducing both femininity and masculinity, and their own mission in the Finnish society. However, when the women started to explain their own personal reasons for being sex workers in Helsinki, they also referred to other gender roles and duties that pushed them to earn money. The relations and responsibilities of women in family life also belong to traditional gender stereotypes. In families, the woman (mother, wife and daughter) acts for the well-being of other family members. As a good mother the woman takes care of children and provides them with everything they need: high quality food, good education, presentable status among peers, and so forth. Two women explained that they were in the sex business because their children attended very expensive private schools in large Russian cities.

This (education in a prestigious school) is the minimum that you have to guarantee to your child, because one cannot achieve anything in Russia without good education. (Dasha, 40)

As a good wife the woman responds for the well-being of her husband. If he is not very successful in work or in business, the wife has to provide for him and the family to keep up appearances. Many interviewees complained that their husbands had alcohol problems or were otherwise unfortunate in business and that they just had to protect the image of the family in the eyes of the outside world. It is the duty of a woman to protect the family:

I have three sons and an alcoholic husband. He is unemployed and in deep depression because of this status. I could leave him, but could I? How will my sons react to this? They are boys and they need a father. Especially the youngest... And what will happen with him (husband) when we leave him? He needs our support. (Tania, 46)

As a good and caring daughter the woman has to take care of her parents in their old age and illness. Some interviewees talked about seeing to old and ill parents. Public health care in Russia is cheap, but the quality is quite low. Better medical services cost a lot of money.

The next quotation is from a conversation between two women in a pair interview, in which they discussed problems in sex work in Finland, cultural conflicts and possible solutions through justification techniques that provide an excuse for prostitution.

The participants Katia and Marina were from St. Petersburg. Katia was 26 and Marina 34 years old. Both of them looked like ordinary women: simply clothed, no make up. During the interview they were relaxed and friendly. They felt free to speak about their work as prostitutes in Helsinki, as well as about problems connected with it.

Marina had completed higher education, and Katia had studied on a higher level but had not finished her degree. Both of them had small children at home and emphasised that their life at home in Russia differed substantially from that in Fin-

land. They talked openly about their activity in Finland and from time to time offered explanations for working as prostitutes.

Marina complained that during that particular visit to Finland, she could not bring herself to start work because of an internal barrier that she was not able to cross. She spoke about the resentfulness she felt when men were watching her in the streets, even during the day when she was just running errands as an ordinary woman. Marina had been in Helsinki for ten days, and she had run out of money, but still she could not start work. She also talked about how shameful it was to “behave like a prostitute:”

For instance I stay here with a young girl, (to Katia:) you know her. She dresses very provocatively on purpose, and everything to give a sign ‘here I go tra-la-la a prostitute’ and the men who want her will know that she is there for them and they can come to her... I cannot behave like that.

Katia: Me neither. ... But I know I am not here for fun. I have a child and I have to bring him up. I have nobody to rely on. My parents are old and ill; I have to help them, too. And I have no job at home.

Katia was trying to explain the difficulties of the work to Marina and advised her just to think about her child, and that she had nobody to help her. That’s why she had to do the work. In this narrative the duty of a mother is expressed as self-sacrifice. Self-sacrifice is an important female attribute that one can find in Russian fiction. One of the most morally high characters of Russian literature is Sonia Marmeladova in Dostoyevsky’s novel *Crime and Punishment*. She is the daughter of a poverty-stricken family with younger siblings, a mortally ill mother and a father who drinks out the family’s fortune. As the older daughter, the desperate Sonia goes to the street and earns some money for food for her baby-sisters and medicine for her sick mother. She agrees to disgrace herself, to accept the condemnation of the society in order to protect her mother and siblings.

An allusion to such self-sacrifice is present in the justification of Russian sex workers for being in Helsinki and doing sex work “not for fun, but for duty.”

Discussion

As we can see from the professional literature on the one hand and from the prostitutes’ narratives on the other hand, the role of victim is always emphasised when observing prostitution. The difference is, however, that in the narratives of our respondents the narrators are victims of circumstances: first of all, victims of nature that created them as females, then victims of a difficult economic situation, and victims of other people who benefit from prostitution (landlords). In these narratives there was no mention of any criminals or hostile persons that would use and abuse them.

Russian prostitutes' narratives combine different female roles and tasks associated with femininity nicely with problems in the Finnish society, where the harmony between genders is in crisis. Finnish men need prostitutes to confirm their masculine identity and resolve the frustration resulting from the emancipation of Finnish women. Finnish women also benefit from prostitution, because Finnish men who are relieved of stress and frustration relate better to their Finnish wives and partners. On the other hand, Russian women who have financial problems and have to take care of their family members can resolve their problems with sex work.

There are many contradictions in the narratives. First of all, ideal women are attractive but modest, sexy but not vulgar, dependent but responsible for events at the same time. For instance, Mary Pipher (1994) writes about such contradictions in traditional girls' rearing.

An ostensible contradiction arises when the interviewees' ideals of femininity are contrasted to sex work as commercial business. But in my interviewees' talk, prostitution differs from other businesses. Its aim is to respond to the genders' "natural" needs and to support gender harmony. Accordingly, women did not refer to their income as a salary, but mostly as a gift or compensation. This does not mean that they were not concerned about earning money. In this context, it is interesting to compare the terms "prostitute" and "sex worker", or "prostitution" and "sex work." My respondents used the former concepts. The more emancipated "sex worker" was assessed as being strange and funny, perhaps because equivalent concepts have not emerged in the Russian and Estonian languages as yet. In the current text I use the terms "sex work" to emphasise my neutrality.

An especially interesting contradiction in the women's narratives was the assessment of prostitution as such. There were contradictions that reflected different points of view in regard to prostitution. When the interviewees discussed prostitution in general, they replicated the widespread opinion of prostitution as "dirty work." From this point of view, to behave like a prostitute is shameful, and my interviewees opposed themselves to women who "behave as a prostitute." When talking about their own activity they underlined another female role: the self-sacrificing caregiver and helper.

As social actors, the respondents participated in general social discourses on different phenomena, but also in discourses within their close group. When talking about their own lives, they explained events and phenomena in a different light from their opinions on more general social issues. Tensions and contradictions between the interviewees' statements may result from mixing the different discourses, speaking to me as a representative of the larger society and yet explaining things about their own personal lives. When the women spoke about prostitution in general they were critical of it and saw it as a problem. But when they spoke about their own activity, they presented it as a necessity.

Conclusions

In offering sex services, Russian prostitutes use myths of gender relations and gender attributes. They are proud of their femininity that raises their value in comparison to other women. They regard Russian prostitution in Finland as a mission to harmonise the disturbed gender relations in the Finnish society. Blaming women (in this case Finnish women) for disturbing gender harmony also reflects traditional gender stereotypes. Women are always the responsible ones in male-female relationships.

The aim of this article has been to present insiders' explanations and justifications for voluntary involvement in the commercial sex business. My analysis of the interviews given by Russian migrant sex workers in Helsinki indicates that traditional gender stereotypes that differentiate women and men and put them into a hierarchical relationship give good grounds for the justification of prostitution. My findings are similar to those of Jack Douglas (1984), who also argued that traditional social normative systems open the possibility for women to take the identity of a prostitute and to be proud of it. An analogical result is presented in Ian Taylor's and Ruth Jamieson's (2002) article on connections between trafficking and mainstream market culture.

It should be noted that the participants in the current study only represent part of the women involved in commercial migrant prostitution. According to the interviewees, they were voluntary prostitutes who were not professional sex workers but earned money occasionally in Finland, and they were not involved in commercial sex business at home. In Russia they lead an ordinary life with their families, children and husbands. We cannot check the respondents' biographical data, but it is not necessary because the article has aimed at illuminating discourses underpinning explanations of prostitution.

It should also be taken into account that the narratives were told to me, a woman from a former Soviet state. Twenty years ago we could have studied at the same university, but now we met each other in totally different roles. Maybe the glorification of Russian femininity was their trump against me?

My respondents were confident about their very positive role in the restoration of destroyed harmony between the genders, which causes stress in the Finnish society. Speaking for myself, I truly wish that both Russian sex workers and Finnish men find a new harmony in equal relations between men and women, without subordination and frustration.

Bibliography

- Chapkis, Wendy (2003) 'Trafficking, Migration and the Law', *Gender & Society* 17(6): 923–937.
- Clarke, Kris (ed.) (2003) *Welfare Research into Marginal Communities in Finland: Insider Perspectives on Health and Social Care*, Tampere: University of Tampere.

- Creswell, John W. (1998) *Qualitative Inquiry and Research Design*, London: SAGE.
- Dalla, Rochelle L. (2002) 'Night Moves: A Qualitative Investigation of Street-Level Sex Work', *Psychology of Women Quarterly* 26 (1): 63–73.
- Douglas, Jack D. (1984) 'The Fundamental Process of Becoming Deviant: Becoming a Proud Whore and Seduction on the Nude Beach', in J.D. Douglas (ed.) *The Sociology of Deviance*, Boston: Allyn and Bacon.
- Eckberg, Gunilla (2004) 'The Swedish Law that Prohibits the Purchase of Sexual Services', *Violence Against Women* 10: 1187–1218.
- Geiger, Brenda (2006) 'Crime, Prostitution, Drugs, and Malingered Insanity', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 50 (5): 582–594.
- Kontula, Anna (2005) *Prostitutio Suomessa* (Prostitution in Finland). Sexpo Foundation <http://www.sexpo.fi/Raportti.pdf>
- Kulick, Don (2003) 'Sex in the New Europe. The Criminalisation of Clients and Swedish Fear of Penetration', *Anthropological Theory* 3 (2): 199–218.
- Lehti, Matti and Aromaa, Kauko (2002) *Trafficking in Human Beings, Illegal Immigration and Finland*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI) Publication Series No 38.
- Lemish, Dafna (2000) 'The Whore and the Other. Israeli Images of Female Immigrants from the Former USSR', *Gender & Society* 14 (2): 333–349.
- Long, Lynellyn D. (2004) 'Anthropological Perspectives on the Trafficking of Women for Sexual Exploitation', *International Migration* 42 (1): 5–29.
- Mameli, Peter A. (2002) 'Stopping the Illegal Trafficking of Human Beings. How Transnational Police Work Can Stem the Flow of Forced Prostitution', *Crime, Law & Social Change* 38: 67–80.
- Nurmi, Reet (2002) 'Prostitution at the Limits of Risk', in *Being Positive. Perspectives on HIV/AIDS in the EU's Northern Dimension and Finland's Neighbouring Areas*, STAKES: 175–185.
- Orlova, Alexandra V. (2004) 'From Social Dislocation to Human Trafficking. The Russian Case', *Problems of Post-Communism* 51 (6): 14–22.
- Patton, Michael Q. (2002) *Qualitative Research and Evaluation Methods*, 3rd ed. London: SAGE.
- Petersen, Karen Lund (2001) 'Trafficking in Women: the Danish Construction of Baltic Prostitution', *Cooperation and Conflict* 36 (2): 213–238.
- Pettai, Iris, Kase, Helve, Proos, Ivi (2006) *Prostitutsioon Eestis: ülevaade prostitutsiooni kaasatud naiste olukorrast* (Prostitution in Estonia: An Overview of the Situation of Women Involved in Prostitution), Tallinn: Institute of Open Estonian Society.
- Phoenix, Joanna (2000) 'Prostitute Identities', *British Journal of Criminology* 40 (1): 37–55.
- Pipher, Mary (1994) *Reviving Ophelia. Saving the Selves of Adolescent Girls*, New York: Ballantine Books.
- Pro-Tukipiste Counselling Centre Website: <http://www.pro-tukipiste.fi/index.php?id=24><http://www.pro-tukipiste.fi> 10.03.2007
- Raymond, Janice G. (2002) 'The New UN Trafficking Protocol', *Women's Studies International Forum* 25 (5): 491–502.
- Schloenhardt, Andreas (1999) 'Organised Crime and the Business of Migrant Trafficking', *Crime, Law & Social Change* 32: 203–233.
- Stenvoll, Dag (2002) 'From Russia with Love? Newspaper Coverage of Cross-Border Prostitution in Northern Norway, 1990–2001', *The European Journal of Women's Studies* 9 (2): 143–162.
- STOP I Report 1999 *Building up a Network for Monitoring, Analysing, and Combating Trafficking in Women and Children*, European Commission STOP Project. <http://www.stakes.fi/sexviolence/stop/stopIreport.pdf>
- STOP II Report 2000 *An Incentive and Exchange Programme for Persons Responsible for Combating Trade in Human Beings and the Sexual Exploitation of Children*, European Commission STOP Project. http://europa.eu.int/comm/justice_home/project/stop_prov_en.htm
- Strömpl, Judit (2003) 'Russian and Estonian Sex Workers and the Prostitution Counselling Centre in Helsinki', in Kris Clarke (ed.) *Welfare Research into Marginal Communities in Finland: Insider Perspectives on Health and Social Care*, Research Report. Tampere: University of Tampere Press.
- Taylor, Ian and Jamieson, Ruth (2000) 'Sex Trafficking and the Mainstream of Market Culture. Challenge to Organised Crime Analysis', *Crime, Law & Social Change* 32: 257–278.
- Trafficking in Women in the Baltic States: Social and Legal Aspects*, Helsinki IOM, 2001.
- Turukanova, Elena and Erokhina, Ludmila (eds.) (2002) *Tor-govlia liudmi* (Trade in People), Moscow: Akademia.
- Van Impe, Kristof (2000) 'People for Sale: The Need for a Multidisciplinary Approach towards Human Trafficking', *International Migration*, Special Issue 38 (5): 113–130.
- Vocks, Judith and Nijboer, Jan (2000) 'The Promised Land: A Study of Trafficking in Women from Central and Eastern Europe to the Netherlands', *European Journal on Criminal Policy and Research* 8: 379–388.
- Wahab, Stéphanie (2004) 'Tricks of the Trade. What Social Worker Can Learn about Female Sex Workers through Dialogue', *Qualitative Social Work* 3 (2): 139–160.
- Wahab, Stéphanie (2003) 'Creating Knowledge Collaboratively with Female Sex Workers', *Qualitative Inquiry* 9(4): 625–642.

Author

Judit Strömpl, Ph.D.

Associate Professor in Social Policy, Department of Sociology and Social Policy at University of Tartu
judit.strompl@ut.ee

Notes

1 Interview questions

I. Topic: health

1. The word 'health' is quite well known by everyone. Nevertheless, if we ask people what exactly this word means, we find that different people have different understandings of it. I would like to discuss today with you how you understand the meaning of the word. How do you use it? What does 'health' and 'being healthy' mean?
2. What are your personal experiences, when (in which conditions, concerning what) your attention focuses on your health?
3. As a rule, the notion of 'health' goes together with its opposite – illness. Sometimes people start to think about health when it is gone, when one becomes ill. What does it mean to you 'to be ill'?
4. What does a human being's well-being mean? What are those circumstances that can influence health?
5. Who should care about human health?
6. Where is the line between the personal responsibility of an individual, other people and the state health care system? When, in your opinion, is an individual responsible for his/her own health, when do other people have the responsibility, and when does the state health care system bear the responsibility?

II. Topic: Risky behaviour and health

1. There are particular professions, human activities, which are more threatening to the health of a person. Such activities are, for example, being medical service workers, miners, firemen, etc. Where do you locate your (professional) activity in this regard? Which are your professional risks and how should they be taken care of?

2. Please, give some examples of a person taking care of his or her health, or of ignoring it.
3. In which circumstances or conditions can a person forget about his or her responsibility to take care of his/her health? Can you give an example of such circumstances or conditions? (Not necessarily your own personal experiences.)
4. What, in your opinion, are the state's duties in taking care of people's health and well-being? What are the main functions of national health care?
5. What do you think about the Finnish health care system, how should it take care of your health? Why is it important?
6. What are the differences between your national health care system and Finland's?
7. Is there anything important that you think the Finnish health care system authorities should know to improve the system? Please, tell me what is your opinion?

Thank you for your co-operation.

- 2 TAMPEP – Transnational AIDS/STD prevention among Migrant Prostitutes in Europe Project is an international networking and intervention project operating in 22 countries in Europe. <http://www.europap.net/links/tampep.htm>
- 3 Pimping in Helsinki has taken the form of renting accommodations for a very high price. Women who come to Helsinki have the addresses of such accommodations and they have no choice regarding other places to stay. They do not know anything about prices; they do not speak the language, and they depend on landlords. This, however, is not classical pimping, and the women don't identify their landlords as pimps. Neither do they identify themselves as forced prostitutes. Similar findings are presented in Anna Kontula's recent research (Kontula 2005)

Finnish Journal of Ethnicity and Migration

Vol. 2, No. 1 / 2007
www.etmu.fi

etmu 

Elli Heikkilä ja Maria Pikkarainen

Maahanmuuttajat rajamaista ja heidän työllistymisensä Suomessa¹

Johdanto

Väestön ikääntyminen on keskeinen ongelma teollistuneissa länsimaissa ja sen merkitys kasvaa yhteiskunnan tulevaisuutta pohdittaessa. Tilanteessa, jossa Suomen väkiluku jatkuvasti laskee ja väestörakenne muuttuu epätasapainoisemmaksi, voivat maahanmuuttajat auttaa kääntämään kehityksen päinvastaiseksi (ks. Niessen ja Schibel 2002: 1). Tässä artikkelissa osallistumme keskusteluihin kansainvälisen muuttoliikkeen taloudellisista syistä ja vaikutuksista (Massey et al 1993; Piore 1979; Todaro 1969) sekä maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttavista tekijöistä (Chiswick 1978; Lange & Westin 1981; Vourc'h et al 1999; Wrench 1999). Laajempi katsaus tähän teoriakehikkoon löytyy aiemmin julkaisemastamme artikkelista (Heikkilä & Pikkarainen 2007). Pyrimme myös vastaamaan kysymykseen, osaako Suomen yhteiskunta käyttää maahanmuuttajien osaamista ja työpanosta. Tätä pohdimme maahanmuuttajien työllistymisen ja työttömäksi jäämisen kautta. Sopeutuminen Suomen työmarkkinoille on tärkeää sekä maahanmuuttajille että ikääntyvälle yhteiskunnalle, koska tarve ulkomaiseen työvoimaan on lisääntynyt.

Artikkelissa käsitellään Suomeen suuntautuvaa maahanmuuttoa kolmesta hyvin erityyppisestä naapurimaasta. Ruotsi on esimerkki Pohjoismaasta, joka on Suomen tavoin Euroopan unionin jäsenmaa. Viro liittyi Euroopan Unioniin 1.5.2004, mutta tutkimusvuosina 2002 ja 2003 se oli vielä jäsenyyden hakijamaa. Kolmas maa eli Venäjä on esimerkki EU:n ulkopuolisesta maasta. Tämän lisäksi on hyvä huomioida, että Suomen ja Venäjän välillä sijaitsee EU:n pisin raja-alue. Maahanmuutto rajamaista on valittu artikkelin analyysikohteeksi, koska kansainvälistä muuttoa käsittelevissä teorioissa viitataan lähtö- ja tulomaiden etäisyyden tärkeyteen. Lisäksi on olennaista, että nimenomaan näistä kolmesta naapurimaasta tulevat Suomen suurimmat maahanmuuttajavirrat.

Tutkimuksessa käytettyyn aineistoon on koottu tiedot niistä työikäisistä (15–74-vuotiaista) maahanmuuttajista, jotka ovat muuttaneet ulkomailta Suomeen vuonna 2002. Aineistossa maahanmuuttajat on luokiteltu syntymämaan mukaan. Käytämämme virta-aineisto on hankittu Tilastokeskuksesta ja sen avulla voidaan tarkastella maahanmuuttajien pääasiallista toimintaa suhteessa eri taustamuuttajiin, kuten ikään, koulutustasoteeseen ja -alaan. Virta-aineistoa analysoimalla voidaan

nähdä eri työmarkkinaryhmien (työlliset, työttömät ja työvoiman ulkopuolella olevat) tilanne ja muutokset maahanmuuttovuodesta t (2002) vuoteen $t+1$ (2003). Tämän myötä voidaan päätellä, mitä maahanmuuttajille on tapahtunut suomalaisilla työmarkkinoilla heidän saapumisensa jälkeen.

Maahanmuuttaja-käsitteellä viittaamme kaikkiin Suomeen pysyväisluonteisesti muuttaneisiin henkilöihin, jolloin tilapäiset alle vuoden kestoiset muutot eivät sisälly lukuihin. Virta-aineisto ei anna mahdollisuutta tarkastella maahanmuuttajien työllistymistä muuton erilaisten syiden mukaan. Analyysissä keskitytään tarkastelemaan maahanmuuttajia kokonaisuutena, jolloin muun muassa sukupuolen mukainen kehitys rajataan analyysin ulkopuolelle.

Väestön ikääntyminen ja työvoiman tarve

Väestöliiton (2004: 12) Väestöpoliittisen ohjelman mukaan suomalaisista noin 15 % on tällä hetkellä yli 65-vuotiaita, mutta heidän osuutensa on arvioitu olevan vuonna 2020 jo lähes 23 %, eli heidän lukumääränsä kasvaa nopeasti. Ennuste-

den mukaan suurin kasvu tapahtuu pääkaupunkiseudulla, jossa vanhusen lukumäärä kaksinkertaistuu vuoteen 2030 mennessä. Koska maaseudun väestö on jo suhteellisen vanhaa, vanhusen lukumäärä kasvaa siellä hitaammin kuin kaupungeissa (Sisäasiainministeriö 2005: 8).

2010-luvulla tapahtuu ikärakenteen huomattavin muutos: suurten ikäluokkien sukupolvi, eli 1940-luvun jälkimmäisenä puoliskona syntyneet, pääsee eläkkeelle. Tilastokeskuksen väestöennusteiden mukaan vuosina 2000–2015 noin miljoona ihmistä poistuu työelämästä eläkkeelle jäämisen tai kuoleman vuoksi. Vuosina 2000–2010 yli 600 000 ihmisen oletetaan poistuvat työstä, mikä vastaisi lähes kolmannesta vuoden 2000 työntekijöistä. Tuolloin työvoimassa kasvaisi vain 54–64-vuotiaiden ikäluokka noin 200 000 henkilöllä. Samaan aikaan työvoiman keski-ikä uskotaan nousevan. Vanhusen osuus huoltosuhteessa kasvaa merkittävästi suurten ikäluokkien siirryttyä eläkkeelle. Näin huollettavista yhä useampi on siten vanhus eikä lapsi, kuten tilanne oli aikaisemmin (ks. Mella 2001; Työministeriö 2003).

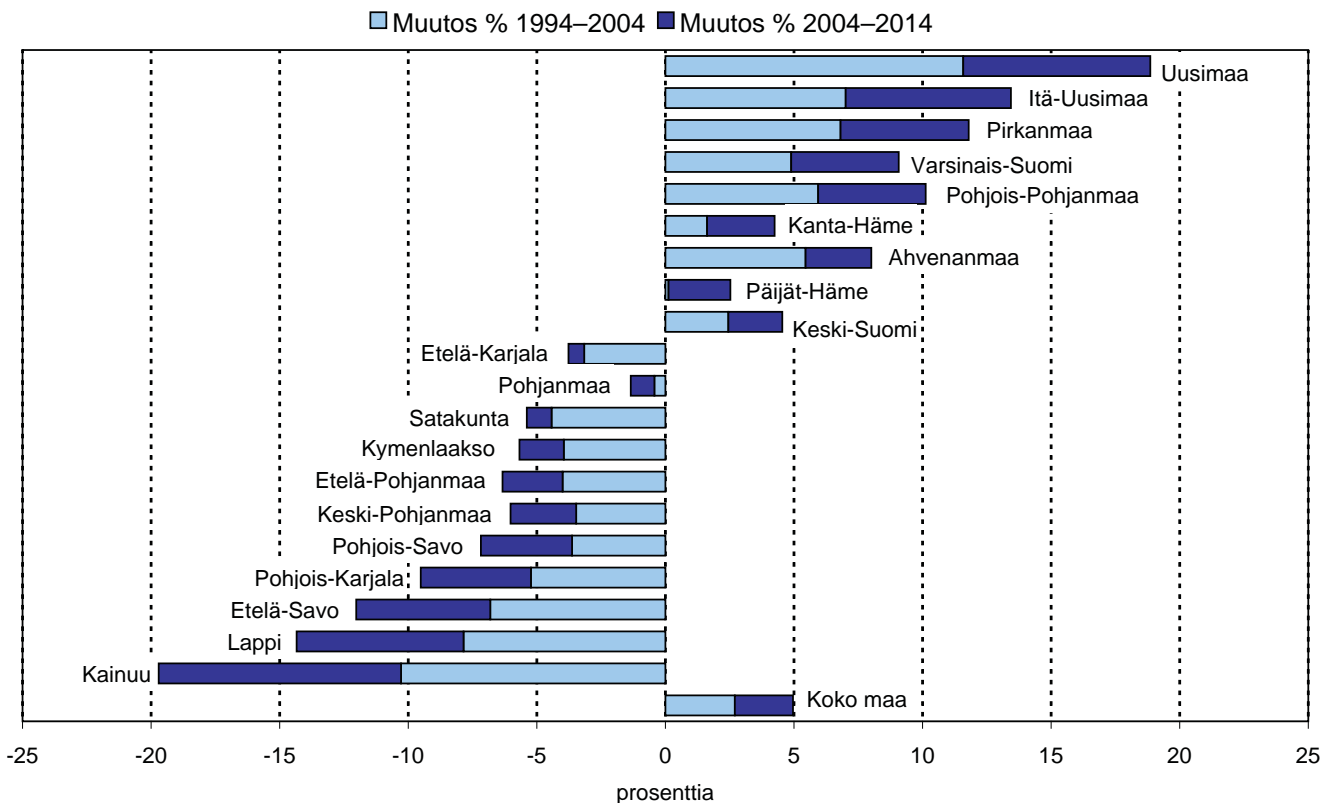
Väkiluvun kehityksessä on suurta vaihtelevuutta Suomen maakunnissa. Joidenkin maakuntien väkiluku kasvaa uusin asukkaiden myötä ja toiset menettävät entisiäkin asukkaitaan. Uudenmaan maakunta on ollut ja tulee olemaan houkuttelevin alue koko maassa. Se sai 140 000 uutta asukasta vuosina 1994–2004 ja 2004–2014 se näyttää vastaanottavan 100 000 asukasta lisää. Väkiluvun muutosprosentit vuodesta 1994 vuoteen 2004 ja vuodesta 2004 vuoteen 2014 vaihtelevat 10 ja 12 prosentin välillä (Kuva 1). Negatiivisen väestönkehityksen maakunnat sijaitsevat pääosin itäisessä ja pohjoisessa

Suomessa. Lisää ihmisiä vetävät jo mainitun pääkaupunkiseudun lisäksi erityisesti Tampereen, Turun ja Oulun seutu.

Muuttovirrat Suomen ja Venäjän, Viron sekä Ruotsin välillä

Välttämättömät ehdot kansainväliseen työvoimamuuttoon sekä rajamaahanmuuttoon ovat: (1) maiden välisen muuton on oltava institutionaalisesti mahdollista, (2) kohdemaassa on oltava työvoiman tarvetta, jota kotimainen työvoima ei voi täyttää, ja (3) lähtömaalla on oltava maastamuuttoon suuntautunutta työvoimaa, mikä johtuu joko työvoiman ylitarjonnasta tai tarpeeksi suuresta palkka- tai hyvinvointikiulusta valtioiden välillä (ks. Wiman 1975: 42).

Parempien taloudellisten olosuhteiden etsiminen on usein motivoinut toiseen valtioon muuttamista. Uusklassiset talousteoriat korostavat maiden välisiä palkka-, työllistymis- ja elintasoeroja kansainväliseen muuttoon työntävänä voimana. Tällaisia taloudellisia eroja löytyy esimerkiksi Suomen ja eteläisten Itämeren valtioiden välillä, ja niistä suurin elintasoero on Suomen ja Venäjän välillä. Suomen ja Venäjän ero bruttokansantuotteessa on yksi Euroopan suurimmista – ellei jopa suurin – ja se kasvoi 1990-luvulla (Heikkilä & Järvinen 2004: 14–15). Virolaisten keskipalkka on yhä alle 500 euroa kuukaudessa (Suomessa vuonna 2004 noin 2 500 euroa), mutta palkkataso on nykyään nousussa ja alakohtaiset sekä alueelliset erot ovat suuret. Suomen ja Viron väliset palkka- ja elintasoerot näyttävät tulevaisuudessa supistuvan nopeasti (Valtioneu-



Kuva 1. Väkiluvun muutos vuosina 1994–2004 ja 2004–2014 maakunnittain (Aineisto: Tilastokeskus)

vosto 2006: 14). Muuttohalukkuutta lisääviksi tekijöiksi katsotaan kohdemaan hyvät reaali-palkat ja työllistymismahdollisuudet, yksilön nuoruus ja halukkuus ottaa riskejä, kun taas muuttohalukkuutta laskevat maiden välinen etäisyys ja yksilön kotimaan suosiminen (ks. Sarvimäki 2003: 26).

Maailmanjärjestelmäteoria pitää siirtolaisuutta luonnollisena seurauksena kansallisia rajoja ylittävästä talous- ja markkinaglobalisaatiosta (Massey et al. 1993: 444–448). Wannerin (2002: 11) mukaan neljä tekijää selittää Euroopan maahanmuuttoa: (1) historialliset siteet, jotka ovat muodostuneet esimerkiksi kolonialismin aikakautena tai Itä-Euroopan tapauksessa poliittisten liittojen vuoksi, (2) maantieteellinen läheisyys, joka on tärkeää varsinkin Välimeren maissa ja Skandinaviassa, (3) yhteinen kieli, ja (4) maahanmuuttopolitiikka, joka määrää valtion avoimuuden maahanmuuttajiin. Neljäs tekijä on tulevana vuosikymmeninä erittäin tärkeä väestönkehityksen kannalta. Maailmanjärjestelmäteorian mukaan maastamuuttajat suuntaavat useammin naapurimaihin. Yhteinen kieli ja kulttuurinen samankaltaisuus ovat tärkeitä vaikuttajia. Suomalaisien muutto Ruotsiin erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla on hyvä esimerkki siitä, että nämä tekijät sekä elintasoerot ovat tärkeitä muuton vaikuttajia. Teoria pysyy nykyään edelleen hyvin perusteltuna, sillä Suomen suurimmat maahanmuuttajaryhmät tulevat rajamaista eli Venäjältä, Virosta ja Ruotsista. Maiden välisestä muuttoliikkeestä osa koostuu paluumuutosta eli kerran ulkomaille muuttaneet palaavat takaisin syntymämaahansa. Esimerkiksi maamme on saanut paluumuuttajia Ruotsista ja Venäjältä inkeriläisiä. Venäjältä muuttaneista Venäjän kansalaisista hyvin harva muuttaa Suomesta pois verrattuna tulovirtaan (Heikkilä et al. 2004: 19).

Massey (2002: 149) huomauttaa, että maahanmuutto on luonnollinen seuraus laajemmista prosesseista eli kansainväliset rajat ylittävästä sosiaalisesta, poliittisesta ja taloudellisesta integraatiosta. He, jotka markkinoiden luomismullistusten aikana selviytyvät epävakaisista olosuhteista maastamuuton avulla, eivät levittäytyä satunnaisesti eivätkä lähde automaattisesti läheisimpään rikkaaseen valtioon. He muuttavat sen sijaan maihin, joihin heillä on jo taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia siteitä. Esimerkiksi muutto naapurimaihin Suomeen, Ruotsiin ja Tanskaan muodosti vain kuudesosan Viron maastamuutosta 1990-luvun jälkipuoliskona (Heikkilä et al. 2004: 10).

Suomi on ollut perinteisesti maastamuuttomaa. Ihmiset ovat muuttaneet muihin länsimaihin etsimään parempia työmahdollisuuksia. Toisen maailmansodan lopusta lähtien Ruotsi on ollut suomalaisten maastamuuttajien suosituin kohdema. 1980-luvun alusta lähtien tilanne on muuttunut päinvastaiseksi ja Suomeen on tullut enemmän siirtolaisia kuin heitä on maasta lähtenyt. Maahanmuuttajien lukumäärä Suomessa on kuitenkin vielä pieni muihin Euroopan maihin verrattuna, sillä vuonna 2006 ulkomaan kansalaisia oli vain 121 739 henkilöä eli 2,3 % Suomen väkiluvusta.

Ruotsiin suuntautuneen voimakkaan maastamuuton liikelle-paneva voima oli 1960- ja 1970-luvuilla Suomen erityisen nopea rakennemuutos. Tämä oli osaltaan seurausta Suomen läntistä Eurooppaa hitaammasta teollistumisesta ja toisaalta toisen maailmansodan evakkojen sijoittamisesta talou-

dellisesti kannattamattomille pientiloille. Kun maatalouspolitiikkaa ryhdyttiin 1960-luvun puolivälissä muuttamaan, saavutti niin sanottu maaltapako valtavat mittasuhteet. Seurauksena oli kaupungistuminen ja väestön siirtyminen uusiin ammatteihin ja Etelä-Suomeen. Samaan aikaan eli 1960-luvun lopussa suurten ikäluokkien matalasti koulutettu osa tuli työmarkkinoille. Näin ollen Suomessa oli vahvoja siirtolaisuuteen kannustavia työntekijöitä (Korkiasaari & Tarkiainen 2000).

Ruotsissa oli merkittäviä muuttoon rohkaisevia vetotekijöitä, esimerkiksi kansainvälistyneiden ruotsalaisten yritysten edullisen työvoiman tarve. Ruotsi oli rakentamassa hyvinvointiyhteiskuntaa, mikä lisäsi työvoiman kysyntää julkisella sektorilla. Muuttovetoon vaikutti myös se, että Pohjoismaiden kansalaisilla on ollut mahdollisuus liikkua vapaasti Pohjoismaiden välillä vuodesta 1954. Lisäksi vuoden 1967 devalvaatio nosti markkamääräisesti ruotsalaisia palkkoja yli 31 %. Vuosina 1954–1970 Ruotsiin muutti noin 262 000 suomalaista eli yli 6 % vuoden 1954 väkiluvusta (Korkiasaari & Tarkiainen 2000; Sarvimäki 2003: 31). Suomen ja Ruotsin välisestä muuttoa voidaan tulkita uusklassisen talousteorian kehityksessä, jossa korostetaan valtioiden välisiä tulo- ja työllisyyseroja. Yksilöä pidetään järkevänä päätöksentekijänä, jonka kansainväliseen muuttoon liittyvät päätökset perustuvat muuton aiheuttamiin taloudellisiin kustannuksiin ja hyötyihin. Yksilön yhtenä tärkeänä päämääränä on maksimoida tulonsa (Todaro 1969). Ihmiset odottavat saavansa enemmän voittoa muuttamalla ulkomaille kuin pysymällä kotona. Ennen kuin he pääsevät ansaitsemaan työn suurempaan tuottavuuteen liittyviä korkeampia tuloja, heidän täytyy tehdä tiettyjä sijoituksia, jotka pitävät sisällään muun muassa matkustamiskustannukset, muuton ja työpaikan etsimisen aikaiset elinkustannukset, ponnistukset uuden kielen ja kulttuurin oppimiseksi sekä henkiset kustannukset, jotka liittyvät vanhojen siteiden katkeamiseen ja uusien luomiseen. (ks. Massey et al. 1993: 434). Muuttoliikkeen uusi taloustiede on viime vuosina korostanut, että toisin kuin yksittäiset ihmiset, nykyään ryhmät, kuten perheet ja kotitaloudet, päättävät muuttaa. Näiden ryhmien jäsenet toimivat yhteisesti, eivät vain maksimoidakseen odotettuja tulojaan, vaan minimoidakseen riskejään (Massey et al. 1993: 436; Straubhaar 1988: 79–80). Esimerkiksi markkinoiden romahdusten aiheuttamien rakennemuutosten aikana, jolloin kotitalouksien materiaallinen hyvinvointi oli epävarmaa, ratkaisuna saattoi olla perheiden muutto ulkomaille (Massey 2002: 144).

Vaikka Ruotsi houkuttelikin monia suomalaisia, myös paluumuutto oli voimakasta ja kasvoi ajan myötä. Vuonna 1968 Ruotsiin muuttaneista puolet oli palannut Suomeen vuoteen 1989 mennessä. Vastaavasti vuonna 1980 muuttaneista puolet palasi jo neljän vuoden sisällä (Korkiasaari & Tarkiainen 2000). Kaikkiaan vuosina 1945–2004 Suomesta Ruotsiin tilastoitiin noin 558 000 muuttajaa ja Ruotsista Suomeen noin 308 000. Suomen muuttotappio on siten ollut 250 000 henkeä. Paluumuuton syitä olivat sopeutumisoingelmat, työttömyys, kielivaikeudet, lasten koulukysymykset tai eläkkeelle siirtyminen, toisin sanoen muut kuin taloudelliset syyt (Karjalainen 1989: 42).

Kokonaismuuttovirrat Suomen ja sen rajamaiden Ruotsin, Venäjän ja Viron välillä ovat suuret verrattuna muihin maihin suuntautuviin virtoihin. Vuosien 1993 ja 2004 välillä muutto-liike Ruotsin kanssa oli melko tasaista eli lähes yhtä monta ihmistä lähti Suomesta Ruotsiin kuin sieltä tuli takaisin; tietenkin eroja oli vuosikohtaisesti (Taulukko 1). Suomen kannalta muuttotaseeltaan positiivisia virtoja on tullut Virosta ja erityisesti Venäjältä, josta Suomeen muutti vuosina 1993–2004 lähes kymmenkertainen määrä ihmisiä verrattuna Suomesta Venäjälle lähteneiden määrään. Virosta Suomeen muuttaneiden määrä oli kolminkertainen verrattuna Suomesta Viroon muuttaneisiin reilun kymmenen vuoden aikana.

Venäjältä ja Virosta muuttaneiden joukossa on venäläisten ja virolaisten lisäksi inkerinsuomalaisia paluumuuttajia. Vuonna 2005 Suomeen muutti entisen Neuvostoliiton alueelta yhteensä 687 paluumuuttajaa, joista työikäisten osuus oli lähes kaksi kolmasosaa. Ulkomaalaislain mukaan inkerinsuomalaisten paluumuuttajien on oleskeluluvan saadakseen esitettävä todistus riittävästä suomen tai ruotsin kielen taidosta. Kyseistä tarkoitusta varten on kehitetty kielitutkinto, johon vuonna 2005 osallistui yhteensä 675 inkerinsuomalaista. Heistä lähes 72 % saavutti vähintään vaadittavan kielitaitotason. (Työministeriö 2005.)

Suomi näyttää kiinnostavan erityisesti virolaista työvoimaa. Syynä ovat kielellinen ja maantieteellinen läheisyys sekä hyvät liikenneyhteydet. Virolaisten nuorten piirissä on ollut tavallista käydä lyhytaikaisissa töissä Suomessa. Paljon puhuttujen virolaisten marjanpöimijöiden määrä on EU:n laajentumisen jälkeen ollut kuitenkin selvässä laskussa. Suurin osa maa- ja puutarhatalouden kausityöntekijöistä tulee nykyisin Venäjän rajan takaisilta alueilta (Valtioneuvosto 2006: 14, 18). Lääkäreiden muutto Virosta Suomeen on sen sijaan viime vuosina kasvanut, sillä heidän määränsä on kaksinkertaistunut Suomessa vuodesta 2000 vuoteen 2005 mennessä. Viro-

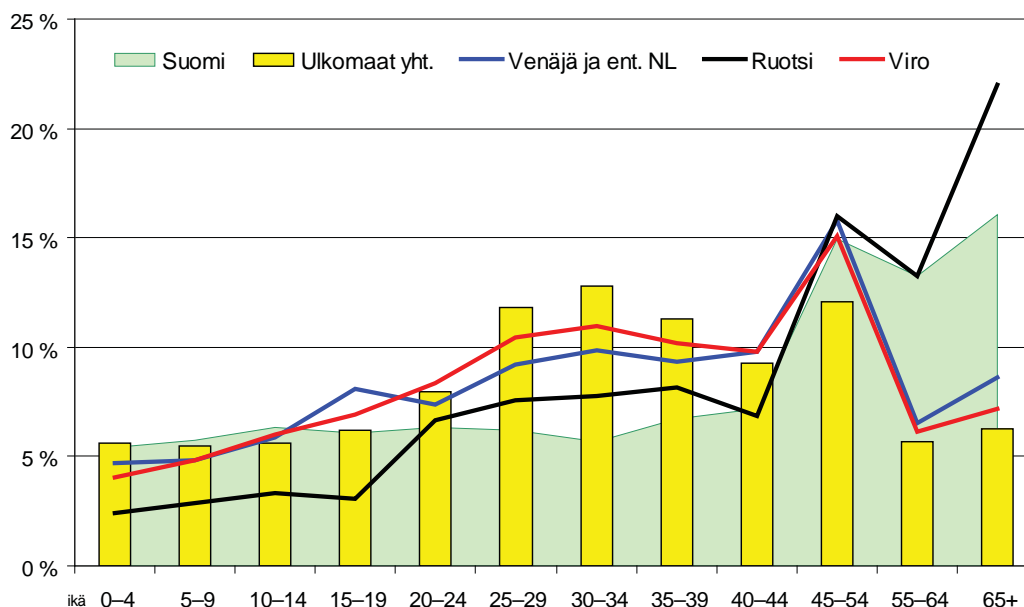
laisten lääkäreiden määrän lisääntymiseen vaikuttaa erityisesti Viron EU-jäsenyys, joka helpottaa lääkäreiden ammatinharjoittamisoikeuden saamista. Heidän ei tarvitse enää suorittaa Suomessa erillisiä tenttejä, vaan Terveystieteiden tutkimuskeskus myöntää ammatinharjoittamisoikeuden heille hakemuksesta. Myös venäläisten lääkäreiden määrä on lähes kaksinkertaistunut viiden vuoden sisällä. Usein heidän muuttonsa taustalla on maiden välinen huomattava elintasoero; Venäjällä terveydenhuoltohenkilöstön palkat ovat kansainvälisesti vertailtuna hyvin matalat (Helsingin Sanomat 16.8. 2006).

Korkeasti koulutettujen osuus venäläisten maastamuuttajien joukossa on 2,3–3,6 kertaa korkeampi kuin heidän osuutensa koko Venäjän väestössä. 1990-luvun alussa alueet, jotka menettivät eniten osaajiaan, olivat Moskova ja Pietari. Noin puolet Moskovasta lähtöisin olevista maastamuuttajista ja yli 40 % Pietarin maastamuuttajista oli korkeasti koulutettuja, kun taas muilta Venäjän alueilta lähtöisin olevista maastamuuttajista korkeasti koulutettuja oli vain 5–12 %. Kolme maata, joihin vuosina 1999–2002 muutti eniten venäläisiä, olivat Saksa, Israel and Yhdysvallat (Malakha 2002; 2003.) Venäläisen maastamuuttavan työvoiman koulutustaustan tarkastelu osoittaa, että vuonna 2001 kolmasosa muuttajista oli korkeasti koulutettuja eli yliopistoissa ja muissa korkeakouluissa tutkintoja suorittaneita ja lähes puolella oli erityisammattitaitoja. Yhteensä 82 % venäläisistä muuttajista oli suorittanut korkeakoulu- tai ammattikorkeakoulututkintoja. Maat, jotka saivat osaavinta työvoimaa, olivat Yhdysvallat, jossa 66,7 prosentilla venäläisistä työmuuttajista oli yliopistotutkintotodistus, Liberia (62,5 %) ja Alankomaat (61,5 %) (Kamenskiy 2002: 89).

Suomessa asuvien ulkomaiden kansalaisten joukossa on suhteessa enemmän 20–44-vuotiaita kuin Suomen kansalaisten joukossa (Kuva 2). Tästä vanhempien ja erityisesti eläkeläisten osuus on heidän keskuudessaan huomattavasti pienempi kuin suomalaisilla. Ruotsin kansalaisten ikärakenne muistuttaa raja-

Taulukko 1. Muuttovirrat Suomen ja rajamaiden välillä vuosina 1993–2004 tulo- ja lähtömaan mukaan
(Aineisto: Tilastokeskus)

vuosi	Ruotsi			Viro			Venäjä		
	maahanmuutto	maastamuutto	nettomuutto	maahanmuutto	maastamuutto	nettomuutto	maahanmuutto	maastamuutto	nettomuutto
1993	2 857	2 772	85	2 648	226	2 422	1 735	140	1 595
1994	2 856	3 183	-327	1 739	297	1 442	1 681	217	1 464
1995	3 206	3 071	135	1 263	363	900	1 844	189	1 655
1996	3 532	3 017	515	875	367	508	2 001	190	1 811
1997	3 274	3 141	133	800	256	544	2 386	177	2 209
1998	3 518	3 336	182	886	282	604	2 469	135	2 334
1999	3 229	3 695	-466	784	264	520	2 204	182	2 022
2000	3 232	3 813	-581	846	503	343	2 592	491	2 101
2001	3 467	3 656	-189	1 283	268	1 015	2 600	210	2 390
2002	3 255	3 591	-336	1 378	361	1 017	2 124	288	1 836
2003	3 438	3 428	10	1 292	311	981	1 730	295	1 435
2004	3 570	3 074	496	1 854	854	1 000	2 007	346	1 661
1993–2004	39 434	39 777	-343	15 648	4 352	11 296	25 373	2 860	22 513



Kuva 2. Suomessa asuvien väestöryhmien ikärakenne kansalaisuuden mukaan vuonna 2004 (Aineisto: Tilastokeskus)

maista eniten juuri suomalaisia, eli vanhemman väestön osuudet ovat heillä nuorempia suuremmat. Yhtenä seikkana tähän vaikuttaa se, että ne suomalaiset, jotka suurina joukkoina muuttivat Ruotsiin 1960- ja 1970-lukujen taitteessa, ovat nyt siirtymässä eläkkeelle ja usein palaamassa takaisin Suomeen. Viron, entisen Neuvostoliiton ja Venäjän kansalaisten ikärakenne on hyvin lähellä ulkomaalaisten keskimääräistä ikärakennetta, mutta 15–19-vuotiaiden sekä yli 45-vuotiaiden suhteellinen osuus on heillä suurempi ja erityisesti 25–39-vuotiaiden osuus pienempi kuin ulkomaan kansalaisilla keskimäärin.

Maahanmuuttolainsäädäntö vaikuttaa työvoimamuuttoa rajamaista eli Venäjältä, Virossa ja Ruotsista eri tavoin. Ruotsi ja nykyisin myös Viro kuuluvat Euroopan unioniin, jonka sisällä työvoiman liikkuvuudella ei ole rajoja. EU:n kansalaiset saavat työskennellä Suomessa ilman työntekijän oleskelulupaa. Mikäli maassa oleskelu kestää yli kolme kuukautta, heidän on rekisteröitävä oleskeluoikeutensa. Uusien jäsenmaiden, kuten Viron, kansalaisten työnteko täytyy rekisteröidä työvoimatoimistoon viimeistään 14 päivän kuluessa työntöön aloittamisesta. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos työ kestää vähemmän kuin 14 päivää tai jos poliisi on jo rekisteröinyt työntekijän oleskeluoikeuden. Venäjältä Suomeen tulevan työntekijän täytyy hankkia työntekijän oleskelulupa, joka on joko tilapäinen tai jatkuva. Lupa muodostuu työvoimatoimiston osaratkaisusta ja Ulkomaalaisviraston tai kihlakunnan poliisilaitoksen oleskelulupapäätöksestä. (Työministeriö 2006a.)

Rajamaista muuttaneiden alueellinen sijoittuminen sekä erityispiirteet

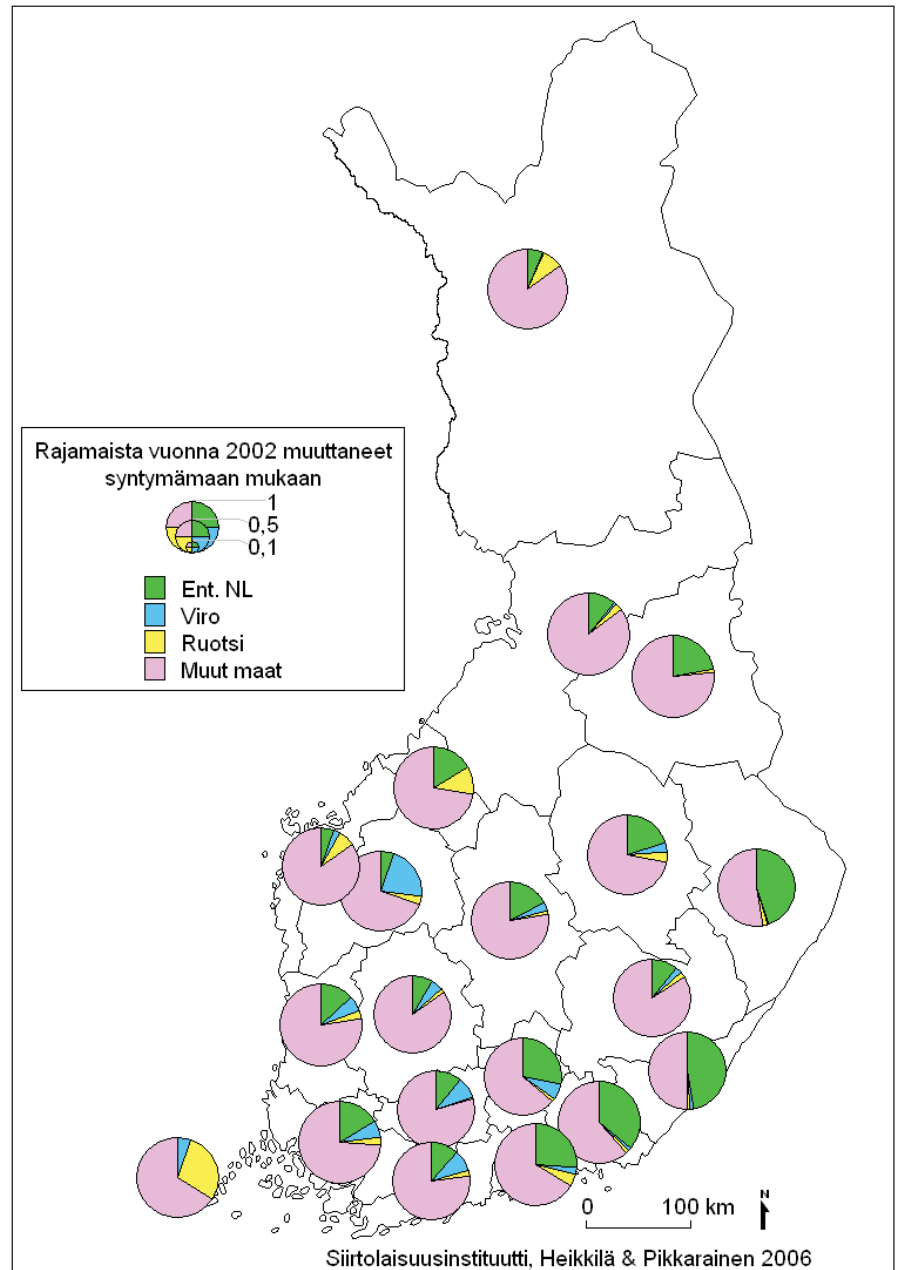
Suomeen muutti vuonna 2002 yhteensä 12 487 työkäistä (15–74-vuotiaista) henkilöä ulkomailta. Heistä suurin ryhmä olivat Suomessa syntyneet (39 %). Seuraavina tulivat entisessä Neu-

vostoliitossa (15 %), Virossa (6 %) ja Ruotsissa (4 %) syntyneet. Muita suuria ryhmiä olivat syntyperältään kiinalaiset, britit, saksalaiset, irakilaiset, turkkilaiset ja thaimaalaiset. Lähtömaan sijainnilla on vaikutusta muuttaneiden henkilöiden maantieteelliseen sijoittumiseen Suomessa (Kuva 3). Idästä eli Venäjältä muuttaneet ovat asettuneet asumaan Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakuntien lisäksi pääosin itäiseen Suomeen, missä he muodostavat jopa puolet kaikista kyseiselle alueelle vuonna 2002 ulkomailta muuttaneista. Syntyperäiset ruotsalaiset ovat muuttaneet enimmäkseen Ahvenanmaalle ja pääkaupunkiseudulle sekä Länsi-Suomen rannikon maakuntiin. Virossa syntyneiden maahanmuuttajien muuttokohteina olivat Uudenmaan ja Varsinais-Suomen lisäksi Etelä-Pohjanmaa sekä Pirkanmaa. Absoluuttisten lukujen mukaan suurin osa kaikkien rajamaiden maahanmuuttajista asettui Uudellemaalle.

Ikärakenne kolmesta rajamaasta muuttaneiden kesken on erilainen tutkimusaineistomme mukaan. Venäläiset ovat heistä vanhimpia ja syntyperäiset ruotsalaiset nuorimpia. Suurin ikäryhmä venäläisten ja virolaisten kohdalla on 35–44-vuotiaat ja ruotsalaisilla 20–24-vuotiaat, vaikka luokittelu nuorempien kohdalla on tiiviimpää. Puolet Venäjällä syntyneistä maahanmuuttajista on yli 35-vuotiaita, virolaisista 60 %, kun taas ruotsalaisista heitä on vain neljännes.

Vuonna 2002 Suomeen ulkomailta muuttaneiden koulustusta tarkasteltaessa voidaan havaita, että suurimmalla osalla muuttajista on enintään perusasteen koulutus: venäläisistä 63 %, virolaisista 84 % ja ruotsalaisista 72 %:lla. Samaan luokkaan kuuluvat myös ne henkilöt, joiden koulutustiedot ovat tuntemattomat. Korkea-asteen koulutuksen saaneita on venäläisten joukossa noin viidennes, mutta ruotsalaisten ja virolaisten joukossa vain alle kymmenes. Tutkijakoulutustasteen käyneitä henkilöitä tuli ainoastaan Venäjältä; virolaisten ja ruotsalaisten joukossa heitä ei ollut yhtään vuonna 2002. Vir-

Kuva 3. Suomeen vuonna 2002 ulkomailta muuttaneiden osuudet maakunnittain syntymämaan mukaan (Aineisto: Tilastokeskus)



ta-aineiston koulutusasteiden määritelmät perustuvat Tilastokeskuksen luokitteluun. Sen mukaan henkilö, jolla on korkea-asteen koulutus, on opiskellut vähintään 13–14 vuotta koulunkäynnin aloittamisesta lähtien. ”Alimman korkea-asteen” luokkaan kuuluvat esimerkiksi teknikkojen tai sairaanhoitajien tutkinnon suorittaneet. ”Alemman korkea-asteen” taso saatetaan suomalaisissa ammattikorkeakouluissa ja siihen kuuluvat mm. insinööritutkinnon suorittaneet; he ovat opiskelleet vähintään 15–16 vuotta koulunkäynnin aloittamisesta lukien. ”Ylempi korkea-aste” viittaa maisteritutkinnon suorittamiseen suomalaisessa yliopistossa, jolloin henkilö on opiskellut kokonaisuudessaan vähintään 16–17 vuotta.

Koulutustiedot virta-aineistossa eivät ole täydelliset, koska monen maahanmuuttajan kohdalla juuri nämä tiedot ovat puutteelliset tai koulutus ja tutkinto eivät ole verrattavissa suomalaiseen koulutusjärjestelmään. Tämän vuoksi esimerkiksi korkeasti koulutettu henkilö voi tilastoissa kuulua peruskoulutettujen luokkaan, mikäli hänellä ei ole esittää vaadit-

tavia todistuksia. Yleisesti koulutuksen taustatiedot ovat saatavilla vain kolmanneksestä maahanmuuttajista. Tällöin muut kuuluvat koulutukseltaan luokkaan ”tunteamaton”, joka tämän tutkimuksen aineistossa on yhdistetty peruskoulutuksen saaneiden kanssa samaksi luokaksi.

Maahanmuuttajien työllistyminen suomalaisilla työmarkkinoilla

Vaikka yksilö päättää muuttaa maksimoidakseen tulonsa ja hyvinvointinsa – toisin sanoen, järkevästi harkituista syistä, kuten uusklassiset talousteorioiden ehdottavat – nämä tavoitteet eivät ole aina saatavilla yksilön elämässä. Merkinä tästä on maahanmuuttajien korkea työttömyystaso. Monissa valtioissa, kuten Suomessa, kysyntä tietynlaisiin, esimerkiksi tietojen ja viestintäalan töihin on kasvanut. Varsinkin pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ovat kärsineet työllistymisvaikeuksis-

ta ja työ, jonka he löytävät, ei aina vastaa heidän koulutustaan. Joissakin tapauksissa muutto on vaikuttanut negatiivisesti maahanmuuttajien yhteiskunnallis-taloudellisiin olosuhteisiin. Rajaramin ja Grundy-Warrin (2005: 92–93) mukaan valtiot pitävät maahanmuuttajatyövoimaa yhä useammin taloudellisena etuna. Jotkut valtiot suosivat vähemmän ammattitaitoista, kun taas toiset suosivat hyvinkin ammattitaitoista maahanmuuttajatyövoimaa.

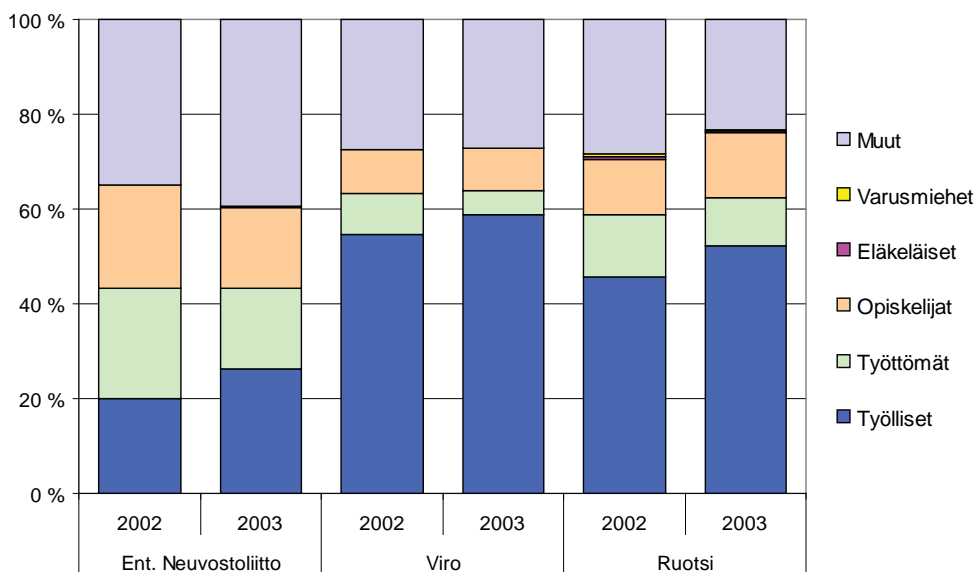
Yksilötasolla kansainvälistä liikkuvuutta voidaan pitää sijoituksena inhimilliseen pääomaan. Yksilöt muuttavat maihin, joissa he voivat olla omien taitojensa mukaan mahdollisimman tuottavia. Inhimillisen pääoman teorian mukaan työvoima on heterogeenista ja kunkin henkilön työ ja palkka määräytyvät hänen oman pääomansa mukaan. Maahanmuuttajille on mahdollista taata sopivan työn löytyminen kouluttamalla heidät uudelleen työmarkkinoiden nykyiset tarpeet huomioon (Chiswick 1978; Massey et al. 1993: 434). Osaa inhimillisestä pääomasta, esimerkiksi kielitaitoa, kontaktiverkostoja ja maan tapojen tuntemista, pidetään inhimillisen pääoman teorian mukaan tiettyyn maahan sidonnaisena. Tämän vuoksi voidaan olettaa maahanmuuttajien työllistyvän aluksi heikommin ja ansaitsevan vähemmän kuin samanlaisessa tilanteessa olevat syntyperäiset tai maassa pitkään asuneet henkilöt. Kun maahanmuuttajien kielitaito ja työmarkkinatuntemus kasvavat, sosiaalinen asemakin todennäköisesti paranee, ja he voivat päästä tuottavampiin töihin (Chiswick 1978).

Verkosto- ja sosiaalisen pääoman teorialiittävät muutto-prosessiin kulttuuriset käsitykset ja sosiaaliset siteet. Maastamuuttomaissa tietoa ulkomaisista työpaikoista ja elintasosta välittyy pääosin henkilökohtaisten verkostojen, esimerkiksi aikaisemmin muuttaneiden ystävien ja naapurien kautta. Maahanmuuttomaissa on siirtolaisyhteisöjä, jotka usein auttavat maanmiehiään työnhaussa ja uuteen ympäristöön sopeutumisessa. Verkostot vähentävät tulokkaiden kustannuksia ja riskejä, mikä taas alentaa uusien siirtolaisten muuttokynnystä (Massey et al. 1993: 448–450; Oishi 2002: 7). Maa-

hanmuuttajien keskittyminen eräille kohdealueille luo ”sukulais- ja ystävyysvaikutuksen”, joka ohjaa maahanmuuttajia samoihin paikkoihin ja helpottaa heidän saapumistaan ja yhteiskuntaan sopeutumistaan. Siirtolaisverkostojen laajeneminen on tärkein kansainvälistä muuttoa tukeva mekanismi (Massey 2002: 146, 151). Pikkaraisen (2005) mukaan sosiaaliset verkostot ovat hyödyllisiä, koska niiden kautta saadaan tietoa piilotyömarkkinoista eli avoimista työpaikoista, joista ei ilmoiteta aikakauslehdissä eikä internetissä (ks. Ahmad 2005). Lisäksi Joronen (2005: 76) on havainnut, että nykyään tiedot avoimista työpaikoista leviävät usein epämuodollisten viestintäkanavien kautta.

Tutkimusaineiston avulla on mahdollisuus tarkastella vuonna 2002 Suomeen muuttaneiden pääasiallista toimintaa muuttovuoden sekä seuraavan vuoden lopussa. Kaikkien kolmen maahanmuuttajaryhmän kohdalla työllisten osuus kasvaa, kun he ovat asuneet Suomessa vuoden; muutos tapahtuu samansuuruisesti jokaisella ryhmällä (Kuva 4). Paras työllisyys on niin muuttovuonna kuin seuraavanakin vuonna virolaisten maahanmuuttajien joukossa: heistä 55 % on työssä muuttovuonna ja 59 % seuraavana vuonna. Ruotsalaisten osuudet ovat vain hieman heitä matalampia. Entisessä Neuvostoliitossa syntyneillä työn löytäminen on ollut vaikeampaa ja työllisten osuudet ovat paljon alhaisemmat: muuttovuonna työn on löytänyt 20 % ja seuraavana vuonna vain 26 % vuoden 2002 muuttajista.

Samalla kun työllisten osuus kasvaa uudessa maassa asumisen myötä, työttömien osuus pienenee. Suurin muutos on venäläisten kohdalla. Heistä työttömiä on vuosi muuton jälkeen 17 %. Vastaava osuus ruotsalaisten kohdalla on 10 % ja virolaisilla 5 %. Rajamaista muuttaneilla on etuna kulttuurinen läheisyys (Lange & Westin 1981; Vourc’h et al. 1999; Wrench 1999). Kaukaisemmasta maasta, Irakista, tulleilla vuosi muuton jälkeen työttömien osuus oli lähes kolmannes (Heikkilä & Pikkarainen 2007: 9). Esimerkiksi virolaisten alhaiseen työttömyysasteeseen vaikuttaa osaltaan se, että monet heistä osaa-



Kuva 4. Suomeen vuonna 2002 naapurimaista muuttaneiden pääasiallinen toiminta muuttovuonna sekä seuraavana vuonna syntymämaan mukaan (Aineisto: Tilastokeskus)

vat jo valmiiksi suomen kieltä tänne muuttaessaan (ks. Jaakola 2000: 43–44). Opiskelijoiden osuus muuttuu pienemmäksi vuoden aikana venäläisten joukossa, mutta virolaisilla se pysyy lähes samansuuruisena ja ruotsalaisten kohdalla jopa hieman kasvaa. Syntyperäisten venäläisten joukossa ryhmään ”muut” kuuluvien osuus kasvaa, virolaisilla se pysyy samana ja ruotsalaisilla pienenee. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa kotiäidit.

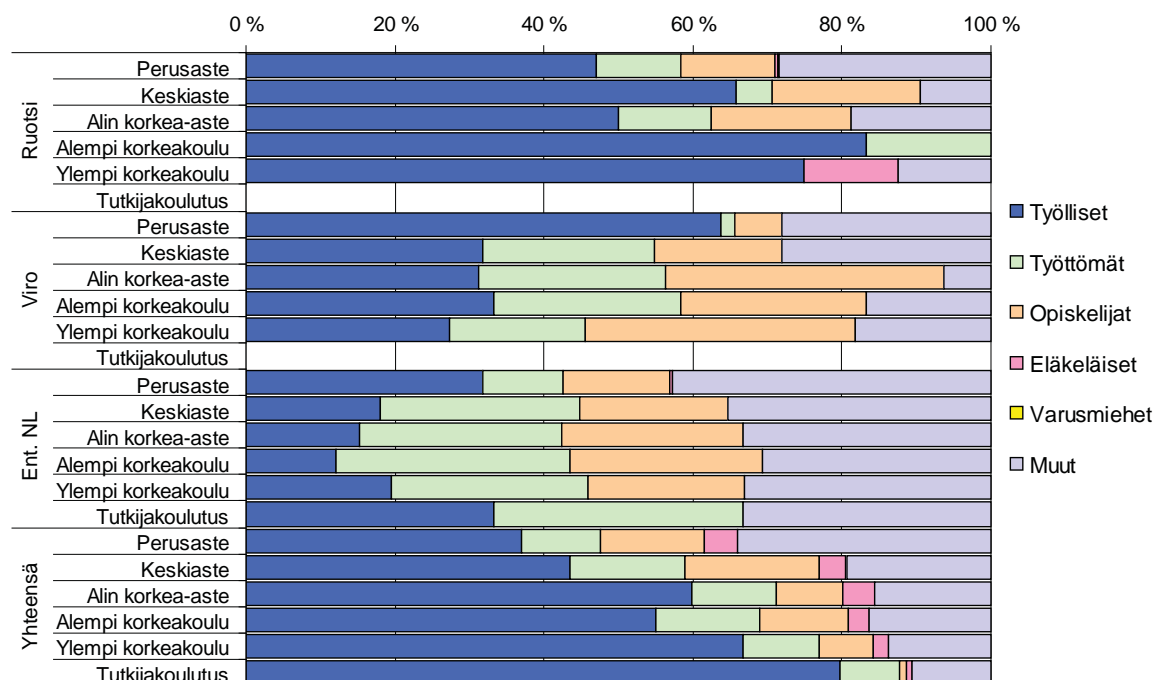
Koulutus vaikuttaa maahanmuuttajien pääasialliseen toimintaan. Kun koulutusaste paranee, työllistyneiden osuus kasvaa (Kuva 5). Havainto näkyy selkeästi ruotsalaisten maahanmuuttajien kohdalla, mutta se ei ole huomattavissa kaikissa muissa maahanmuuttajaryhmissä. Kun tutkitaan Virossa syntyneiden tilannetta, vaikuttaa siltä, että peruskoulun käyneet ovat saaneet useammin työtä kuin paremmin kouluttautuneet. Entisessä Neuvostoliitossa syntyneiden maahanmuuttajien joukossa paras työmarkkina-asema on peruskoulun käyneillä ja tohtoreilla. Eri maissa syntyneiden maahanmuuttajien kohdalla pienin työttömien osuus on kaikissa ryhmissä peruskoulun käyneillä, mutta työttömien osuus vaihtelee eri koulutusasteiden mukaan. Syntyperäisten venäläisten tapauksessa työttömyysprosentti on korkein tohtoreilla, mutta kyseisen ryhmän työttömien absoluuttinen lukumäärä on erittäin pieni (3 henkilöä). Kun tilannetta tarkastellaan kaikkien mahdollisten syntymämaaryhmien suhteen, huomataan, että työttömiä on eniten alhaisilla koulutusasteilla ja työttömyys laskee koulutuksen paranemisen myötä.

Maahanmuuttajien työllistymistä voi tarkastella ikäluokittain Tilastokeskuksen virta-aineistosta tehdyistä laskelmista, joissa kuvataan maahanmuuttajien pääasiallista toimintaa vuosi maahanmuuton jälkeen. Vuonna 2003 parhaiten työllistyivät 25–29-vuotiaat maahanmuuttajat ja lähes yhtä hyvin 30–34-vuotiaat (Kuva 6). Työllistyminen oli kuitenkin mel-

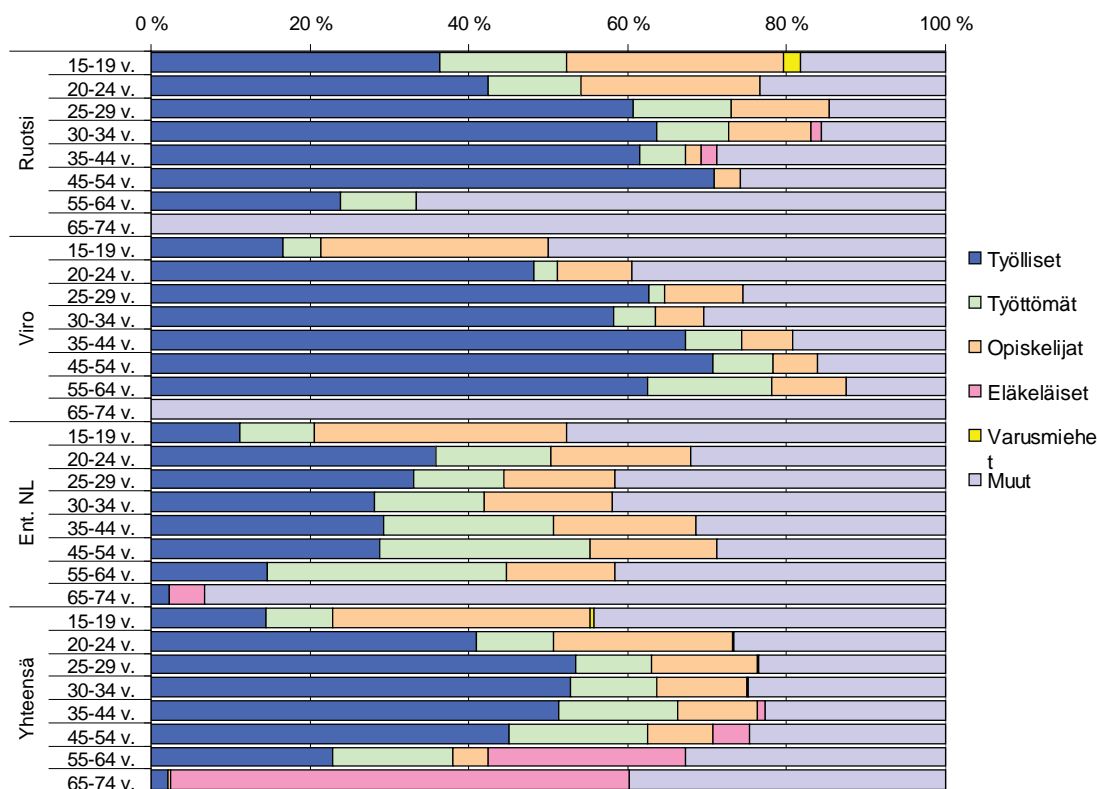
ko tasaista kaikkien 20–54-vuotiaiden joukossa. Työttömien ja ymmärrettävästi myös eläkeläisten osuus kasvoi selkeästi iän myötä. Opiskelijoiden osuus päinvastoin pieneni, kun ikää tuli lisää.

Naapurimaissa syntyneitä maahanmuuttajia tarkastellessa ikä vaikutti pääasialliseen toimintaan eri tavoin. Syntyperäisten ruotsalaisten kohdalla työllisten osuus kasvoi maahanmuuttajien iän myötä ja sitä vastoin työttömien ja opiskelijoiden osuus pieneni. Varsinaisia eläkeläisiä ei vanhimpien ikäluokkien joukossa juuri ollut, mutta ryhmän ”muut” osuus kasvoi voimakkaasti, joten se selittää näiden ihmisten tilanteen. Virossa syntyneiden maahanmuuttajien kohdalla tilanne oli hyvin samankaltainen kuin ruotsalaisilla. Myös ryhmän ”muut” osuus pienentyi iän myötä, paitsi aivan vanhimmissa ikäluokassa eli 65–74-vuotiailla, jotka sataprosenttisesti kuuluivat muut-ryhmään. Maahanmuuttajilla, jotka ovat syntyneet entisessä Neuvostoliitossa, työllisyys oli hyvin tasaista kaikissa ikäluokissa, paitsi aivan nuorimmissa sekä vanhimmissa. Työttömien osuus kasvoi, kun ikävuosia tuli lisää. Opiskelijoita löytyi kaikista ikäluokista, eniten kuitenkin 15–19-vuotiaiden joukosta. Ryhmä ”muut” oli samansuuruisen muissa paitsi vanhimmissa ikäluokassa, jossa sen osuus oli yli 90 %.

Muuttovuotensa 2002 lopussa työllisiä oli syntyperäisten venäläisten, virolaisten ja ruotsalaisten joukossa yhteensä 980 henkilöä. Suurin työllistäjä oli jokaisella ryhmällä eri, mutta tärkeimmät työllistymissektorit kaikilla kolmella ryhmällä olivat hyvin yhteneväiset (Kuva 7). Venäläisistä suurin osa (14 % työllisistä) oli saanut työn rakennustoiminnasta, virolaisista liikenteen alalta (21 %) ja ruotsalaisista rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöalalta sekä liike-elämän palveluista (18 %). Nämä kolme alaa sekä kaupan ala olivat tärkeimmät työllistäjät juuri Suomeen tulleiden tarkastelussa olevien kolmen maahanmuuttajaryhmän kohdalla.



Kuva 5. Maahanmuuttajien pääasiallinen toiminta koulutusasteen ja syntymämaan mukaan vuosi Suomeen muuton jälkeen, 2003 (Aineisto: Tilastokeskus)



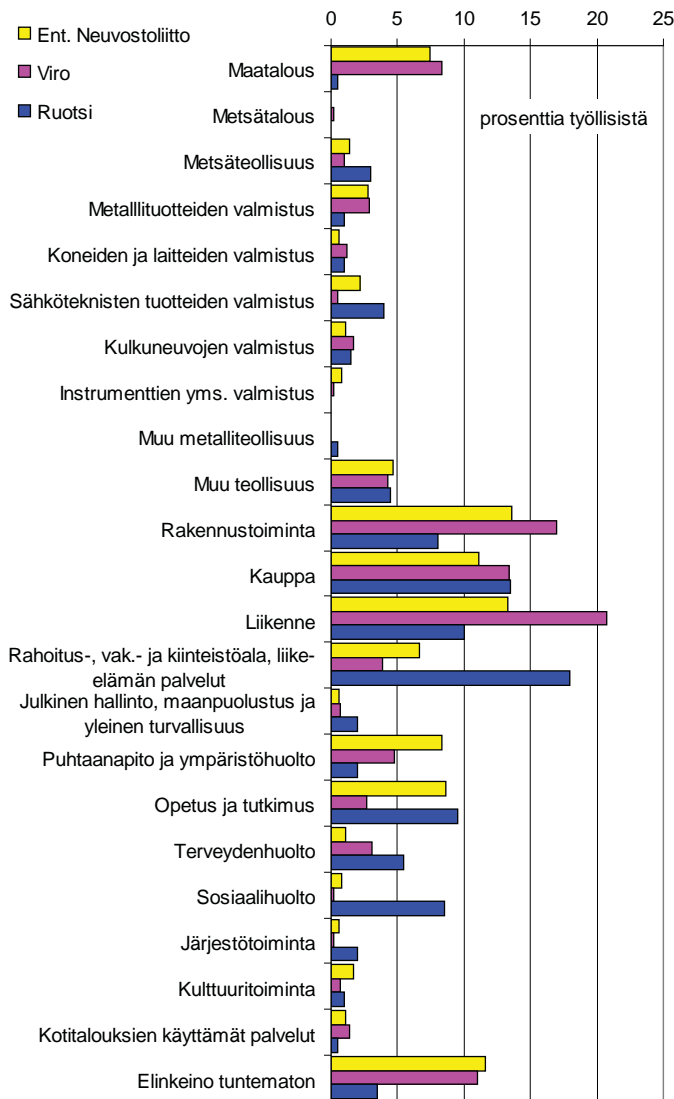
Kuva 6. Maahanmuuttajien pääasiallinen toiminta vuosi muuton jälkeen (2003) iän ja syntymämaan mukaan (Aineisto: Tilastokeskus)

Kuten jo aikaisemmin mainittiin, maahanmuuttajien työllisyystilanne paranee Suomessa asumisen jälkeen. Vuosi maahanmuuton jälkeen työllisiä venäläisten, virolaisten ja ruotsalaisten joukossa oli yhteensä 1 158 henkilöä, eli kasvua oli noin 18 prosenttia. Tärkeimmät työllistymisalajat olivat vuoden aikana heidän keskuudessaan pysyneet samanlaisina, mutta niiden keskinäinen järjestys oli hieman vaihtunut (Kuva 8). Syntyperäisten venäläisten kohdalla rakennustoiminta (10 %) ei työllistänyt niin paljon kuin kaupan ala sekä liikenne: näiltä aloilta löysi työn 12 % työllisistä. Virolaiset olivat saaneet töitä edelleen pääasiassa liikenteen alalta, vaikka sen osuus laskikin 18 prosenttiin työllisistä. Liikenteessä näkyvänä piirteinä ovatkin ulkomaalaistaustaiset bussinkuljettajat. Ruotsalaisten joukossa oli eniten työllistytty kaupan alalle (16 %), mutta rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöala sekä liike-elämän palvelut tulivat edelleen toiseksi tärkeimpänä työllistäjänä (15 %). Venäläisten kohdalla monen elinkeino oli jäänyt tuntemattomaksi (18 %), mikä osaltaan vaikuttaa prosenttiosuuksien jakaumiin.

Koulutus ja siten inhimillinen pääoma ovat kaikkien vuonna 2002 Suomeen ulkomailta muuttaneiden kohdalla työllistymisen kannalta ratkaisevia seikkoja: voidaan havaita selvästi, että hyvä koulutus takaa työllistymisen. Rajamaista tämä piirre havaitaan kuitenkin vain ruotsalaisten kohdalla. Huonoimmassa tilanteessa ovat venäläiset maahanmuuttajat, koska parhaiten työllistyneet olivat peruskoulun käyneitä (luokka sisältää myös henkilöt, joiden koulutusaste on tuntematon) ja ylemmän korkea-asteen koulutuksen saaneita. Inhimillisen pääoman ja työllistymisen välisessä suhteessa voidaan tunnis-

taa eräänlainen *U-käyrä*. Virolaiset maahanmuuttajat pärjäsivät venäläisiä paremmin Suomen työmarkkinoilla. Tätä voidaan tarkastella duaalityömarkkinateorian avulla. Siinä maahanmuutto liitetään modernin teollisuustalouden rakennevaatimukseen. Pioren (1979) mukaan maahanmuutto ei johdu lähimmäan työntekijöistä (esimerkiksi pienet palkat tai korkea työttömyys), vaan kohdemaan vetotekijöistä (muun muassa ulkomaalaisten työntekijöiden tarve). Duaalityömarkkinateoria jakaa työmarkkinat kahteen luokkaan, jotka eivät kilpaile keskenään: primaariin ja sekundaariin. Primaarin eli pääomavaltaisen sektorin työ on vakituista ja vaatii koulutusta, kun taas sekundaarin eli työvoimavaltaisen sektorin työ on väliaikaista eikä vaadi paljon koulutusta. Viimeksi mainitun sektorin työpaikat lakkautetaan helposti, erityisesti lama-aikana, mikä taas osaltaan lisää työttömyyttä. Vähemmistöt, kuten maahanmuuttajat, ovat keskittyneet enemmän sekundaarille kuin primaarille markkinoille (Massey et al. 1993: 442–443). Suomessa on duaalityömarkkinateorian mukaisesti sekä primaari- että sekundaarityömarkkinoita. Primaarityömarkkinoilla inhimillistä pääomaa hyödynnetään täysin, mutta sekundaarityömarkkinoilla tilanne on yleensä toisenlainen. Maahanmuuttajat ovat usein valmiita ottamaan vastaan työpaikan, joka ei vastaa heidän koulutustaan, jotta he pääsisivät sisään työmarkkinoille ja siten sopeutuisivat paremmin yhteiskuntaan.

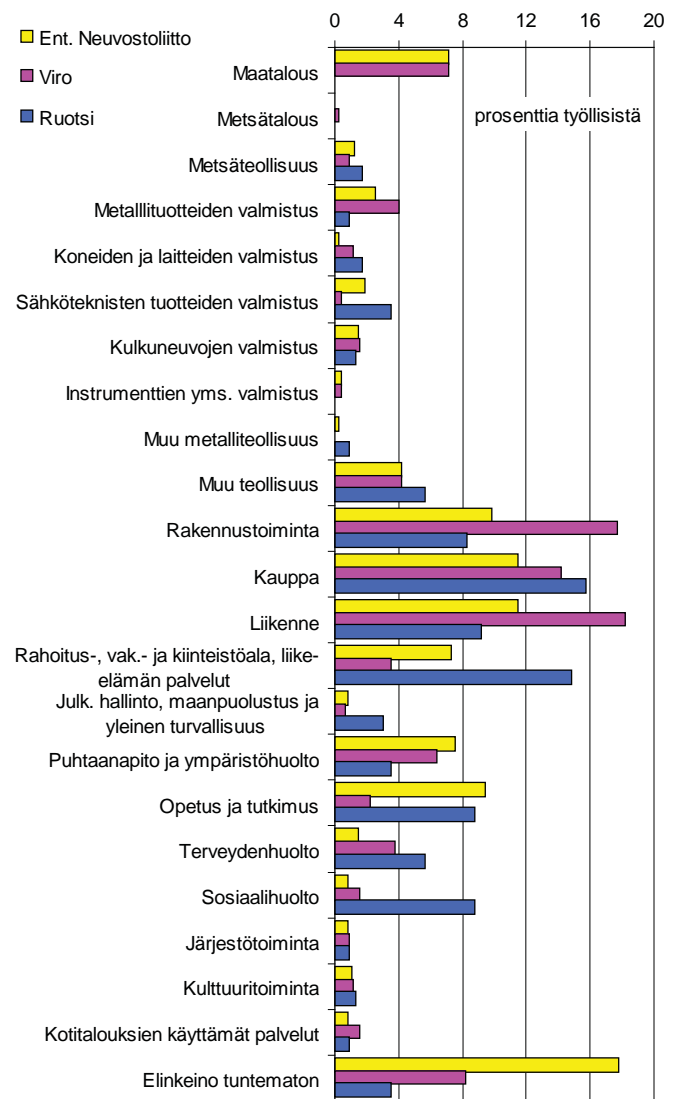
Tarkasteltaessa maahanmuuttajan koulutusta pelkästään koulutuksen määrä ei ratkaise työllistymistä, vaan koulutuksen työmarkkina-arvolla on merkitystä. Ongelmaksi on havaittu koulutuksen laadun ja tutkintojen vertaaminen maam-



Kuva 7. Suomeen vuonna 2002 naapurimaista muuttaneiden työllistymissektorit muuttovuonna syntymämaan mukaan (Aineisto: Tilastokeskus)

me koulutusjärjestelmään (Forsander 2002: 231). Koska toisessa maassa hankittua koulutusta on vaikea sellaisenaan siirtää maasta toiseen, muodostuvat maahanmuuttajien omassa kotimaassa suorittettujen tutkintojen kelpoisuusehdot usein koulutettujen maahanmuuttajien suurimmiksi esteiksi pyrittäessä suomalaisille työmarkkinoille. Koulutetun maahanmuuttajan ammatillinen asema laskee usein uudessa maassa ja kynnyksensä vastaan tutkintoa vastaamatonta työtä on matala etenkin, jos vaihtoehtona on jäädä kokonaan työmarkkinoiden ulkopuolelle (Kyhä 2007).

Koulutus, jonka maahanmuuttaja on hankkinut ennen Suomeen muuttoa, voi auttaa työllistymisessä. Erityisesti koulutus ammattispesifiltä alalta helpottaa oman alan työn löytämisessä. Tästä hyvänä esimerkkinä ovat maamme ulkomailta vuonna 2002 muuttaneet kasvatustieteellisen tai terveys- ja sosiaalialan koulutuksen saaneet maahanmuuttajat. Seurattaessa heidän työmarkkinatilannettaan vuosi muuton jälkeen havaitaan, että he ovat työllistyneet omalle alalleen melko hyvin. Eri koulutusasteilla kasvatustieteellisen tai opettajankoulutuksen saaneista suuri osa oli työllistynyt vuoden 2003 lo-



Kuva 8. Suomeen vuonna 2002 naapurimaista muuttaneiden työllistymissektorit vuosi muuton jälkeen eli vuonna 2003 syntymämaan mukaan (Aineisto: Tilastokeskus)

pun tietojen mukaan nimenomaan opetus- ja tutkimusalaalle. Tutkijakoulutuksen käyneistä näin kävi jopa 100 %:lle ja ylempään korkeakouluasteen käyneistä 73 %:lle. Kasvatustieteellisen tai opettajankoulutuksen alan alemman korkeakouluasteen käyneet olivat löytäneet työpaikan terveydenhuollon (31 %) lisäksi sosiaalihuollon (36 %) alalta. Terveys- ja sosiaalialalla alemmalla korkeakouluasteella kouluttautuneista kaksi kolmasosaa (69 %) oli työllistynyt terveydenhuoltotyöhön ja ylempällä korkeakouluasteella kouluttautuneista jopa 81 %. Saman alan tutkija-asteen koulutuksen saaneista kuitenkin vain neljännes oli löytänyt työn nimenomaan terveydenhuollon piiristä, mutta 70 % heistä oli työssä opetus- ja tutkimusalaalla. Tohtoritason maahanmuuttajat olivatkin yleisesti työllistyneet parhaiten juuri opetus- ja tutkimustyöhön, vaikka he olivat käyneet eri alan koulutuksen. Tosin heidän tutkimusteemansa saattaa liittyä nimenomaan heidän omaan erityisalaansa.

Vaikka palvelualan koulutuksen olettaisi auttavan esimerkiksi kaupan alalle työllistymisessä, saattaa esimerkiksi puutteellinen kielitaito nousta niin suureksi esteeksi, että työtä ei

löydy. Alemmalla korkeakouluasteella palvelualalla koulutautuneista vajaa kolmannes (31 %) oli työllistynyt vuoden kuluttua maahanmuutostaan kaupan alalle ja reilu kolmannes (39 %) liikenteen alalle. Työllistymisala vaihtui kuitenkin ylempään korkeakouluasteen käyneiden kohdalla, sillä heistä yli puolet (56 %) oli saanut työtä julkisen hallinnon, maanpuolustuksen ja yleisen turvallisuuden piiristä. Lisäksi opetus- ja tutkimusala oli työllistänyt heitä (33 %).

Syntymämaiden mukaan tehtyä tarkastelua omalle alalle työllistymisestä on vaikea tehdä, vaikka käyttämämme aineisto antaa siihen mahdollisuuden. Prosenttiosuudet nousevat helposti suuriksi, koska tapausmäärät ovat pieniä, ja kokonaistilanteesta voi saada tällöin vääristyneen kuvan.

Etnisiin luokitteluihin perustuva syrjintä vaikuttaa maahanmuuttajien työllistymiseen. Kulttuurisen läheisyyden oletetaan vähentävän etäisyyttä maahanmuuttajien ja kantaväestön välillä (Vourc'h et al. 1999: 78). Laajasti levinnyt käsitys on, että mitä etäisempi maahanmuuttajan kulttuuri on, sitä enemmän ongelmia ilmenee (Wrench 1999: 237). Ongelmat myös lisääntyvät, kun maahanmuuttajat kilpailevat kantaväestön kanssa rajoitetuista resursseista, kuten työpaikoista tai sosiaalipalveluista. Siellä, missä kilpailu ja kulttuurinen etäisyys ovat suurimmat, maahanmuuttajien syrjintä on vakavinta (Lange & Westin 1981: 59–62).

Syrjintäteoriat erottavat statistisen ja suosituimmussyrjinnän. Ensin mainittua syrjintää tapahtuu, kun työnantaja on epätietoinen tai epävarma maahanmuuttajan tuottavuudesta ja siitä, kuinka tuottavuutta voisi arvioida. Jos arvioija ei osoita kiinnostusta muihin kulttuureihin tai aliarvioi ulkomailla saatua pätevyyttä, tilanne voi johtaa statistiseen syrjintään. Myös työhönottajan epävarmuus ulkomaisten pätevyyksien arvosta voi aiheuttaa epärointiä maahanmuuttajien palkkaamisessa. Työhönottajat eivät siten aina saata nähdä maahanmuuttajan ammattitaitoa. Sen sijaan kulttuurien ja arvojen samankaltaisuus saattavat olla valinnan pääkriteeri työhönottoprosessissa (Solomos & Back 1996; Ryding Zink 2001: 34–35, 40, 46).

Suosituimmussyrjintä on seurausta siitä, että työnantajat pitävät parempana jotain etnistä taustaa toisten kustannuksella. On väitetty, että työmarkkinoilla olisi ”etninen ranking-lista” (Robinson 1992), joten työnantajat työllistäisivät ensisijaisesti kantaväestöä ja sen jälkeen kansalaisuuksia, jotka ovat kulttuurisesti läheisiä. Viimeiseksi työllistettäisiin kulttuurisesti kauempaa tulleita, jollei muuta työvoimaa ole saatavilla. Sen seurauksena moni hyvin koulutettu maahanmuuttaja voi löytää itsensä koulutustaan vastaamattomasta työstä. Etniset luokittelut siis vaikuttavat maahanmuuttajan mahdollisuuksiin löytää pätevyyttään vastaavaa työtä.

Syrjivät asenteet paljastuvat varsinkin työnhaussa. Joissakin tapauksissa Suomen kansalaisuutta vaaditaan perusteetomasti, tai maahanmuuttajatyönhakijalle kerrotaan valheellisesti, että kyseessä oleva työpaikka on jo täytetty. Työnantajat saattavat myös vaatia suhteettoman korkeaa kielitaitoa. Koska maahanmuuttajien lukumäärä on maassamme vielä pieni, enemmistöllä työnantajista ei ole heistä lainkaan kokemusta; reiluja tapoja on siis tarpeellista kehittää hyvissä ajoin etukäteen (Etnisen suhteiden neuvottelukunta 2005: 29–30).

Maahanmuutto rajamaista tulevaisuudessa

Voidaan pitää todennäköisenä, että nykytilanteen tapaan myös tulevaisuudessa suurin osa Suomen maahanmuuttajista tulee Virossa ja Venäjältä, vaikka inkerinsuomalaisten paluumuutto on vähenemässä. Muuttoa näistä maista tukevat monet seikat, kuten maiden maantieteellinen läheisyys, madaltuva maahanmuuttokynnys sitä mukaa, kun yhä useammalla venäläisellä ja virolaisella on sosiaalisia suhteita Suomeen, elintasoerot erityisesti Venäjän ja Suomen välillä, venäläisten ja erityisesti virolaisten verrattain hyvä työmarkkina-asema Suomessa, sekä lisääntynyt työperustainen muutto Suomeen (Heikkilä & Järvinen 2003; Forsander 2004: 69).

Tarkasteltaessa Venäjän ja Viron kansalaisten maahanmuuton kasvua Suomeen 1990-luvulla ja tehtäessä sen perusteella ennusteita 2000-luvun alulle on arvioitavissa, että vuonna 2010 Suomessa asuisi 40 000 Venäjän ja lähes 18 000 Viron kansalaista. Venäjänkielisten määrä olisi kuitenkin vielä suurempi, koska se pitäisi myös muiden maiden kansalaisia sisältäen. Lisäksi toisen polven maahanmuuttajien, eli Suomessa syntyneiden venäjänkielisten Suomen kansalaisten määrä nousee maassa jatkuvasti. (Forsander 2004: 69–70.) Alanen on Kaakkois-Suomen maahanmuutto-ohjelmassa 2005–2015 arvioinut Suomen uusien venäläismuuttajien määriä vuosille 2000–2013. Hänen laskelmansa perustuvat Venäjän työvoiman tarjonnan ja lähialueiden taloudellisten näkömien analysointiin pitkällä aikavälillä. Mikäli maahanmuuttajamäärä kasvaisi nykyisellä vauhdilla, venäläisiä muuttajia olisi 43 200 henkilöä, mutta jos heidän maahantuloansa kiristettäisiin, muuttajia olisi vain 36 000. Jos huomioidaan Suomen työvoimatarve, muuttomäärä nousee 76 000 venäläiseen. Ohjelmassa todetaan, että noin sadantuhannen ihmisen siirtyminen työskentelemään Suomen puolelle ei vielä heikentäisi Venäjän lähialueiden osajaresursseja. Muistettava on, että kun elintaso Venäjällä kasvaa, saattaa kiinnostus ainakin pysyvään Suomeen muuttamiseen vähentyä. (Kaakkois-Suomen monikulttuurinen tietopalvelukeskus 2005.)

Kuten aikaisemmin on todettu, Suomen liittyttyä Euroopan unioniin muutto Virossa Suomeen on hieman kasvanut, ja lisäksi muutto Suomesta Viroon on lisääntynyt erityisesti 2000-luvulla. Toukokuusta 2004 lähtien oli käytössä kaksivuotinen vapaan liikkuvuuden siirtymävaihe uusille EU-maille ja toukokuusta 2006 lähtien vapaa liikkuvuus saavutettiin. Siirtymävaiheen aikana väliaikainen työmuutto Virossa Suomeen, erityisesti rakennussektorille, kasvoi. Tämän vuoksi Viro kärsii rakennustyöläisten puutteesta ja saa heitä tällä hetkellä erityisesti Ukrainasta. Kuvaamme tätä ilmiötä *etenevän kiertomuu-ton* käsitteellä (*step circulation*): kun valtio A tarvitsee työvoimaa, valtio B alkaa lähettää maahanmuuttajia A-valtioon, minkä jälkeen B-valtio tarvitsee työvoimaa ja hakee sitä C-valtion maahanmuuttajista. Taloudelliset tekijät, kuten palkkaerot, toimivat muuton taustalla veto- ja työntötekijöinä.

Virossa väestön ikärakenne saattaa muodostua kansainvälisen muuton työntötekijäksi lyhyellä aikavälillä, sillä maassa nuorten ikäluokkien osuudet ovat suuret. Lisäksi Viron nuorisotyöttömyys on korkea. Pidemmällä aikavälillä työntö ka-

toaa, koska syntyvyys on Virossa laskenut voimakkaasti 1990-luvulla (Sarvimäki 2003: 37). Sarvimäen (2003: 48) arvion mukaan Viron todennäköinen maastamuutto on noin 2–5 prosenttia väestöstä eli 27 000–54 000 henkilöä. Hän muistuttaa, että arvio koskee pitkäaikaista siirtolaisuutta. On siis todennäköistä, että tätä useampi henkilö työskentelee lyhyitä jaksoja ulkomailla. Viron sosiaaliministeriön arvion mukaan EU:n laajentumisen jälkeen suurin osa Virossa muihin EU-maihin työhön siirtyneistä henkilöistä on ollut työssä Suomessa. Toukokuussa 2006 päättyneen siirtymäaikalain ollessa voimassa liikkuvuus Virossa ja muista uusista EU-maista Suomeen ei näytä heijastuneen työnhakijoiden eikä avointen työpaikkojen määrään, eli liikkuvuuden voidaan arvioida tapahtuneen työmarkkinoiden ehdoilla. Siirtymäaikalain seuranta ja lain vaikutusten arviointia vaikeuttaa se, että keskeinen osa uusista EU-maista Suomeen suuntautuvasta työntekijöiden liikkuvuudesta jää tilastoimatta (Valtioneuvosto 2006). Ylitarkastaja Sorainen työministeriöstä arvioi, että virolaisia tulee Suomeen jopa 10 000–12 000 henkilöä vuodessa eri pituisinestein. Hänen arvionsa perustuvat ulkomaalaisten Suomessa tekemiin työpätkiin, ja yksi ihminen voi tehdä useita työpätkiä vuoden aikana (Turun Sanomat 2006).

Entisen Neuvostoliiton alueelta tulevien paluumuuttojonossa on noin 15 000 inkerinsuomalaista perheenjäsenenä. Työikäisiä heistä on noin 9 300 henkeä. Koska jonossa olevista keskimäärin kolme henkilöä asuu samassa taloudessa, todellisuudessa jonossa on noin 5 000 perhettä. Jonossa olevien määrä on pienentynyt, koska Virossa muuttohalukkuus on hiipunut, iäkkäitä paluumuuttoa suunnittelevia henkilöitä on kuollut, täysi-ikäistyneet ovat menettäneet paluumuutto-oikeutensa ikänsä vuoksi ja osaa jonottaneista ei ole kyetty tavoittamaan. Jonossa olevista ainakin kolmannes peruuttaa tulonsa, kun heidät kutsutaan Ulkomaalaisviraston haastatteluun (Työministeriö 2005; Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006). Yhteensä Virossa Suomeen on tullut noin 5 000 paluumuuttajaperhettä. Viime vuosien aikana Virossa tulleet paluumuuttajat ovat olleet enimmäkseen äidinkielenään venäjää puhuvia (Inkeri 2006). Virossa Ulkomaalaisvirasto haastatteli viimeiset 500 henkilöä syyskuussa 2006. Kun nämä henkilöt ovat suorittaneet kielikurssin ja läpäisseet kielitutkinnon sekä löytäneet asunnon, on jono Viron osalta saatu purettua (Heikkilä-Paukkonen 2006). Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (2006: 13) esitetään, että jonoon ei oteta enää uusia hakijoita ja että olemassa olevan jonon purkamista nopeutetaan.

Jonossa oleville inkerinsuomalaisille on järjestetty paluumuuttovalmennuskursseja Pietarin alueella, Karjalassa ja Virossa. Kurseille osallistui vuonna 2005 yhteensä 400 henkilöä. Lisäksi noin 600 paluumuuttojonossa olevaa opiskeli inkeriläisseurojen järjestämällä suomen kielen alkeiskursseilla (Työministeriö 2005). Paluumuuttajilta vaaditaan Suomen viranomaisten järjestämän paluumuuttovalmennuskurssin suorittaminen ja auttava suomen kielen taito, joka arvioidaan kielikokeella. Pietarin Inkerin liiton yhteydessä toimiva työvoimatoimisto palvelee niin Suomeen työhön pyrkiviä inkerinsuomalaisia kuin työnantajiakin. Se etsii inkerinsuoma-

laisia muun muassa teollisuuden sekä kuljetus- ja rakennusalan työnantajien palvelukseen. Suurin osa Suomeen muuttavista on hyvin koulutettuja, parhaassa työiässä ja halukkaita sopeutumaan Suomeen. Tämä huomioiden voidaan todeta, että inkerinsuomalaiset ovat luonteva työnantajien rekrytoinnin kohderyhmä. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006; Työministeriö 2006b: 16.)

2000-luvun tilastojen mukaan mahdollisten paluumuuttajien määrä Suomeen vähenee Venäjällä ja Baltian maissa. Ainoa poikkeus oli vuosi 2005, jolloin paluumuuttajia oli hieman edellisvuotta enemmän. Kytäjä ja Kulu (1998: 71–72) muistuttavat, että paluumuuton määrään vaikuttavat lähtöväestön koon lisäksi myös olot Venäjällä ja Baltian maissa sekä Suomen ulkomaalaispolitiikka. Muuttajien määrän laskun taustalla olisi muun muassa se, että talouden kehitys Virossa etenee vauhdilla, eivätkä erot Suomeen ole enää niin suuret (ks. myös Forsander 2004: 68). Kokonaisuuttovirtoja tarkasteltaessa voi havaita, että paluumuutto muodostaa enää vain pienen osan muuttajien virroista. Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (2006: 13) esitetään inkeriläisten paluumuuton lopettamista ja muuton kanavoimista työmarkkinoiden tarpeisiin.

Entisen Neuvostoliiton alueen lisäksi paluumuutto Ruotsista Suomeen kääntyyne laskuun tulevaisuudessa, sillä sinne muuttanut sukupolvi vanhenee eikä paluumuuttoaltilius ole enää toisen sukupolven kohdalla kovin voimakasta (ks. myös Forsander 2004: 71). Maahanmuutto Ruotsista Suomeen on pysynyt samansuuruisena jo pidemmän aikaa, eikä siihen odoteta vaihtelua. Kummassakaan maassa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia, jotka lisäisivät joko työntö- tai vetovoimaa muuttoliikkeelle.

Lopuksi

Kaiken kaikkiaan Suomeen tulee työn vuoksi vähän maahanmuuttajia, sillä työsyiden osuus maahanmuuttajien muuton syistä 1990- ja 2000-luvulla on työministeriön arvioiden mukaan vain 5–10 %. Muuton syissä korostuvatkin erilaiset perhesyyt, kuten avioliitot Suomen kansalaisen tai Suomessa pysyvästi asuvan ulkomaan kansalaisen kanssa. Monikulttuuristen avioliittojen määrä onkin kasvanut vuosi vuodelta ja esimerkiksi suomalaismiesten ulkomaalaistaustainen puoliso on useimmiten lähtöisin Venäjältä tai Virossa. Perheside on muuton syynä peräti 60–65 %:lla maahanmuuttajista. Muita syitä ovat esimerkiksi pakolaisuus ja paluumuutto (Heikkilä 2004: 4; Kautto 2004: 119; Kyhä 2007: 29).

Rajamaista tulee hyvin erilaisia maahanmuuttovirtoja Suomeen erityyppisistä rajoituksista johtuen. Ruotsin ja Suomen välillä liikkuvuus on ollut vapaata jo pitkään, eikä muutoksia esimerkiksi työvoimamuuton suhteen tulevaisuudessa näy. Venäjän ja Suomen välillä liikkumista rajoitetaan monella eri tavalla, mikä osaltaan vaikuttaa muuttoliikkeen kehitykseen. Viro on päässyt EU-jäsenyyden myötä uuteen asemaan Suomeen nähden ja sieltä onkin virrannut työvoimaa maahan, kun rajoituksia on helpotettu.

Tämä artikkeli osoittaa, että monien muiden länsimaiden tavoin Suomikaan ei hyödynnä täysin maahanmuuttajatyövoimaansa. Tutkimuksessa käytetty virta-analyysiin pohjautuva aineisto antaa kuvan maahanmuuttajien työllistymisestä lyhyellä aikavälillä maassamme. Maassaolon keston myötä maahanmuuttajien työllisyys kuitenkin paranee verrattuna maan kantaväestöön (ks. Hämäläinen et al. 2005: 5). Lähtölevaisuudessa väestön ikääntymisen takia työvoiman tarvetta kohdataan varsin laajasti länsimaisissa yhteiskunnissa. Ikääntyneiden paluumuutolla ei ole suuria vaikutuksia työmarkkinakehitykseen tai väestömuutoksiin, mutta työikäisten paluumuuttajien ja muiden maahanmuuttajien kautta Suomi saa niin osaamista kuin uutta työvoimaa myös pitkällä tähtäimellä, jos maahanmuuttajat perustavat Suomessa perheen tai muuttavat maahan perheineen. Suomen täytyy seurata rajojen yli tapahtuvaa liikkuvuutta ja kokemuksiensa myötä mahdollisesti muuttaa rajoituksiaan työvoiman liikkuvuudesta. Tilanteen mukainen maahanmuuton rajoitusten muokkaaminen auttaa väestö- ja työmarkkinakehityksen edistämässä.

Kirjallisuus

- Ahmad, Akhlaq (2005) *Getting a Job in Finland. The Social Networks of Immigrants from the Indian Subcontinent in the Helsinki Metropolitan Labour Market*, University of Helsinki, Department of Sociology, Research Reports 247.
- Chiswick, Barry R. (1978) 'The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-Born Men', *Journal of Political Economy* 86 (51): 897–921.
- Etnisten suhteiden neuvottelukunta (2005) *Kala kuivalla maalla, Kotoutuminen maahanmuuttajan näkökulmasta*, Työministeriö, Työhallinnon julkaisu 344.
- Forsander, Annika (2002) *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*, Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos D 39.
- Forsander, Annika (2004) 'Maahanmuuton merkitys väestökehityksen kannalta', teoksessa *Väestökehitykseen vaikuttaminen – tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuusselonteon liiteraportti 3*, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 31/2004: 59–107.
- Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma (2006) Työministeriö, Työhallinnon julkaisu 371.
- Heikkilä, Elli (2004) 'Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina Suomessa', teoksessa Elli Heikkilä, Ritva Viertola-Cavallari, Päivi Oksi-Walter & Jonna Roos (toim.) *Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina*, 3–6, Siirtolaisuusinstituutti, Web Reports 2, <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports2.pdf>
- Heikkilä, Elli & Taru Järvinen (2004) 'Muuttoliike Suomen ja Itämeren maiden välillä', *Talous ja yhteiskunta* 1: 13–17.
- Heikkilä, Elli, Taru Järvinen, Jörg Neubauer & Lars Olof Persson (2004) *Labour Market Integration in the Baltic Sea Region: Before and After EU Enlargement*, Institute of Migration, Web Reports 3, <http://www.migrationinstitute.fi/db/articles/pdf/webreports3.pdf>
- Heikkilä, Elli & Maria Pikkarainen (2007) 'Maahanmuuttajat Suomen työmarkkinoilla', *Terra* 119 (1): 3–17.
- Heikkilä-Paukkonen, Irma (2006) Paluumuuttajat tulevaisuudessa. Henkilökohtainen sähköpostiviesti Maria Pikkaraiselle 12.9.2006.
- Helsingin Sanomat* (2006) 'Maahanmuuttajalääkärien määrä kasvanut voimakkaasti viime vuosina', 16.8.2006.
- Hämäläinen, Kari, Aki Kangasharju, Sari Pekkala & Matti Sarvimäki (2005) 'Maahanmuuttajien verotulonsiirtoaste', Siirtolaisuusinstituutti, *Siirtolaisuus-Migration* 2: 3–11.
- Inkeri* (2006) 'Inkerinsuomalaisen paluumuuttojono on käyty loppuun', syyskuu 2006.
- Jaakkola, Timo (2000) *Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönotossa ja työelämässä*, Työministeriö, Työpoliittinen tutkimus 218.
- Joronen, Tuula (2005) 'Työ on kahden kauppa – maahanmuuttajien työmarkkina-aseman ongelmia', teoksessa Seppo Paananen (toim.) *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*, Helsinki: Tilastokeskus.
- Kaakkois-Suomen monikulttuurinen tietopalvelukeskus (2005) *Kaakkois-Suomen maahanmuutto-ohjelma 2005–2015*. <http://www.mamukaakko.net/?top-menu=1>, 8.9.2006.
- Kamenskiy, Andrey (2002) 'Contemporary Russia in International Labour Migrations', teoksessa *World in the Mirror of International Migration, International Migration of Population: Russia and Contemporary World*, Moscow state 'Lomonosov' University, Volume 10: 85–98.
- Karjalainen, Elli (1989) 'Migration and Regional Development in the Rural Communes of Kainuu, Finland in 1980–85', *Nordia* 23 (1): 1–89.
- Kautto, Mikko (2004) 'Väestökehitykseen vaikuttamista koskevat päätelmät', teoksessa Valtioneuvoston kanslia (toim.) *Väestökehitykseen vaikuttaminen – tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuusselonteon raportti 3*, Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 31/2004: 116–133.
- Korkiasaari, Jouni & Kari Tarkiainen (2000) 'Suomalaiset Ruotsissa', *Suomalaisen siirtolaisuuden historia* 3, Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Kyhä, Henna (2007) *Miksi lääkäri ei kelpaa lääkäriksi? Korkeakoulutetut maahanmuuttajat Suomen työmarkkinoilla*. Lisensiaatintutkimus, Turun yliopisto, kasvatustieteiden laitos.
- Kyntäjä, Eve & Hill Kulu (1998) 'Muutonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen', *Siirtolaisuustutkimuksia A 20*, Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Lange, Anders & Charles Westin (1981) *Etnisk diskriminering och social identitet*, Stockholm: Liber.
- Malakha, Irina (2002) 'On "Brain Drain" from Russia during the Second Half of the 1990's', teoksessa *World in the Mirror of International Migration. International Migration of Population: Russia and the Contemporary World*, Moscow State 'Lomonosov' University, Volume 10: 129–141.
- Malakha, Irina (2003) *External Migrations in Russia in 1992–2000: Evaluation of Educational Structure*, luento Siirtolaisuusinstituutissa Turussa 20.10.2003.

- Massey, Douglas (2002) 'A Synthetic Theory of International Migration', teoksessa *World in the Mirror of International Migration, International Migration of Population: Russia and Contemporary World*, Moscow State 'Lomonosov' University, Volume 10: 142–152.
- Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrini & J. Edward Taylor (1993) 'Theories of International Migration: A Review and Appraisal', *Population and Development Review* 19 (3): 431–466.
- Mella, Ilkka (2001) 'Väestön ja työvoiman alueellisia kehitysnäkymiä', teoksessa *Väestön ja työllisyyden kehitysnäkymiä. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko eduskunnalle*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2001/10: 27–48.
- Niessen, Jan & Yongmi Schibel (2002) *Demographic Changes and the Consequences for Europe's Future. Is Immigration an Option?* Brussels: Migration Policy Group.
- Oishi, Nana (2002) *Gender and Migration: An Integrative Approach*. University of California, The Center for Comparative Immigration Studies, Working Paper 49.
- Pikkarainen, Maria (2005) 'Maahanmuuttajien työllistyminen ja heidän odotuksensa työelämästä Suomessa', Siirtolaisuusinstituutti, Web Reports 8. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports8.pdf>
- Piore, Michael J. (1979) *Birds of Passage: Migrant Labour in Industrial Societies*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rajaram, Prem Kumar & Carl Grundy-Warr (2005) 'Protection or Control?: Global Migration Policies and Human Rights', teoksessa Bertrand Fort (toim.) *International Migrations and Human Rights*, Singapore: Asia-Europe Foundation.
- Robinson, V. (1992) 'Move on up', In J. Stillwell & al. (ed.) *Migration Processes and Patterns*, London: Belhaven.
- Ryding Zink, Charlotta (2001) *Where You Come from Decides Where You Are Heading – A Qualitative Study of Well-Educated Immigrants Entering the Labour Market in Sweden*. Uppsala Universitet, Sociologiska institutionen, Working Paper Series 7.
- Sarvimäki, Matti (2003) *Euroopan Unionin itälaajentuminen ja maahanmuutto Suomeen*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, VATT-tutkimuksia 98.
- Sisäasianministeriö (2005) *Väestön ikääntymiseen varautumisen sisäasianministeriön hallinnonalalla, Keskustelualoitteet*. Sisäasianministeriön julkaisuja 36/2005.
- Solomos, J. & L. Back (1996) *Racism and Society*, London: Macmillan.
- Straubhaar, Thomas (1988) *On the Economics of International Labour Migration*, Bern: Haupt.
- Todaro, Michael P. (1969) 'A Model of Labour Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries', *The American Economic Review* 59: 138–148.
- Turun Sanomat* (2006) 'Euroopan unioni ei saanutkaan työntekijöitä odotetusti liikkeelle'. 10.10.2006.
- Työministeriö (2003) *Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen*, Projektin loppuraportti, Työministeriö, Työhallinnon julkaisu 320.
- Työministeriö (2005) *Maahanmuuttoasiat vuonna 2005*. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/04_maahanmuutto/toimintasu.pdf, 8.9.2006.
- Työministeriö (2006a) *Maahanmuutto. Työskentely, luvat ja rekisteröinnit*, www.mol.fi, 21.8.2006.
- Työministeriö (2006b) *Hallituksen ulkosuomalaispoliittinen ohjelma vuosiksi 2006–2011*, Työministeriö, http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/ulkosuomalaisohjelma2006.pdf, 21.8.2006.
- Valtioneuvosto (2006) *Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle siirtymäaikalain vaikutuksista sekä työvoiman ja palvelujen vapaan liikkuvuuden vaikutuksista työmarkkinatilanteeseen eri aloilla*, Työministeriö. http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/siirtyma_aikalaki_selonteko.pdf
- Vourc'h, François, Véronique De Rudder & Maryse Tripiet (1999) 'Foreigners and Immigrants in the French Labour Market: Structural Inequality and Discrimination', teoksessa John Wrench & al. (toim.) *Migrants, Ethnic Minorities and the Labour Market*, University of Warwick, Centre for Research in Ethnic Relations & London: Macmillan.
- Väestöliitto (2004) *Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma*, Espoo.
- Wanner, Philippe (2002) 'Migration Trends in Europe', Council of Europe, *European Population Papers Series 7*.
- Wiman, Ronald (1975) *Työvoiman kansainvälisen muuttoliikkeen mekanismi*, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos B9.
- Wrench, John (1999) 'Employers and Anti-Discrimination Measures in Europe: Good Practice and Bad Faith', teoksessa John Wrench, & al. (toim.) *Migrants, Ethnic Minorities and the Labour Market*, University of Warwick, Centre for Research in Ethnic Relations & London: Macmillan

Kirjoittajat

Elli Heikkilä
tutkimusjohtaja, Siirtolaisuusinstituutti
elli.heikkila@utu.fi

Maria Pikkarainen
tutkija, Siirtolaisuusinstituutti
maria.pikkarainen@utu.fi

Viitteet

- 1 Artikkelit on osa Siirtolaisuusinstituutissa toteutettavaa "Kansainvälinen liikkuvuus, työvoiman tarve ja maahanmuuton vaikutukset koulutustarjontaan Suomessa" -ennakointihanketta, jota rahoittavat Euroopan sosiaalirahasto (ESR), opetusministeriö ja Siirtolaisuusinstituutti. Aikaisempi versio artikkelista on julkaistu englanninkielisenä: Heikkilä, Elli & Maria Pikkarainen (2006) 'Border Immigration to Finland from Russia, Estonia and Sweden – Is Finland Able to Use their Human Resources in Ageing Society?', teoksessa *The 5th International Migration Conference. Toward effective migration management: solutions for Europe and the world*, PWSBiA, Warsaw, Poland, 18–21 May, 2006. PWSBiA, Conferences and seminars 18: 213–233.

Camilla Nordberg

Det mångbottnade medborgarskapet

Lectio praecursoria, disputation i socialpolitik 13.4.2007 vid Åbo Akademi i Vasa

Romernas utanförskap har en lång historia. Under vissa perioder och på vissa platser har romernas bemötande tagit sig närmast barbariska uttryck. Det har betalats skottpengar för romer och man har hängt avrättade romer vid gränserna för att avskräcka andra från att resa in i landet. Romerna har hållits som slavar och deras barn har sålts på auktioner. Under andra världskriget drabbades romerna hårt av Tysklands anti-zigen-ska politik. Till Finland kom romerna i slutet av 1500-talet från Sverige. Också i Finland har politiken gentemot romerna varit sträng och assimilationssträvandena systematiska. Ända in på 1960-talet ansågs lösningen på romernas sociala problem vara att utrota den romska kulturen, bl.a. genom att aktivt placera romska barn på barnhem.

Historien skall tolkas i ljuset av samhällets och mänsklig-hetens utveckling. De politiska medel som använts för att upprätthålla och forma gränser gentemot främlingen, icke-medborgaren eller den ovärdiga och omoraliska medborgaren, har präglats av tidens och platsens anda. Bestående är ändå nationalstatens behov av att definiera medborgarskapets gränser. Bestående har också varit romernas position på medborgarskapets marginaler, oberoende om vi avser det formella eller det faktiska, levda medborgarskapet. Det är ändå ett förenklat narrativ och delvis en myt att utgå från att romerna skulle ha levt i isolering från det övriga samhället.

Inom ramen för min doktorsavhandling i socialpolitik har jag intresserat mig för medborgarskapet, här förstått i bred mening som relationen mellan romerna och nationalstaten. Analytiskt har jag ansett att medborgarskapet möjliggör mera mångbottnade perspektiv på olika gruppers och individers position i ett samhälle. Medborgarskapet visar på den status vi har som medlemmar i ett visst politiskt samfund, inte enbart i form av manifesterade rättigheter och skyldigheter, utan även i form av deltagandemönster, identitet och makt. Kanske främst att medborgarna inte enbart är objekt utan aktörer. Eftersom medborgarskapet är en exklusiv kategori, som är giltigt för en bestämd grupp, medför det också olika former av uteslutning och gränssättande gentemot icke-medborgare. I gränslandet mellan de som avvisas vid gränserna och de som är fullt inkluderade på samhällets alla arenor finns också individer med vissa rättigheter, de som är partiellt inkluderade med begränsade sociala och politiska rättigheter. Men också medborgare med fullvärdig status kan uppleva utanförskap och icke-delaktighet.

Romernas position har bestämts utgående från den rådande nationella regimen, från det samhällskontrakt som reglerar relationen mellan medborgarna och nationalstaten, men också utgående från hur samhället har löst dilemmat mellan alla medborgares lika rättigheter och skyldigheter och erkännandet av mångfalden av partikulära identiteter.

Som analytisk kategori är medborgarskapet spännande därför att det belyser inte enbart de exkluderande mekanismer som ofta påvisats när det gäller olika minoritetsetniska gruppers position, utan även olika former av inkluderande mekanismer som stärker delaktigheten och tillhörigheten. Det är dessa två dimensioners samverkan som tillsammans konstituerar medborgarskapet. Den samtida forskningen om invandring och etniska relationer har varit viktig för att lyfta fram olika former av socialt, politiskt och kulturellt utanförskap. Vi vet i dag att nationalstaten är exkluderande, men vi vet mindre om det mångbottnade medborgarskapet.

För att synliggöra detta i det samtida Finland bygger avhandlingen på fyra studier av *claims-making* d.v.s. olika anspråk, krav, kritik och förslag som framställs i det offentliga rummet – i pressen, inom riksdagen och i en intervjukontext. De aktörer som studeras är i huvudsak romska aktivister och representanter för majoritetseleiten. Avhandlingen utgår från en tanke om att medborgarskapets innehåll och mening ständigt omskapas och omförhandlas i ett samspel mellan olika aktörer och det omgivande samhällets strukturer och institutioner. Genom att studera olika aktörers *claims-making* kan vi lära oss något inte enbart om minoritetens position, utan också om den nationella kulturen och medborgarskapsregimen. Aktörerna måste ta den nationella kulturen i beaktande för att de anspråk man ställer skall beaktas och tas på allvar. Tre av delstudierna berör finländska romer och en av dem belyser medborgarskapets externa gränssättande genom en studie av debatten om asylsökande romer.

Vilken bild av den finländska nationalstaten målas då upp av de olika aktörerna och på vilket sätt har den nationella kulturen möjliggjort eller förhindrat vissa krav? De olika empiriska material som ingår i delstudierna visar i högre grad på likheter inte enbart mellan arenor, utan även mellan majoritetseleiten och den romska eliten. Den gemensamma berättelsen blir den om en finländsk nationalstat som fortfarande präglas av en kommunitaristisk diskurs, om än med vissa socioliberala influenser. Såväl majoritetseleiterna som romerna talar

inom ramen för en enhetskultur som betonar det gemensamma goda och vars grund lades redan under 1800-talets senare hälft i samband med nationalstatsbygget och folkbildningen. Det var också i denna anda den kristna organisationen Romanilähetys r.y. grundades år 1906 av Oskari Jalkio, som menade att romerna varken hade traditioner, historia, hemland, litteratur, religion eller modersmål, att de inte har några patriotiska känslor och själva vill upplösas som folk (Grönfors 1977). Staten bidrog ekonomiskt till organisationens barnhemsverksamhet som aktiverades på 1950-talet. Först på 1960-talet blev social och ekonomisk jämlikhet klara mål för Finlands socialpolitik och den moraliska dimensionen av medborgarskapet började tappa sin betydelse.

Jag konstaterade inledningsvis att historien skall tolkas i ljuset av samhällets och mänsklighetens utveckling. I de samtida delstudier som ingår i den här avhandlingen har det kommunitaristiska tänkandet tagit andra former. I debatten om asylsökande romer legitimeras behovet av att ändra asyllagstiftningen för att kunna snabbavvisa romerna med ett skydd av finländska skattebetalares gemensamma intressen och man tar avstånd från invandring av individer som är omoraliska och utnyttjar systemet på bekostad av de oskyldiga. Det uttrycks också en nödvändighet att positionera Finland som en stark aktör inom den Europeiska Unionen. Majoritetseleiternas debatt om finländska romers position bygger långt på en integrationsdiskurs där också kulturella rättigheter legitimeras med att de har en integrerande funktion snarare än ett egenvärde. I de romska eliternas berättelser blir det viktigt att uttrycka den finländska tillhörigheten, att sätta gränser gentemot nyanlända invandrare för att söka erkännande för rätten att vara en del av nationalstatens historia. Gemensamma krig, ett gemensamt språk och framför allt en gemensam religion är viktiga markörer i anspråken på erkännande. Forskningen om invandring och etniska relationer har ofta i negativ anda diskuterat förhållandet mellan välfärdsstatens egalitära ambitioner och minoritetsetniska gruppers position. Trots att avhandlingen visar på romernas mångdimensionella utanförskap, innehållande såväl en socioekonomisk, symbolisk och känslomässig dimension, framstår också välfärdsstaten som en inkluderande faktor. Romernas narrativ bekräftar Marshalls idé om sociala rättigheter som i huvudsak integrerande (Marshall 2000).

Krav på tillhörighet i den gemensamma nationalstaten och välfärdsstatens positiva betoning kan ses som en följd av att romernas anspråk handlar mera om ett erkännandets politik än en olikhetens politik. Grupprättigheter anses vara viktiga under en övergångsperiod eller för att främja politisk mobilisering, men i huvudsak ställer sig romerna negativa till den potentiellt stigmatiserande inverkan särskilda rättigheter kan ha. Välfärdsystemet har trots allt möjliggjort deltagande och autonomi för individen, en möjlighet att förflytta sig mellan olika positioner. Staten blir ”god” i den romska elitens berättelser. De exkluderande mekanismerna finns inte i staten, vars lagstiftning och policy anses fungerande, utan i institutionell praktik och inom det privata näringslivet. Staten har också möjliggjort en politisk mobilisering bland den romska medelklassen som i dag ofta är anställd inom stats- och kommu-

nalförvaltningen. Till skillnad från många andra minoritetsetniska grupper har de finländska romerna inte utformat sina anspråk gentemot staten utan i samarbete med staten.

Dessa faktorer, i kombination med att romska aktivister tröttnat på att romerna i huvudsak konstrueras som en ”socialproblem-kategori” har lett till att inte enbart anspråk på grupp-specifika rättigheter utan även på stärkta sociala rättigheter ges mindre utrymme och tyngdpunkten ligger i stället på krav på en kulturell demokratisering i bred mening – genom mångfaldiga representationer i det offentliga rummet samt genom erkännandet av olika livsberättelser och identiteter inom samhällets institutioner. En av delstudierna som analyserat pressdebatten under ett drygt decennium fr.o.m. 1990-talets början, visar hur en ökad bevakning av romska frågor samtidigt följts åt av en mindre mångfald teman och ett återskapande av existerande stereotyper av romer som offer, kriminella eller underhållningsartister.

En lösning på minoritetsetniska gruppers utanförskap är kanske inte att lösgöra kulturbegreppet från medborgarskapet, utan att främja en mera demokratisk och inkluderande nationell kultur med en större variation av röster och perspektiv (jfr Pakulski 1997). Den kommunitaristiska tyngdpunkten på tillhörighet i det gemensamma handlar då mindre om ett gemensamt homogent folk, *ethos*, och mera om staten som den samlade enheten – med betoning på enhet – något som skulle skapa en öppning för att inkludera också nyare minoriteter som inte delar det historiska arvet.

Statens starka inflytande på romernas civilsamhälle, framför allt inom ramen för Delegationen för romska ärenden, har i grunden varit positivt, men har samtidigt potentiellt förhindrat mera radikala anspråk eftersom man varit beroende av statens *goodwill* i romska ärenden vilket kan ha lett till att mera sensitiva frågor därmed lämnats utanför debatten.

Sammanfattningsvis uppmärksammar ett kulturellt inkluderande medborgarskap betydelsen av olika individers och gruppers erkännande, respekt och röst. Grupper som upplever både socioekonomiskt och kulturellt utanförskap behöver såväl en omfördelning av resurser som ett erkännande av sin etniska identitet som en del av den nationella kulturen (Fraser 1997; Parekh 2004).

För att forskningen skall närma sig de processer där medborgarskapet ges sitt innehåll krävs en granskning och analys av olika aktörers *claims-making*. Forskningen om medborgarskap har främst fokuserat på olika regimer och varit teoretiskt inspirerad men vi vet lite om hur medborgarskapet konstitueras i interaktion mellan olika aktörer och medborgarskapsregimen.

Inte enbart inom politiken, utan också inom ramen för forskningen, är en central fråga hur man kan stärka medborgarnas egen röst. Hela tanken om ett inkluderande medborgarskap innebär människors och gruppers möjlighet att realisera sin potential och att till fullo delta i det offentliga rummets verksamheter. Det finns ett inneboende forskningsetiskt dilemma i diskussionen om ett ökat inflytande av de människor vars livsvillkor forskningen intresserar sig för. Å ena sidan är det viktigt att lyfta fram enskilda människors berättelser. Å andra sidan, så som bl.a. Anna Johansson (2004) och Cathe-

rine Kohler Riessman (1993) framhållit, riskerar forskarens anspråk på att ”ge röst” åt marginaliserade grupper, dölja inboende maktstrukturer och bidra till att manifesteras dikotomin mellan forskaren som ett aktivt, handlande subjekt och deltagarna som passiva objekt vilka räddas från sin underordnade position. Medan deltagarna kan ha ett visst inflytande under själva intervjun, går inflytandet ofta förlorat under själva tolknings- och rapporteringsprocessen. Det är därmed inte nog att forskningen lyfter fram marginaliserade grupper och individer som respondenter och informanter utan en deliberativ syn på medborgarskap och deltagande förutsätter också en metodologisk diskussion om vilka perspektiv och metoder som ger mest rättvisa åt dessa gruppers egna perspektiv. Trots att forskaren inte kan ge ifrån sig den egna rösten och tolkningsföretrådet, har forskare i förvånansvärt liten utsträckning involverat deltagarna i transkriberings- och analyskedet. Aktiva intervjuer som erkänner maktrelationen mellan forskare och deltagare och ett socialkonstruktionistiskt perspektiv med tyngdpunkt på den situerade konstruktionen av den sociala verkligheten, utan att förneka kontexten och maktförhållandet mellan forskaren och deltagaren, skapar en öppning för ett forskarperspektiv i medborgarskapets anda, bortom det traditionella respondenttänkandet.

Ja, analytiskt och teoretiskt innebär medborgarskapet en position inte enbart som objekt för samhällets politik utan även som aktörer. I praktiken begränsas ett deliberativt deltagande av olika sammanlänkade dimensioner av utanförskap. Utöver de mera makroorienterade faktorer som påverkar romernas strategier för att göra olika politiska anspråk i det offentliga rummet, har den stigmatiserade identiteten försvårat ett aktivt medborgarskap för många romer i det vardagliga livet.

En stigmatiserad identitet förstärker upprätthållandet av utanförskapet genom att den motverkar aktiveringen av strategier för att förändra den sociala ordningen. Bhikhu Parekh (2004) har konstaterat att ”grupper som länge varit förtryckta och marginaliserade inte kan undfly sitt ekonomiska predikament så länge de inte är övertygade om att det inte är deras öde eller ett naturligt tillstånd eller allt de är värda, och att det står inom deras makt att förändra det”. Utanförskapet förstärks ytterligare av det faktum att kulturella resurser har fått allt större betydelse i samhället.

Referenser

- Fraser, N. (1997) *Justice Interruptus*, London: Routledge.
- Grönfors, M. (1977) *Blood Feuding among Finnish Gypsies*, Helsinki: Department of Sociology, University of Helsinki.
- Johansson, A. (2004) *Narrativ teori och metod*, Lund: Studentlitteratur.
- Marshall, T. H. (2000) ‘Citizenship and Social Class’, i C. Pierson and F.G. Castles (red.) *The Welfare State Reader*, Cambridge: Polity Press.
- Pakulski, J. (1997) ‘Cultural Citizenship’, *Citizenship Studies* 1(1):73–86.
- Parekh, B. (2004) ‘Redistribution or Recognition?’, i S. May, T. Modood and J. Squires (red.) *Ethnicity, Nationalism and Minority Rights*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Riessman, C. K. (1993) *Narrative Analysis*, Newbury Park: Sage.

Charles Westin

Lysande doktorsavhandling om medborgarskapets gränser

Camilla Nordberg disputerade för filosofie doktorsexamen fredag den 13 april 2007 på avhandlingen “Boundaries of Citizenship. The Case of the Roma and the Finnish Nation-State”. Nordbergs avhandling undersöker medborgarskapets gränser. Det är en fråga som har blivit allt mera betydelsefull i dagens globaliserade värld. I en enkel mening anger medborgarskapet individens formella och rättsliga relation till staten, det är ett slags medlemskap i staten som innebär att individen har rätt till statens beskydd och rätt att vara bosatt inom statens territorium. Medborgaren har också vissa skyldigheter gentemot staten. De mest uppenbara är ju värnplikten liksom att medborgaren har skyldighet att betala skatt och att följa landets lagar, och barn i skolpliktig ålder måste gå i skola. Medborgarskapet lägger också en grund till en kollektiv identifikation, en nationell identitet. Vissa etniska, kulturella och språkliga minori-

tetsgrupper faller utanför det här schemat, och det har i allra högsta grad gällt romerna.

Avhandlingen, som lades fram inom ämnet social politik, samhälls- och vårdvetenskapliga fakulteten, Åbo akademi i Vasa, undersöker medborgarskapets gränser genom att studera hur den historiskt marginaliserade romska folkgruppen har relaterat sig till den finländska nationalstaten, och hur staten har relaterat sig till romerna. Vissa allmängiltiga förhållanden och processer kan visa sig när man studerar det exceptionella fallet, förhållanden i marginalen, det extrema eller det ovanliga. Det är alltså ett metodologiskt val som avhandlingsförfattaren har gjort.

Denna avhandling består av en text på cirka 130 sidor som diskuterar den centrala frågeställningen om medborgarskapets gränser. Det empiriska materialet som kappan/avhand-

lingen bygger på eller utgår från presenteras i fyra fristående artiklar, som alla har publicerats i internationella vetenskapliga tidskrifter som använder sig av 'peer-review' systemet. Artiklarna är i den ordning som de presenteras i avhandlingen:

1. (2004) 'Legitimising Immigration Control: Romani Asylum-Seekers in the Finnish Debate', *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30 (4): 717–735.
2. (2005) 'Integrating a Traditional Minority into a Nordic Society: Elite Discourse on the Finnish Roma', *Social Work & Society* 3 (2): 158–173.
3. (2006) 'Claiming Citizenship: Marginalised Voices on Identity and Belonging', *Citizenship Studies* 10 (5): 523–539.
4. (2006) 'Beyond Representation: Newspapers and Citizenship Participation in the Case of a Minority Ethnic Group', *Nordicom Review* 27 (2): 87–104.

För samtliga artiklar är Nordberg ensam författare. Det är mycket meriterande att i en sammanläggningsavhandling ha fyra redan publicerade artiklar och dessutom vara ensam författare till dem.

Ett centralt begrepp i avhandlingen är *claims-making*. *Claims-making* handlar om att formulera anspråk. Nordberg undersöker medborgarskapets gränser genom att rikta strålkastarljuset mot hur olika aktörer förhåller sig till de anspråk som romer ställer för att accepteras som fullvärdiga medborgare i det finländska samhället och den finländska staten. Empirin utgörs av skriftligt material från riksdagsdebatter, intervjuer med romska aktivister, samt pressens behandling av frågorna i artiklar, ledare och kolumner.

Till de teoretiska utgångspunkterna hör Thomas Humphrey Marshall som skrev om det sociala medborgarskapsbegreppet. Men Nordberg tar också upp andra uttolkningar av medborgarskapsbegreppet: den liberala som fokuserar på individens frihet, den komunitära som betonar medlemskapsaspekten och identitet, och den medborgerligt republikanska uttolknningen som fått en renässans på senare år.

Medborgarskapets logik innebär att vissa inkluderas och andra utesluts. Vad är det som ger tillhörighet? Nordberg pekar här på betydelsen av historiska berättelser, inte minst viktigt är de berättelser som handlar om krigserfarenheter, och som Finland har erfarenhet av under 1900-talet. Språklig gemenskap och religion är andra viktiga inkluderande förhållanden. Trots att romerna i Finland var med om kriget, talar språket och är lutheraner upplever de sig inte som fullvärdiga medborgare, eller som ovillkorligt accepterade samhällsmedlemmar. Om jag har förstått Nordberg rätt så handlar det om mera subtila och inre kulturella gränsdragningar som leder till romernas marginalisering.

I tolkningar av materialet återkommer författaren till sina teoretiska perspektiv. Hon talar om nationellt medborgarskap både som en möjliggörande och hindrande betingelse, och om hur man politiskt ska komma till rätta med sociala och kulturella orättvisor. Utbildning framstår som en central fråga. Det handlar helt klart om rättvisefrågor. Ett annat viktigt tema som tas upp är frågan om politisk agens. Det finns oklara gränser mellan staten och det civila samhället i det finländska nationsbygget.

Avhandlingens förtjänster ligger inte i att den knyter an till den ena eller den andra teoretikern, eller att den använder sig av textanalytiska metoder. Avhandlingens förtjänster är helt och hållet beroende på vad Nordberg lyckas göra med sitt material, hur hon genomför sin analys, hur hon presenterar sin argumentation, hur hon drar sina slutsatser.

Avhandlingsförfattaren har visat att hon är väl insatt i den internationella vetenskapliga litteraturen om medborgarskapsfrågan, och hon har kunnat använda sig av denna kunskap i sin analys av det empiriska materialet. Studierna har genomförts stegvis och systematiskt. Camilla Nordberg har visat både bredd och djup i sina analyser, och hon visar på stor perspektivrikedom. Detta är ett självständigt och viktigt bidrag till vår kunskap om medborgarskapets gränser, och författaren har utan tvivel visat stor originalitet i val av metod och analys.

Annika Oksanen:

As a Transferred Woman in Singapore – Women Who Have Followed Their Husbands Abroad on Expatriate Assignments Tell about Their Experiences. Helsinki University Press 2006. 164 pages.

Reviewed by Heli M. Hyvönen, University of Helsinki

During the past 20 years, a fair bit of research has been carried out on female migration. However, this research has mostly concentrated on disempowered women or women who move alone, while educated and middle class women have received less attention. Annika Oksanen's doctoral thesis *As a Transferred Woman in Singapore – Women Who Have Followed Abroad Their Husbands on expatriate Assignments Tell about Their Experiences* addresses Finnish expatriates' wives in Singapore. These women's spouses, highly educated and in managerial positions, have been assigned to work in Singapore for 2–5 years. Oksanen describes their lives and seeks answers to two research questions: What kind of discursive interpretations are offered to the Finnish women following their husbands on expatriate assignments? What kind of discursive interpretations is it possible to make of these women based on their own experiences? The research deals with discourses and narratives, but also experiences and emotions. The theoretical framework is broad, although not always coherent. The study is based on 17 interviews that Oksanen completed in 1999. The interviewees had lived in Singapore between 2½ to 12 months. Most of them had 1–3 children; however, a few had no children or their children were adults and lived somewhere else.

In the eight chapters of the dissertation, Oksanen paints a colourful picture of these women's lives by making a profound analysis of the data as well as providing the reader with plenty of delicious citations from the interviews. The structure of the book is clear and logical. In the introduction, Oksanen gives an overview of expatriate assignments and presents a social-constructivist approach as the theoretical framework of the study. In this approach, reality is seen as a construction of meanings that create and maintain cultural practices, social roles and institutions. In other words, the starting point for Oksanen is that each interviewee experiences the world in a unique way. One central aspect of the study is gender, which Oksanen interprets to be socially, politically and linguistically produced. In the second chapter, Oksanen intro-

duces expatriate lifestyle, especially its challenges. In chapters 3–7, Oksanen discusses the daily realities of the women who have followed their husbands on the expatriate assignment. She identifies ten experience categories, such as *the experience of being an extension of the spouse*, *the experience of finding it difficult to stay at home*, *the experience of being economically dependant on the husband*. Oksanen sees these four chapters as a counter-narrative to the position of women as “prompters”, which is the role some economists have assigned to women who have followed their husbands on expatriate assignments. In chapter 7, the writer clarifies why these women have decided to leave their work, friends and relatives behind and follow their husbands to the other side of the world. After all, moving abroad often brings about homesickness and feelings of guilt for keeping the children from seeing their grandparents and vice versa. Finally, in chapter 8 the author draws conclusions of her findings and discusses her position as a researcher and the position of her study in its social and cultural context.

According to Oksanen, the main purpose of the book is to unveil the hidden position of women who have followed their husbands abroad. Oksanen identifies an absence of public narratives for housewives and calls it cultural dysphasia. To begin with, as the title of the study suggests, Oksanen stresses the passive position of the women. The researcher's choice to use the term “*transferred women*” creates a picture of an object which is taken along on the assignment. Even though Oksanen states that assignments do not just happen – decisions have to be made and women have an active role in familial decision-making – it seems that the interviewees share the experience of being outsiders in their own lives. Oksanen calls them prompters in a play called expatriate assignment, in which they have no role of their own; rather, their duty is to support their husbands and the adaptation of the family. From the company's point of view, the women bring about extra expenses. They are therefore expected to do everything in their power to support their husbands and to create circumstances in which the

husbands can work as effectively as possible. The play is performed in a foreign society. However, the local language, culture and people only form the stage; they do not play along. The other actors are Finnish people in the same situation.

The problem of the interviewees not having a role of their own in the play, Oksanen suggests, is mainly due to the fact that the interviewees did not recognize the role they were given. There is no housewife culture in Finland; rather, the reigning cultural model is an empowered woman who earns her own living. Thus, the women lacked a public narrative, footsteps to follow. Oksanen points out that life in a new country is challenging and the women have to find their way around. Even many everyday routines, such as grocery shopping, have to be rethought because the familiar patterns of the home country do not apply in the new surroundings. The husbands work long hours and travel a lot so that women take care of the practicalities of everyday life. The women found staying at home confusing; they did not feel comfortable as consuming housewives of well-to-do businessmen. Furthermore, they did not know how they should talk about themselves. They considered their life pointless. Sometimes the husbands worsened the situation, because they could not offer enough support to their wives. Cultural dysphasia injures the Finnish expatriates' wives because the women feel that they have no means of affecting the interpretations that are made about their lives. Their position is vulnerable in many ways, and as Oksanen points out in her research, they feel that they have to be very aware about what and to whom they speak about their lives.

Not being able to work lowered the women's self-esteem and raised a variety of confusing feelings, but also restricted their daily social contacts. Thus, the central social actors in their everyday life were mainly the wives of other expatriates, maids and/or nannies. The relationship to their peers was often ambivalent: while the women depended on each other, they were afraid of the lack of privacy in the small community. The relationship to the maids and nannies was problematic since the women were not used to the continuous presence of another woman in the household. Oksanen points out that in the middle of the confusion the women sometimes asked themselves if they really had the right to stay at home.

The picture Oksanen sketches about the expatriate women seems rather dark and hopeless. It is surprising that positive examples in the research are rare – for example, none of the ten experience categories is purely positive. One would think that the material well-being, the possibility of various activities or even the nice climate would delight the women. While reading the book I could not help asking myself whether all Finnish women really find their life in Singapore so difficult. Oksanen actually answers this question in the introductory chapter when discussing the methods. She admits that sometimes she was trying to lead the interviewees to discuss the negative sides of the stay. On the other hand, the quotations used reveal that she talked a lot herself, which might have directed the path of the interview. This raises the question of objectivity – whose experiences is Oksanen describing? She notes two challenges that she had to face throughout the pro-

cess: how to be objective and how to take sufficient mental distance from the phenomenon to be researched. Oksanen has migrated abroad twice because of her husband's career and become interested in the topic in the first place because of her own confusing experiences. For her, the research project, which she completed while living abroad, was a coping strategy. Even though Oksanen discusses her position as a researcher, the starting point for the research is rather dangerous due to her intimacy with the topic. Her personal experiences may have shaped the main themes of the interviews and created a confidential atmosphere. Even though Oksanen reflects her position as a researcher, she does not convince the reader that she has sufficient distance to the topic.

It is worth taking a look at another methodological issue, the interview outline, which consisted of only four themes: leaving, everyday life in Singapore, being a spouse and hints for those planning to go. Each theme was addressed in 1–3 questions. The loose outline may have enabled the interviewees to talk about the themes they wanted to. On the other hand, it is possible that all the central issues related to the study were not discussed. The question of the third theme related to the role of women was biased: “You are here, because your spouse is working here.” It probably reflects the experience of the researcher and should have been reformulated. Actually some quotations reveal that a few interviewees were used to their husbands being away a lot and seemed rather satisfied with that. Furthermore, as a reader I also hoped for more theoretical comparison with other research done on Finnish migrants. Even though the situation of the Finns who migrated to Sweden in the 1960s was quite different in many ways, there are many similarities: leaving friends and relatives behind, suffering from constant home-sickness, having to adapt to a new environment, and the importance of the peer group.

Another problem relates to the women's decision to leave. If expatriate life really is as challenging as Oksanen suggests, it is important to ask why these women followed their husbands on their assignments. Oksanen sees this as a sacrifice by the women, a gift to the husbands. In some cases it was a counter-gift for some previous opportunities the husbands had provided for the wife; in other cases, the women wanted to ensure the future of the marriage. Most times the husband would not have been able to leave without his family. For men, an expatriate assignment is an opportunity to advance their careers and achieve positions which would not be available in Finland. However, the salary of these men is so good that it provides for the whole family. Furthermore, the companies pay for housing, children's school fees, insurances and other benefits. Therefore, the economic situation of the family becomes better during the assignment. Oksanen does not consider the experience as a gift to the women, although it is clear that they, too, are on the receiving side. They get an opportunity to take a few years off from their work and do many things they would not have time for in Finland. They also get help to take care of the household: nearly all the interviewees had maids and nannies. Yet, Oksanen does not address the importance of the financial advancement. Money plays a crucial role in

assignments also after returning to Finland; for example, the family might be able to buy a house or a bigger car because of the savings from the stay abroad. Furthermore, expatriates and their families are entitled to the same benefits (child support and parental leaves) that they would receive in Finland for the first five years of their stay abroad.

Even though Oksanen's description of the lives of the Finnish women living in Singapore is not totally realistic, the research is relevant and interesting. It is an important opening for public discussion about the topic. In the field of social work, it challenges traditional discussions which have concentrated mainly on socially marginal groups, social security

system or social work as occupation. In her study, Oksanen reviews some of the central questions of social work by concentrating on the organization of gender and family life.

The book is pleasant to read and easy to understand also for readers from other disciplines. The style, especially Oksanen's ability to play with words and metaphors brings the reality of the interviewees close to the reader. The book is absolutely worth getting acquainted with. It can also function as a guide for those who plan to or have already followed their husbands' on expatriate assignments. Even more importantly, Oksanen has taken the first step to do away with the cultural dysphasia of expatriates' wives by bringing the topic into daylight.

Tuoma Martikaisen toimittama *Ylirajainen kulttuuri – Etnisyys Suomessa 2000-luvulla* on katsaus etnisten vähemmistöjen elämään nyky-Suomessa. Kirja käsittelee muun muassa Suomessa asuvia bosnia-laisia, inkeriläisiä, thaimaalaisia, venäläisiä ja virolaisia. Artikkeleissa tuodaan esille diasporassa eläminen, vanhusten hoiva ja kansainväliset avioliitot, joiden kautta valotetaan ylirajaisuuden eri puolia. Muita aiheita ovat somalittyttöjen ystävyysuhteet suomalaisten nuorten kanssa, etnisten medioiden rooli, kaksoiskansalaisuus ja maahanmuuttajien työmarkkinakysymykset.

Ylirajainen kulttuuri on ajankohtainen katsaus etnisyyteen, monikulttuurisuuteen ja kansainvälistymiseen Suomessa. Kirja soveltuu monikulttuurisuutta ja maahanmuuttoa käsittelevien aineiden oppikirjaksi, ja se sisältää uutta tietoa Suomen etnisistä vähemmistöistä.

Kirjan on julkaissut SKS.

Ylirajainen kulttuuri
Toim. Tuomas Martikainen
Nid., 308 s., hinta 25 €
ISBN 951-746-848-2 ISSN 0562-6129

Tilaukset: <http://kirjat.finlit.fi/>

